

T.C
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANA BİLİM DALI

LİSE GENÇLİĞİ DEĞER YARGILARI: MALATYA
LİSESİ ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANISMAN
Prof. Dr. Ömer AYTAÇ

HAZIRLAYAN
Mahmut DİŞKAYA

ELAZIG-2016

T.C
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANA BİLİM DALI

LİSE GENÇLİĞİNİN DEĞER YARGILARI: MALATYA LİSESİ ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANISMAN
Prof. Dr. Ömer AYTAÇ

HAZIRLAYAN
Mahmut DİŞKAYA

Jürimiz, tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonunda bu yüksek lisans tezini oy birliği / oy çokluğu ile başarılı saymıştır.

Jüri Üyeleri:

- 1.
- 2.
- 3.

F. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun tarih ve sayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Prof. Dr. Zahir KIZMAZ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖZET**Yüksek Lisans Tezi****‘Lise Gençliği Değer Yargıları: Malatya Lisesi Örneği’****Mahmut DİŞKAYA****Fırat Üniversitesi****Sosyal Bilimler Enstitüsü****Sosyoloji Anabilim Dalı****Elazığ- 2016; Sayfa: XIII+165**

Değer kavramı yüzyıllar boyunca üzerinde konuşulan konular arasında yer almış, felsefi tartışmalara konu olmuş, kişilerin yargılarıyla, toplumların yaşamlarıyla, ahlâkî ilkeler ve inançlarıyla ilişkilendirilmiş, farklı şekillerde tarif edilmiş, fakat üzerinde uzlaşmış bir tarifi yapılamamıştır.

Değer, bireylerin kişisel ve toplumsal olarak neye ne zaman ne kadar önem verdikleri ile ilgili bir kavramdır. Toplumun sürekliliği, düzeni, emniyeti, mutluluğu, barış içinde yaşaması, eşitlik, adalet, özgürlük, sevgi, saygı çerçevesinde mutlu bireyler ve aileler oluşturması, değerler sisteminin toplum tarafından içselleştirilmesiyle alakalıdır.

‘Lise Gençliğinin Değer Yargıları: Malatya Lisesi Örneği’ adlı bu çalışma Malatya merkezinde bulunan bünyesinde Anadolu ve Genel Lise öğrencisini barındıran Malatya Lisesi’nde 200’ü kız, 155’i erkek olmak üzere toplam 355 öğrenci üzerinde yapılmıştır. Küme örnekleme yöntemiyle evrenden öğrenci seçimi yapılmış her sınıf düzeyinde cinsiyetler dikkate alınarak %25’lik bir örneklem grubu oluşturulmuştur.

Betimsel bir çalışma olan bu araştırmada veriler anket ve ölçek araçları kullanılarak toplanmış, SPSS programı ile analize tabi tutulmuştur. Çalışmada değerlerin bir kavramsal çerçevesi oluşturularak sosyolojik açıdan değerlerin önemi üzerinde durulmuş, lise gençliğinin sosyal, dini, ailevi değerleri değer yargıları açısından betimlenmeye çalışılmıştır.

Araştırma sonucunda gençlerin milli ve manevi değerlere önem verdikleri, dinin eylem boyutlarını yerine getirmede pasif davrandıkları, aile ve arkadaşlık değerlerini oldukça önemsedikleri, bireysel, toplumsal ve modern değerlere katılımlarının yüksek olduğu görülmüştür. Bunun yanında hayat görüşü, yaşam biçimi, gelecek beklentisi konularında gençlerin kendilerini farklı gördükleri, bireysel zihinlerde ve toplumsal yaşamda değerlerin yozlaştığı gençler tarafından önemli sorunlar olarak ortaya konmuştur

Anahtar Kelimeler: Değer, Norm, Tutum, İnanç, Gençlik

ABSTRACT

Master of Thesis

Ethos of School Youth: Malatya High School

Mahmut DIŞKAYA

Fırat University

Institute of Social Sciences

Department of Sociology

Elazığ-2016; Page: XIII+165

For centuries, the concept of value has been among the most discussed issues and has been the subject of philosophical discussions. Furthermore, it has been associated with the individuals' judgments and the lives, moral principles and beliefs of societies. It has been described in different ways, but a widely acknowledged description hasn't been able to achieved.

Value is a concept concerned with what people see as valuable and how much they value it. The stability, harmony, security, happiness, peace of the society and having individuals living in justice, freedom, equality, love and respect depend on internalizing of ethos by the society.

“Ethos of High School Students: This Study Called Malatya High School Model” has been carried out in Malatya High School which has an Anatolian and a general department, and 200 girls and 155 boys 25% of the students at all levels are studied by taking the genre into account.

The data achieved in this descriptive study has been gathered through scales and questionnaires and analyzed. In this study, the sociological significance of values are handled by making up a conceptual framework of values and social, religious and familial values of high school youth are discussed in terms of ethos.

It has been concluded that the young care about national and religious values but are reluctant to perform religious duties. Moreover, it has been understood that they care about familial and friendship values and they attach a big importance to individual,

social and modern values. Finally, it has been shown that the young put themselves into a different place when it comes to world view, way of life and future expectations, and degeneration of values both in the minds of the individuals and in public life is regarded as a big problem by them

Key Words: Value, Norm, Attitude, Belief, Youth

İÇİNDEKİLER

ÖZET	II
ABSTRACT.....	IV
İÇİNDEKİLER.....	VI
TABLolar LİSTESİ	IX
ÇİZELGELER LİSTESİ	XI
KISALTMALAR LİSTESİ.....	XII
ÖNSÖZ	XIII
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE.....	6
1.1. Değer Kavramı	6
1.1.1. Değer Tanımları.....	6
1.1.2. Değerlerin Özellikleri	10
1.1.3. Değerlerin İşlevleri.....	13
1.1.4. Değerlerin Oluşumu ve Kaynağı	15
1.1.5. Değerlerin Sınıflandırılması	18
1.2. Değer Kuramları.....	22
1.2.1. Graves'in Değer Kuramı	22
1.2.2. Allport, Vernon ve Lindzey'in Değer Kuramı	23
1.2.3. Rokeach'ın Değer Kuramı.....	24
1.2.4. Clyde Kluckhohn ve Fred L. Strodbeck'in Değer Kuramı	25
1.2.5. Maslow'un Değerler Kuramı.....	26
1.2.6. Geert Hofstede' nin Değerler Kuramı	27
1.2.7. Güngör'ün Değerler Kuramı	29
1.2.8. Schwartz Değer Kuramı	30
1.3. Sosyolojik Olarak Değer	33
1.3.1. Sosyoloji ve Değerler	33
1.3.2. Değer ve Değer Yargısı	40
1.3.3. Değer ve Norm	41
1.3.4. Değer ve Tutum.....	44
1.3.5. Değer ve İnanç.....	47

1.4. Değer Araştırmaları.....	49
-------------------------------	----

İKİNCİ BÖLÜM

2. ARAŞTIRMA METODOLOJİSİ	63
--	-----------

2.1. Araştırmanın Yöntemi.....	63
2.2. Evren	63
2.3. Örneklem.....	63
2.4. Veri Toplama Araçları	65
2.5. Uygulama	65
2.6. Veri Analizi	66

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ARAŞTIRMA BULGULARININ DEĞERLENDİRİLMESİ.....	68
---	-----------

3.1. Demografik Özellikler	68
3.1.1. Lise Türü ve Sınıf Düzeyi	68
3.1.2. Cinsiyet Dağılımı.....	69
3.1.3. Yaş Dağılımı.....	70
3.1.4. Kardeş Sayısı	70
3.1.5. Yaşanılan Yer	71
3.1.6. Aile Büyüklüğü / Tipi.....	72
3.1.7. Ebeveynlerin Sağ / Ölü Durumu	73
3.1.8. Ebeveynlerin Birliktelik Durumu	74
3.1.9. Ebeveynlerin Eğitim Durumu.....	75
3.1.10. Ebeveynlerin Meslek Dağılımı	76
3.1.11. Ebeveynlerin Ekonomik Durumu	77
3.2. Gençlik ve Değerler	79
3.2.1. Toplumsal Statüyü Belirleyen Değerler	79
3.2.2. İdeal Değerler ve Mevcut İmkânların Paylaşımı.....	80
3.2.3. Dini Görevleri Yapma ve Etkileri	82
3.2.4. Benlik Algısı ve İdealize Edilen Değerler.....	85
3.2.5. Eğitim ve Değerler	87
3.2.6. Meslek Seçimi ve Değerler	89
3.2.7. Farklı Değerlere Karşı Saygı	90
3.2.8. Değer Kaynakları.....	91
3.2.9. Güven ve Mutluluk.....	93

3.2.9.1. Güven	93
3.2.9.2. Mutluluk.....	95
3.2.9.3. Güven ve Mutluluk Arasındaki İlişki.....	97
3.2.10. Gelecek Kaygısı ve Başarı	98
3.2.10.1. Geleceğe Yönelik Tutum	98
3.2.10.2. Gelecek Beklentisi	100
3.2.10.3. Başarı Algısı.....	101
3.3. Gençlik ve Problemler	103
3.3.1. Türkiye’de Gençliğin Temel Problemi	104
3.3.2 Okulda Gençler Arasında Görülen En Önemli Problemler	105
3.3.3. Gençlerin Arkadaşlık Yapmak İstemediği Kişiler	106
3.4. Evlilik/ Cinsellik /Kız Erkek Arkadaşlığı.....	107
3.4.1. Cinsellik ve Çapkınlık.....	107
3.4.2. Cinsiyet Açısından Evlilik Öncesi Cinsellik ve Çapkınlık	109
3.4.3. Gençliğin Aşk Anlayışı.....	111
3.4.4.Kız Erkek İlişkileri.....	112
3.4.5. Evlilik / Eş Adayında Bulunması Gereken Özellikler	114
3.5. Değer Farklılaşması Marka ve Serbest Kıyafet	117
3.5.1. Değer Farklılaşması	117
3.5.2. Markalı Ürün Kullanma.....	118
3.5.3. Okulda Serbest Kıyafet.....	120
3.6. Kitle İletişim Araçları ve Değerler	123
3.7. Aile Değerleri	124
3.7.1. Birinci Grup Aile Değerleri: Ailede Dini ve Manevi Değerler	125
3.7.2. İkinci Grup Aile Değerleri: Birey İle Ailesel Değerler Arasındaki İlişki.....	126
3.7.3. Üçüncü Grup Aile Değerleri: Ailede Otoriterlik Eğilimleri	130
3.7.4. Dördüncü Grup Aile Değerleri: Ailede Şiddet Eğilimleri	133
3.8. Davranışlarda Dini Eylemler	134
SONUÇ	139
KAYNAKÇA	144
EKLER.....	154
Ek 1. Orijinallik Raporu	154
Ek 2. Anket Formu	155
ÖZGEÇMİŞ	165

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. 2014-2015 Malatya Lisesi Öğrenci Sayısı ve Örneklem Seçimi	64
Tablo 2. Lise Türü, Sınıf Düzeyi	68
Tablo 3. Cinsiyet Dağılımı	69
Tablo 4. Yaş Dağılımı	70
Tablo 5. Toplam Kardeş Sayısı Dağılımı	71
Tablo 6. Yaşanılan Yere Göre Dağılım	72
Tablo 7. Aile Büyüklüğü Dağılımı	73
Tablo 8. Anne Babanın Hayatta Olup Olmadığı	73
Tablo 9. Anne Babanın Birliktelik Durumu	74
Tablo 10. Anne ve Babanın Eğitim Durumu	75
Tablo 11. Annenin Meslek Dağılımı	76
Tablo 12. Babanın Meslek Dağılımı	77
Tablo 13. Aile Gelir Dağılımı	78
Tablo 14. Toplum İçinde Önemsenen Değerler	80
Tablo 15. İdeal Alınan En Yüksek Değere Göre Mevcut İmkânların Paylaşımı	81
Tablo 16. Dini Görevleri Yerine Getirme Sıklığı İle Mücadele Edilen En Önemli Değer Karşılaştırılması	83
Tablo 17. Benlik Algısına Dönük Atfedilen Değerler	85
Tablo 18. İdealindeki Değerler'in Dağılımı	86
Tablo 19. "Öğrencilerin Sahip Olması Gereken Değerler" Sıralaması	88
Tablo 20. Meslek Seçimini Etkileyen Değerler	89
Tablo 21. Farklı Değerlere Karşı Tutum	91
Tablo 22. Örnek Alınan İle Değerlerin Oluşumunda Etkili Olan Faktörlerin Karşılaştırılması	92
Tablo 23. İnsanlarla Olan İlişkilerde Güven	95
Tablo 24. Mutluluk Düzeyi Algısı	96
Tablo 25. Mutluluk Durumları Açısından İnsanlara Olan Güven Farklılaşması	97
Tablo 26. Gençlerin Kendilerine ve Ülkelerine Yönelik Gelecek Algısı	98
Tablo 27. Kendi Gelecekleri ile Ülke Geleceğini nasıl gördüklerinin Karşılaştırılması	99
Tablo 28. Gelecek Beklentileri	100

Tablo 29. Kendini Başarılı Görme Algısı	101
Tablo 30. Gelecek Beklentisi İle Başarı Algısı Karşılaştırılması	102
Tablo 31. Gençlerin Türkiye’ deki En Önemli Problem Algısı	104
Tablo 32. Okulda Gençler Arasında Görülen En Önemli Problemler	105
Tablo 33. Arkadaşlık Yapmak İstemedikleri Kişilerin Özellikleri	106
Tablo 34. Evlilik Öncesi Cinsel İlişki Ve Çapkınlığa Yönelik Değerlendirme	108
Tablo 35. Cinsiyete Göre Evlilik Öncesi Cinsel İlişkiye yönelik değerlendirme	109
Tablo 36. Cinsiyetler Açısından Çapkınlığa Yönelik Değerlendirme	110
Tablo 37. Günümüzdeki Aşk’ın Tanımı	111
Tablo 38. Kız Erkek İlişkileri İle İlgili Değerlendirmeler	113
Tablo 39. Bir Eş Adayında Bulunması Gereken Özellikler	115
Tablo 40. Cinsiyetler Açısından Eş Adayının Özellikleri	116
Tablo 41. Gençlerin Ebeveynlerinden Kendilerini Farklı Gördüğü Konular	118
Tablo 42. Markalı Ürün Kullanma İle İlgili Değerlendirme	119
Tablo 43. Okulda Serbest Kıyafet İle İlgili Değerlendirme	121
Tablo 44. Kitle İletişim Araçlarında Sunulan Değerlerin Davranışa Etkisi	123
Tablo 45. Ailede Dini ve Manevi Değerler	126
Tablo 46. Birey İle Ailesel Değerler Arasındaki İlişki	127
Tablo 47. Ailede Otoriterlik Eğilimleri	130
Tablo 48. Ailede Şiddet Eğilimleri	133
Tablo 49. Dini Değerlere Katılım Düzeyi	136

ÇİZELGELER LİSTESİ

Çizelge 1. Rokeach Değer Sınıflaması	24
Çizelge 2. Schwartz Değerler Kuramı	31

KISALTMALAR LİSTESİ

ASAGEM	: T.C Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü
BİLGESAM	: Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
EARGED	: Eğitimi Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı
Ed.	: Editör
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
p.	: Page
S.	: Sayı
SEKAM	: Sosyal Ekonomik ve Kültürel Araştırmalar Merkezi
SETA	: Siyaset Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı
SED	: Sosyo Ekonomik Düzey
SES	: Sosyo Ekonomik Seve
sh.	: Sayfa
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TESEV	: Türkiye Ekonomik Sosyal Etütler Vakfı
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu

ÖNSÖZ

Modern dünyada iletişim ve bilgi teknolojilerinin takip edilmeyecek hızda gelişmesi, gençlerin bu hıza ulaşmada her türlü yolun açık olması, insan gözünün açılması, her türlü fikre dışardan bakabilme, her türlü toplumu tanıma adapte olabilme zemini oluşturdu. Bu durum beraberinde bireysellik, öznellik, bencillik, mübahlık, tatminsizlik, cinsellik, her istediğini yapabilme, her istediğini olabilme, yüksek beklentiler, statü, para, zevk, konfor, rahatlık gibi Twenge' nin ifadesi ile "Ben Nesli" nin özelliklerini ve değerlerini ortaya çıkardı. Sahip olduğumuz değerlerin çocuklarımız tarafından önemsenmemesi, gençlerde mazisi-aynı zamanda ati'si- olmayan yabancı olduğu değerlerin role dönüşüp davranışta somutlaşması karşısında ne yapacağımızı nasıl davranacağımızı bilmememiz, gençlerin hangi değerleri referans alarak toplumsal rolleri sergiledikleri bu çalışmanın başlangıç fikrini oluşturmaktadır.

Bu araştırma, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı'nda gerçekleştirilmiştir.

İçinde bulunduğumuz mesleki formasyonu ve diğer şartları göz önünde bulundurarak en ideal ve en fonksiyonel konuyu bu çalışmanın içine sığdıran, çalışma sırasında "güçleştirmeyin kolaylaştırın" hayat felsefesiyle bize yol gösteren, her alanda katkılarını esirgemeyen tez danışmanın Prof. Dr. Ömer AYTAÇ' Beye teşekkürü bir borç bilirim.

Çalışma sırasında eleştirilerini ve fikri katkılarını esirgemeyen Dr. Mahmut Kaya'ya, anket uygulamalarına katılan öğrencilerime, Malatya lisesi okul yönetimine teşekkürlerimi sunarım.

Lise gençliğinin değer yargılarını ortaya koymaya çalıştığım bu araştırmanın, Türk toplum analizine ve konuyla ilgili araştırma yapan sosyologlara küçük de olsa bir katkı sağlayacağını umuyorum.

GİRİŞ

Sosyolojiyi temel bir disiplin haline getiren önemli sorulardan biri de toplumun nasıl oluyor da bir arada olduğudur. Diğer bir deyişle insanları toplum haline getiren dinamik ve unsurlar sosyolojinin temel ilgi alanına girmektedir. İnsanları bir arada tutan ve onları toplum düzeyine çıkararak maddi ve manevi birçok bağ bulunmaktadır. Şüphesiz ki bu bağlardan biri de insan, toplum ve evren tasavvurunu belirleyen değerler kümesidir. Değerler konusu eskiden beri, üzerinde tartışılan ve araştırma yapılan alanlardan biri olmuştur. Dünyada, değerler üzerine yapılan araştırmalar ve konuya kamuoyu ilgisi giderek artmaktadır. Değer konusu, çağlar boyunca filozofların, düşünürlerin ve toplumların gündemini sürekli meşgul etmiştir. Eski çağlardan beri düşünürler hayatın anlamı ve insanın varoluş nedeni hakkında fikirleri ileri sürmüşlerdir. Bütün bunların neticesinde erdemli bir bireyin ve toplumun sahip olması gereken değerlere vurgu yapılmıştır. Zamana ve mekâna bağlı olarak değerlerin anlaşılmasında ve öncelik sıralamasında farklılıklar söz konusu olsa da, değerler önemini hiçbir zaman yitirmemiştir (Kaymakcan, 2010: 10).

Değerler seti kendi içerisinde farklı değişkenlere göre önem arz ederler. İnsanları ve olayları değerlendirmede kullanılan ölçütler arasında en üst sırada yer alan değerler, ideal ve arzu edilen davranış biçimlerini ifade eden somut koşullar ve nesnelere aşan üst düzey kavramlar veya doğru kararlara varılmasında bireylere yardımcı olan genel ilkeleri içermektedir. Ayrıca tutumların, ideolojilerin ve ahlaki yargıların önemli belirleyicileri olan değerler, insanların dış dünyayı algılamalarında da önemli roller oynamaktadırlar. Bu nedenle değerlerin incelenmesi hem bireylerin hem de toplumların ve kültürlerin anlaşılması bakımından önemlidir. Bireysel bazda tutum ve davranışlar hakkında bilgilenmenin yolunu açarken, toplumsal ve kültürel bazda şarklı toplum ve kültürler arasında kıyaslama yapma, incelenen toplum ve kültürlerin ideal düşünme, davranma biçimleri hakkında bilgi edinme ve değerlerin gelişmesinde etkili olabilecek faktörleri saptayabilme imkânı doğurabilir (Erdem, vd., 2005: 13).

Değer konusu sosyolojinin ilgi alanına girdiği andan itibaren toplumsal bilimlerde ana bir kavram olmuştur. Hem Durkheim hem de Weber için değerler toplumsal ve kişisel örgütlenmeyi ve değişimi açıklamada hayati bir önem taşırdı. Değerler sosyolojide olduğu kadar, psikoloji, antropoloji ve ilişkili bilim dallarında da önemli bir rol oynamıştır. Değerler toplumları ve bireyleri nitelirmede, zaman içinde

değişimin izini sürmede, tutum ve davranışların güdüsel temellerini açıklamada kullanılmıştır (Schwartz, 2006: 1).

Değerler toplumda farklı düzeylerde işlevlere sahip olgulardır. Sosyal bütünleşmeden, sosyalleşmeye, toplumsal kontrolden kültürel mirasın aktarımına, sosyal kurumların yerleşmesine, tabakalaşma, sınıf ilişkileri ve toplumsal cinsiyet gibi birçok konuda farklı düzlemde fonksiyon icra eder. Bir kültürde değerler üzerinde genel bir anlaşma sağlanamazsa, o toplumda sosyal çatışmaların önü alınamaz. Dolayısıyla, değerler ile ilgili çalışmalar bir toplumun içyapısını kavramamızı ve toplumların birbirlerini anlamalarını sağlar. Sosyal ve kültürel alanlarda, değer ve tutumların araştırılması, sosyal bütünleşmenin önündeki engelleri kaldırarak sağlıklı bir sosyal bütünleşmenin gerçekleştirilmesine katkıda bulunur. Değerler, bir toplumu anlamının anahtarıdır. Bu nedenle bir toplumda gençleri kuşatan değerler, o toplumun geleceği hakkında da önemli bilgiler verir. Siyasal yapısı ve coğrafi konumuyla dünyanın birçok ülkesinden farklı olan Türkiye toplumu ve özellikle de Türk gençliğindeki değerler değişmesi, Doğu - Batı medeniyetlerinin ilişkisini anlama açısından da büyük bir önem taşır. (Türkkahraman, 2000: 36).

Toplumumuzda son zamanlarda sürekli artış eğilimi gösteren öğrenciler arasındaki şiddet olgusu, alkol ve uyuşturucu madde kullanımındaki hızlı artış, ana babaya veya öğretmene karşı gelme ve saygısızlık, sahtekârlık, cinsel davranış bozuklukları ve benzeri daha birçok sorun aile ve eğitimcileri ciddi olarak kaygılandırmaktadır. Öte yandan, çocuk ve gençleri bağımlı hale getiren kontrolsüz ve ilkesiz internet kullanımına bağlı olarak sosyal açıdan uygun olmayan ve sonuçları düşünülmeden yapılan olumsuz davranışlar, toplumun temel değerlerini sarsacak noktaya taşımıştır. Son yıllarda toplumumuzun büyük bir değer kaybına uğradığı ve “ahlaki çöküntü” yaşadığı uzmanlar tarafından sık sık dile getirilmektedir. Gerçekten de asırlar boyu insanlarımızı bir arada tutan, hayatımıza anlam ve amaç katan pek çok değer kaybolmaya yüz tutmuştur. Aile mahremiyeti ve kutsallığı zedelenmiş, namus ve iffet anlayışı önemini kaybetmiştir. Bencillik ve kişisel çıkarlar diğer amaçların önüne geçmiştir. Maddiyatın artarak önem kazanmış, bu amaca ulaşmada her yol mübah olarak görülmeye başlanmıştır. Yolsuzluk, rüşvet, sahtekârlık, kayırmacılık gibi davranışlar ayıplanır olmaktan çıkmış, neredeyse “beceriklilik ve işbilirlilik” olarak görülmeye başlanmıştır. Toplumun temel kurumlarına olan güven azalmıştır. Bireylerin birbirlerine güvenmemesi, yaygın bir toplumsal güvensizlik duygusu ve tutumu

gelişmiştir (Hökelekli, 2010: 18). Değerlerdeki bu aşınmanın toplumsal huzursuzluğu artırmış, geleceğe güvenle bakma duygusu zedelenmiştir. Bu noktada değerlerin önemi gittikçe artmaktadır.

Bazı araştırmalar, bu şekilde dile getirilen değer bunalımının ulaştığı sonuçları gözler önüne sermektedir. Beş yıl arayla tekrarlanan ve pek çok dünya ülkesini içine alan “Dünya Değerler Araştırması”nın 1997 verilerine göre; toplumumuzda, “hiçbir kısıtlamaya tâbi olmaksızın cinsel özgürlüğe taraf olanlar” ın oranı %29 olup, bu durum İsveç toplumuyla yaklaşık aynı düzeydedir. Yine aynı araştırmaya göre “yolsuzluk, rüşvet, çıkarıcılık ve dürüst olmayan insani ilişkilerin yaygınlığı” konusundaki kanaatler pek çok ülkedeki insanların çok üzerinde seyretmektedir (%68-76). Daha da etkileyici olanı, araştırma yapılan kırküç ülke arasında insanların birbirlerine güven düzeyi en düşük olan ülke (%6.5) Türkiye’dir. Üniversite öğrencileri üzerinde yapılan bir araştırmaya göre; bir erkeğin evlilik öncesi cinsel ilişkide bulunmasına, bütün öğrencilerin ancak %6’sı karşıdır. Bir başka araştırmada, üniversite öğrencilerinin %31’i, kızların evlilik öncesi bekaretlerini korumalarını gereksiz bulmakta, %82.4’ü, insanın mümkün olduğunca hayatın keyfini çıkarması gerektiğini düşünmektedir. Son araştırmalar okullarımızda uyuşturucu kullanımının %200, uyuşturucudan ölümlerin ise %400 arttığını ortaya koymaktadır. Öğrenciler arasında uyuşturucu kullanımı ve cinsel deneyime girme yaşı 11’e kadar düşmüştür. Büyük illerimizde öğrencilerin yarıya yakını (%45) alkollü içki ile tanışmış olup, %20’lik bir grup 1-2 kez sarhoşluk derecesinde içmiştir. Üniversite öğrencileri arasındaki alkol tüketimi 15 yılda %45 artmıştır. 1989-2000 yılları itibariyle intihar edenlerin %28 ile %36 arasında değişen oranlarda, en yüksek intihar oranlarının yer aldığı yaş dilimi 15-24 yaşlarıdır. Son yıllarda genç intiharları arasında bir artma olduğu da gözlenmektedir. Aynı şekilde çocuk ve gençler arasında suç işleme davranışı her yıl daha da artış göstermektedir (Esmer, 1998: 54-57).

Esmer (2012) tarafından yürütülen Dünya Değerler Araştırması Derneği’nin çalışması kapsamında “Türkiye Değerler Atlası” siyasetten ekonomiye, dini değerlerden kadın - erkek ilişkilerine, aile ve evlilik kurumundan değer ve kimlik yargılarına kadar pek çok farklı alanda 2011 ve 2012 yıllarında Türkiye çapında yürütülen araştırmaların verilerine baktığımızda; Türkiye, insanların birbirine en az güvenebildikleri ülkelerden biri. 22 yıldır bu durumda bir değişiklik gözlenmiyor.

Türkiye'de insanların yaklaşık onda biri genelde insanlara güvenebileceğini söylerken, İskandinav ülkelerinde bu oran %80'lere yaklaşıyor.

Türk toplumu, Avrupa'nın ve dünyanın en dindar toplumlarından biri. Dinin toplum yaşamındaki yeri en üst düzeylerde. Dinin esas olarak bu dünyaya değil, ölümden sonraki dünyaya anlam kazandırdığını düşünenlerin oranı %76. Dinin özünün kurallara uymak olduğunu düşünenlerin oranı %64. Avrupa'da, Allah'ın insanların yaşamındaki yerinin en yüksek olduğu toplum Türkiye. Yaklaşık her üç kişiden biri hem 30 gün oruç tutuyor, hem de günde beş vakit namaz kılıyor. Kendisini 'dindar bir kişi' olarak tanımlayanların oranı, son 22 yılda 10 puan kadar yükseldi.

47 Avrupa ülkesi içinde siyasal yelpazenin en sağında Türk toplumu yer alıyor. Ortalamalar itibariyle en solda İzmir, en sağda Doğu Anadolu var. Türk olmaktan son derece gurur duyanların oranı Güneydoğu Anadolu'da %23, Karadeniz'de %88

Kadınların %71'i 'ailenin reisi erkek olmalı' diyor. Kadınların %59'u 'kadın her zaman kocasına itaat etmeli, onun sözünden çıkmamalı' diyor. Bu oran İzmir'de %40, Doğu Anadolu'da %71. İşsizlik varsa, işe almada erkeklere öncelik verilmesini isteyenler Türkiye'de %60, Danimarka'da yüzde 2. Fransızların %36'sı 'Türkler' in %6'sı evliliğin artık modası geçmiş bir kurum olduğunu düşünüyor. Kapsamlı muhafazakârlık ölçeği değerleri (100 puan üzerinden) 1999' da %60, 2001' de %65, 2011' de %63 olarak tespit edilmiştir (www.bahcesehir.edu.tr).

Görüldüğü gibi Türkiye toplumu son yıllarda gerek ülke içindeki ve gerekse dünya ölçeğindeki gelişmelere bağlı olarak bir dönüşüm geçirmektedir. Bu dönüşüm toplum, kültür, ekonomi ve politika alanında olduğu gibi bu alanların dayandığı değerleri de değişim ve dönüşüme zorlamaktadır.

Bu çalışma söz konusu değerlerin değişimini mikro düzeyde analiz etmeyi hedeflemektedir. Dolayısıyla öncelikle değerlerin dayandığı kavramsal arka planı ele alınacak daha sonra sosyolojik kuramlar ışığında değerlerin birey ve topluluklar açısından önemi saha çalışmasındaki bulgularla analize tabi tutulacaktır.

Çalışma kapsamında Malatya İli Merkezinde bulunan Malatya Lisesi'nde 2014-2015 eğitim öğretim yılında 1400 öğrenci evreninden seçilen 319 öğrenci örnekleminde lise gençliğinin değer yargılarının incelenmesi çerçevesinde gençlerin dini ve sosyal değerlerinin yanı sıra, aile değerleri de incelenmeye çalışılmıştır.

Çalışma kapsamındaki bu araştırmanın evreni İl Merkezinde bulunan Malatya Lisesi'nde 2014-2015 eğitim öğretim yılında öğrenim gören 1422 öğrenciyi

kapsamaktadır. Evrenin tamamı üzerinde araştırma yapmak zaman ve maliyet açısından çeşitli zorluklara yol açtığından söz konusu evrenden “Olasılık Temelli Örneklem” yöntemlerinden “Küme Örneklem” yöntemi ile 319 öğrenci seçilerek örneklem oluşturulmuştur.

Çalışmanın birinci bölümünde kavramsal ve kuramsal çerçeve içinde değerlerin tanımı, özellikleri, işlevleri, sınıflandırılması, oluşumu ve kaynağı; değer kuramları, sosyolojik açıdan değerler ve alan yazında değer araştırmalarına yer verilmiştir. İkinci bölümünde araştırmanın yöntemi, evren, örneklem, veri toplama araçları ve veri analizine araştırma metodolojisi kapsamında ele alınmıştır. Üçüncü bölümünde ise araştırma bulguları yapılan benzer çalışmaların sonuçları da dikkate alınarak sosyolojik olarak yorumlanmış, tartışılmıştır. Sonuç kısmında araştırma bulguları esas alınarak önemli bulgular özetlenmiş, araştırmanın betimlenmesi yapılmıştır.

Bu çalışma Malatya lisesi örnekleminde lise gençlerinin değerleri hangi araçlarla nasıl bir düzeyde benimsediğini ortaya koymayı hedeflemektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Değer Kavramı

1.1.1. Değer Tanımları

Sosyal yaşam alanı oluşturan en önemli unsurlardan biri değerlerdir. “ Ben yalan söylemem” , “Yaşlılara saygılı olmak gerekir”, “Yetimin hakkına el uzatılmamalı”, “Çimleri, çiçekleri, böcekleri koruyalım”, “anne ve babaya saygılı olalım”...zaman zaman kullandığımız bu cümleleri bize söyleten aslında sahip olduğumuz değerlerdir (Dökmen, 200: 279).

Değerler, sosyal bilimler alanında sürekli ilgi çekmiş konulardan biridir. Bu ilgi, birçok sosyal bilimcinin değerleri insan davranışlarını açıklamada temel bir öneme sahip olarak görmelerinden kaynaklanmaktadır. Ayrıca, değerlerin araştırmacılara hem birey, hem de grup düzeyinde bilgi sağlayabilen bir kavram olması da söz konusu ilginin nedenleri arasında sayılabilir. Değerler konusu kuramsal yönden olduğu kadar, hızla değişen dünya içinde yerini arayan toplumumuzu yakından ilgilendirmesi açısından önem taşımaktadır. Sosyoekonomik gelişmelerin kaçınılmaz sonucu (ve kimi zamanda aracı) olarak ortaya çıkan yeni toplumsal düzenlemelerin sağlıklı işleyebilmesi, bireylerin sahip oldukları değerlerin bu türden düzenlemelerle uyumlu olmasıyla yakından ilişkilidir. Bu uygunluk sorunu, toplumsal siyasaların başarısı için toplumun iyi tanınmasını, dolayısıyla da değerlerin ayrıntılı bir biçimde incelenmesini gerekli kılmaktadır (Kuşdil ve Kağıtçıbaşı, 2000: 60).

Para ile ilişkisi olup, İktisattan etiğe geçmiş, emeğin ürünü olarak ortaya çıkan bu terim (Kuçuradi, 2013: 39), ilk kez 1918 yılında Znaniecki tarafından sosyal bilimler alanına kazandırılan değer kavramı, Latince de değerli olmak veya güçlü olmak anlamına gelen “valere” kelimesinden türetilmiştir (Bilgin, 1995: 83). Kıymet, itibar, önem, ehemmiyet (Redhouse, 1998: 1092), insanın ihtiyaç duyan, isteyen, amaç edinen bir varlık olarak eşyayla gerçekleştirdiği bağlantıda ortaya çıkan veya belirlenen olgu olarak tanımlanan (Kıllıoğlu, 1990: 305), değer kelimesi, Türkçe ’de “değmek” kökünden türemiş olup, bir şeyin tam karşılığı kıymet, paha; bir şeyin sahip olduğu yüksek vasıf, kıymet, ehliyet kabiliyet olarak tanımlanmaktadır (Doğan, 1996: 258). Batı dillerinde ise değer kelimesinin, Hint-Avrupa dillerinde “güç” anlamına gelen

“wal” kökünden türemiş olduğu görülmektedir. İlk başta “güçlü” anlamında olan “La valere” sözcüğü zamanla “La valor” kelimesine dönüşmüştür ve İngilizce’ de “value” kelimesi ile ifade edilmektedir (Hançerlioğlu, 1976, 275).

Türk Dil Kurumu değer kavramını, bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet, kişinin isteyen, gereksinim duyan bir varlık olarak nesne ile bağlantısında beliren şey olarak ifade etmektedir (TDK, 2005: 483). Doğanay (2006: 258) değeri “yaşamımızı etkileyen, yaşamda önem verdiğimiz düşünceler” biçiminde tanımlamaktadır. Bu bağlamda değerler yaşamda davranışlara yön veren; iyi, doğru, güzel gibi istenen nitelikleri simgeleyen ilke, standart ve düşünceler olarak tanımlanabilir. Değerler bireyin yaşamındaki farklı etmenlere yüklediği önem, neyin uğrunda mücadele etmeye değecek kadar önemli olduğu konusunda benliğimize yerleşmiş ve süreklilik gösteren bir görüş (Demirtaş , Güneş, 2002: 32) olarak da tanımlanmaktadır. Sezgin (2006) ve Erdem (2007) değeri; belirli bir davranış biçimini ya da bir durumu diğerine tercih etme eğilimi, davranışlara kaynaklık eden ve onları yargılamaya yarayan güçlü bir inanç olarak tanımlarken; (Dönmez, Cömert, 2007: 30), Arslan (1994: 272) ise değer’i olgulara ilişkin insan tavrı, ihtiyaçları, ilgileri, idealleri bakımından verilen yargı olarak tanımlamaktadır.

Bir nesnenin, bir kişinin taşıdığı ya da taşıdığı varsayılan nitelik, bireyin kendi çıkarlarına bağlı olmadan, inançlarla, sezgilerle belirlenmiş doğrular, yanlışlar ve ulaşılmak istenen kusursuz durum (TBT, 2011: 280), olgu bilincinden sonra ortaya çıkan ve olguya, belli duyguları, arzuları, ilgileri, amaçları ihtiyaç ve eylemleri olan özneye ilişkisi içinde, belli nitelikler yüklemeye belirlenen tavır; öznenin, olana, olguya yüklediği nitelik (Cevizci, 2000: 75), kişinin, isteyen, gereksinme duyan, kural koyan bir varlık olarak, nesne ile bağlantısında ortaya çıkan şey (Akarsu,....:49), genellikle benimsenen, özenilen, önemsenen, üstün tutulan şey (Yıldırım, 2000: 49), kişilerin, kendileri ve başkaları için anlamlı buldukları eylemlere/davranışlara ve bu eylemleri üreten şema (Dökmen, 200: 279) olarak tanımlanan değer, bireyin yaşamının zorunlu bir ögesi olan, bireyin dünya ile ilişkisinden zuhur eden ve onun başarısı olarak kabul edilen, insan için önem taşıyan, geçerli olan, insanın yaşamında istenilebilir olan her şeydir (Timuçin, 2004: 119).

Halstead ve Taylor (2000) Değeri, “Davranışlara genel olarak rehberlik eden ilkeler ve temel inançlar, eylemlerin iyi ya da istenilen olarak yargılandığı standartlar” olarak tanımlanmaktadır (Yazar, Yelken, 2013: 45). Değerler belirli bir davranış

biçiminin veya bir duruşun, kişisel veya sosyal olarak karşı veya zıt bir davranış biçimine veya bir duruşa tercih edilmesine sebep olan temel inançları temsil ederler. Bunlar bir bireyin neyin doğru, iyi veya arzu edilen olduğuna dair fikirlerini taşıyan yargısal bir unsur barındırır. Değerler hem içeriğe hem de yoğunluğa atıfta bulunurlar. İçeriğe atıfta bulunma, davranış tarzlarının veya mevcudiyetin hedeflerinin önemli olduğunu vurgularken, yoğunluğa atıfta bulunma bunların nasıl önemli olduğunu belirtir (Robbins, Judge, 2012: 145).

Beil’le (2003) göre değerler, İnsanın kendileri ve başkaları ile ilgili davranışlara yön verip kılavuzluk yapar. Her birey kendisi için önemli bulduğu değerler ile ilgili çaba gösterir. Herkes sosyal çevresinde hangi davranışın daha geçerli olduğuna hangisinin geçersiz olduğuna ilişkin önceden belirlenmiş yerleşmiş değer yargıları ile karşılaşır. Bireyler toplumsal kurallar, gelenek ve görenekler yoluyla “iyi” ve “kötü” yü, “doğru” ve “yanlış” ı ayırt ederek kendi ahlak ilkeleri doğrultusunda bir ölçü edinmeyi öğrenirler (Yazar, Yelken 2013: 45). Toplumda uygun olanı olmayanı gösteren fikirler, toplum üyelerinin hedeflediği ve sürdürmek istedikleri şeyler, toplumda neyin iyi neyin kötü, neyin çirkin, neyin güzel olduğunu gösteren ölçütler değer olarak tanımlanır (Adak, 2009: 22).

Değer, bir sosyal grubun veya toplumun kendi varlık, birlik, işleyiş ve devamını sağlamak ve sürdürmek için üyelerinin çoğunluğu tarafından doğru ve gerekli oldukları kabul edilen; onların ortak duygu, düşünce, amaç ve menfaatini yansıtan genelleştirilmiş temel ahlaki ilke veya inançlara denir (Kızılcılık, Erjem, 1994: 99). Kısacası değer, belirli bir durumu bir diğerine tercih etme eğilimi olarak tanımlanmaktadır. Değerler, davranışlara kaynaklık eden ve onları yargılamaya yarayan anlayışlardır. Değerler ayrıca, bireylerin neyi önemli gördüklerini tanımlayarak istekleri, tercihleri, arzu edilen ve edilmeyen durumları gösterir (Erdem, 2003: 56). Arzu edilen, arzu edilebilen şey, olaylarla ilgili insan tutumu, ideal davranış biçimleri veya hayat amaçları hakkındaki inançlarımız, davranışlarımıza yön gösteren ölçülerdir. Diğer bir tanımla, değer, bir nesneye, varlığa veya faaliyete, bireysel ve toplumsal açıdan tanınan önem ya da üstünlük demektir (Aydın, 2010: 16).

Feather’a (1994) göre değerler beğenilen davranış ve hedefler hakkındaki genel inanışlardır. İyilik ve kötülük boyutlarını içerirler ve ahlaki bir buyruk ve zorunluluk bildirirler. Silah’a (2000) göre değerler, toplumca en iyi, en doğru, en faydalı olduğu kabul edilen şeylerdir. Bunlar, insanların kişisel istekleri ya da beğenileri olmayıp,

grupların ya da toplumların kabul ettikleri, herkes için iyi, herkes için arzulanır olma özelliğine sahip ve toplumlararası da geçerliliği olan özelliklerdir (Kuş, Merey, Karatekin, 2013: 183-214).

Ayral (1992) değerlerin insanlarda var olan tutumları ve insanların davranışlarını tüm algılama ve davranış şekillerini etkilediğini belirtir. Kulaksızoğlu ve Dilmaç (2000) değerlerin insanların sahip oldukları tutum ve davranışların belirlenmesi ve yönlendirilmesi konusunda da önemli bir fonksiyona sahip oldukları yadsınamaz olduğunu belirtirler. Değerler insanlar arasındaki ilişkide tek yönlü ve birebir değildir. Bu bağlamda baktığımız değerleri insanların var olan veya yeniden kazanılan davranışlarıyla da ilişkilendirmek mümkün olacaktır. Değerler bireyin düşünce, tutum, davranış ve yapıtlarında birer ölçüt olarak ortaya çıkarlar ve toplumsal bütünselliğin ayrılmaz bir ögesini oluştururlar. Durmuş (1996) bu süreçte değerlendirdiğimiz değerler insanların kişiliğinin oluşmasına da katkı sağlamaktadır. Bir toplumun yaşamında, her şey değerlere göre algılanır ve diğerleriyle karşılaştırılır. Bireyler, içinde yaşadıkları grup, toplum ve kültür değerlerini genellikle benimseyerek, bunları muhakeme ve seçimlerinde birer ölçüt olarak kullanırlar. Böylece daha iyi, daha doğru, daha uygun, daha güzel, daha önemli ve daha adil gibi genel yargılara varma olanağını elde ederler. Değerler toplumdaki normal ya da anormal davranışların belirlenmesinde önemli rol oynarlar. Bireysel tutum ve davranışlar, ahlâki değerlerle, örf ve adetlerin içerdiği değerlerin etkisi altında kalır. Ancak bu değerler normlar içerisinde somutlaşır ve normlar aracılığıyla etkinlik kazanır. Zira daha genel ve soyut olan değerlere karşılık normlar, yaptırım güçleriyle toplumsal yaşamın belirgin bir unsurunu oluştururlar (Dilmaç, Ertekin, Yazıcı, 2009: 29).

Schwartz ve Bilsky (1987), birçok değer araştırmasını göz önünde bulundurarak şu şekilde tanımlamalarda bulunmuşlardır.

1. Değerler inançlardır. Bu inançlar, duygulardan ve fikirlerden bağımsız değildir. Duygularla içiçedir.

2. Değerler, bireyin amaçlarıyla ve bu amaçlara ulaşmada etkili olan davranış biçimleriyle içiçedir.

3. Değerler, eylem ve durumların üzerindedirler. Örneğin, itaatkârlık değeri, işte, okulda, aileyle, arkadaşlarla ya da tanımadığımız kişilerle olan ilişkilerimizin tümünde geçerlidir.

4. Değerler, davranışları yönlendiren standartlardır.

5. Değerler, hiyerarşiktir. Kendi içinde önem sırasına göre dizilirler (Koca, 2009: 63).

Özetle; sosyal değerler, bir gruba ya da topluma üye olan bireylerin üzerinde uzlaştıkları duygu ve düşüncelerini yansıtan genelleşmiş ahlaki inançlardır (Yazıcı, 2014: 211). Değerler insanların düşünce, tutum ve davranışlarında belli durumlara bağlı kalmaksızın istenen, yararlı görülen, beğenilen şeyleri gösteren ölçüt (Kocacık, 2003: 105), nasıl yaşayacağımıza, nasıl hareket edeceğimizi bildiren anlam haritalarımız; eylemlerimiz için ufuk noktasıdır (Poyraz, 2011: 63).

1.1.2. Değerlerin Özellikleri

Değerler hakkında düşünmek birey için yaşamda neyin önemli olduğunu düşünmek demektir. Farklı önem dereceleriyle her birimizin kabul ettiği birçok değer vardır. Başarı, iyilikseverlik, güvenlik, evrensellik vb. kimisi için önemli olan bir değer bir başkası için önemsiz olabilir. Birçok kuramcının yazılarında (Allport, 1961: Feather, 1995: Inglehart, 1997: Kohn, 1969: Kluckhohn, 1951: Morris, 1956: Rokeach, 1973; Schwartz ve Bilsky, 1987.) değerlerin özellikleri şu şekilde belirtilmektedir (Schwartz, 2006: 2).

1. Değerler duygulara bağlı inançlardır. Değerler etkinleştirildiklerinde, duygu dolu hale gelirler. Bağımsızlığın kendileri için önemli bir değer olduğu insanlar, bağımsızlıkları tehdit edildiğinde uyarılırlar, onu korumada çaresiz kaldıklarında umutsuzluk yaşarlar ve onun tadını çıkarabildiklerinde de mutlu olurlar.

2. Değerler davranışlara güdüleyici etki yaparlar. Toplumsal düzen, adalet ve yardımseverliği önemli değerler olarak benimsemiş insanlar bu amaçlara ulaşmak için güdülenirler.

3. Değerler belirli eylem / davranış ve durumların üstündedir, onları aşarlar. Örneğin itaatkârlık ve dürüstlük çalışırken ya da okulda, sporlarda, iş yaşamında, siyasette, ailede, arkadaşlarla ya da yabancılarla birlikte olduğunda ilişkili olabilen değerlerdir. Bu özellik değerleri, normlar / kurallar ve tutumlar gibi, belirli davranış, nesne ya da durumlara gönderme yapan onlarla ilişkili olan daha dar kapsamlı kavramlardan ayırt eder.

4. Değerler standartlar ya da ölçütler olarak fonksiyon görür. Değerler davranışların, siyasetlerin, insanların ve olayların seçimine ve yargılamasına rehberlik eder. İnsanlar, neyin iyi, kötü; haklı, haksız; uygun, uygunsuz, yapmaya ya da

kaçınmaya değer olduğuna sahip oldukları değerlere göre karar verirler. Fakat günlük kararlarda ise değerlerin etkisi nadiren bilinçlidir. Değerler bilinç düzeyine, bireyin sahip olduğu değerlerin çatışması sonucu ortaya çıkar.

5. Değerler önem derecelerine sıralanırlar. İnsanların değerleri onları bireyler olarak niteleyen sıraya konulmuş bir değer öncelikleri sistemi oluşturur. Başarıya mı yoksa adalete mi, yeniliğe mi yoksa geleneğe mi daha fazla önem yüklemektedirler? Bu hiyerarşik özellik, ayrıca, değerleri norm / kural ve tutumlardan da ayırır.

Fichter (1996: 143) değerlerin şu özelliklere sahip olduğunu ortaya koymuştur. Değerler paylaşırlar; insanların birçoğu değerler üzerinde hemfikirdirler. Değerler bireylerin yargılarına bağlı değildir. Değerler ciddiye alınır; kişiler bu değerleri, ortak refahın korunması ve sosyal gereksinimlerin karşılanması ile birlikte görür. Değerler coşkularla birlikte bulunur; kişiler yüce değerler için özveride bulunur, dövüşür ve hatta ölürlür. Değerler soyutlanırlar; kişiler arası uzlaşma gerektirdiği için kavramsal olarak diğer değerli nesnelere soyutlanabilir. Değerler anlam veren standartlar, inançlar ya da ahlaki ilkelerdir; “Değerler, kültür ve topluma anlam ve önem veren ölçütlerdir.”

MEB (2005: 87) değerlerin sahip olduğu özellikleri şu şekilde sıralamıştır:

1. Değerler toplum ve bireyler tarafından benimsenir ve bütünleştiricidir.
2. Değerler toplumun ve bireylerin menfaatine yönelik inanılan ölçütlerdir.
3. Değerler bilinç, duygu ve heyecanları içeren yargılardır.
4. Değerler bireyin bilincinde olan ve davranışı yönlendirendir.

Güney (2006: 33) ise değerlerin özelliklerini şöyle sıralamaktadır:

1. Değerler çoğunlukla benimsenen ölçü ve standartlardır.
2. Toplumsal ihtiyaçların giderilmesi ile ilgilidir.
3. Sosyal değerler, toplumun ortak duygularını içerirler. Bu nedenler toplum veya grubun üyeleri sosyal değerler için her türlü fedakârlığa katlanabilirler.

4. Sosyal değerler, bireysel düşünce ve inançlara bağlı değildir. Çünkü herkes tarafından onaylanmıştır. Bir toplumsal inanç, düşünce, hafıza birliğidir.

Rokeach (1973) değerleri davranışa farklı tarzda rehberlik eden çok yönlü standartlar olduğunu belirterek, şu özelliklere sahip olduğunu açıklar.

1. Bireyi, sosyal konularda belirli bir pozisyon almaya teşvik eder.
2. Bireyi, belirli bir politik veya dini ideolojinin bir değerine tercihi yönünde etkiler.
3. Bireyin kendini toplumda ve sosyal yaşamda sunmasına rehberlik eder.

4. Bireyin kendini ve diğerlerini değerlendirmesinde ve yargılamasında, kendini ve diğerlerini övmesi veya kusurlar bulmasında anahtar rol oynar.

5. Bireyin kendini diğerleri ile karşılaştırdığında ahlaklı veya yeterli olup olmadığı değerlendirmesinde ölçü olarak kullanır.

6. Bireyin bazı olumsuz eylemlerini mantıklı açıklamalar getirmesini kolaylaştırır (Bilgin, 1995: 84).

Aydın ve Gürler (2013: 5-6) birçok değer tanımı işlevlerini inceledikten sonra değerlerin şu özelliklere sahip olduğunu belirtmektedir.

1. Tarihi birikimlerden oluşan köklü inançlar olup, üzerinde görüş birliğine varılmış kabullerdir.

2. Sosyal hayatı düzenleme rolü olup, sosyal kontrol sağlarlar.

3. Karar vermede kullanılan ölçütlerdir.

4. Çevre ile etkileşim sonucu işlevsellik kazanır.

5. Tutumların alt yapısını oluştururlar.

6. Güdüleyici ve özendiricidirler

7. Bireylerin sosyal rol seçeneklerine rehberlik ederler.

8. Danışmanlık ve yalnızlık karşısında koruyucudurlar

9. Farklılıkların çarpıştığı noktada ortak anlaşma zemini oluştururlar.

10. Kalıtsal değil yaşayarak öğrenilirler. Dolayısıyla öğrenilebilir ve öğretilebilir olgulardır.

11. Bütünleyici ve birleştiricidirler. Hızlı ve bilinçsiz değişimlerde çatışmaya da yol açabilirler.

12. Dayanışma araçlarıdır. Ahlaki olgunluğa ulaştırırlar.

13. Değeri yaşayan ve yaşatan insanlardır. Bu yönü ile değerler insanidir.

14. Bireylere amaç ve yön belirlemede etkilidir.

15. Nitel özelliklere sahiptirler. Soyutturlar.

16. Değerler birbiriyle ilişkilidir.

17. Bireye ayırt etme, ilke oluşturma ve uyum sağlama yetileri kazandırır.

18. Toplumsal beklentilere aykırı olabilecek dürtü ve eylemleri sınırlandırır.

19. Değerler kişilere bakış açısı sağlarlar. . Dinamikler değişme gösterebilir

20. Bilişsel yapıdan çok duyuşsal alana hitap ederler.

21. Farklı disiplinlerde farklı anlam çerçevesini sağlarlar.

1.1.3. Değerlerin İşlevleri

Değerler birey ve topluluklar için çok boyutlu işlevselliğin kaynağıdır. Değerler insanların hayat felsefelerinin temel unsurlarındandır. Kişinin hayat görüşünü, felsefesini sahip olduğu değerler sisteminde bulmak mümkündür. Değerler sistemi bizim hayatımıza yön verir, davranışlarımızı yönlendirir ve karakter bütünlüğümüzü oluşturmada bizlere yardımcı olur. Bu bireysel işlevleri yanında değerler toplumsal işlevleri de vardır. İnsanlar arası ilişkileri ayarlama, toplumun kültürel yapısını oluşturmada, sosyalleşme sürecinde, örgün ve yaygın eğitim süreçlerinin şu ya da bu şekilde olmasını sağlamada değerler ana etkenlerdir (Arslan, Tunç, 2013: 8).

Gökçe (1994) genel olarak değerlerin işlevlerini şu şekilde açıklar:

1. Sosyal değer, temel seçici davranışların standardıdır. Yani bu bağlamda değer(ler) bilinçli ve amaçlı davranışların genel ölçütüdür. Bu bakımdan değer, sosyal eylemde bulunan bir kişinin sosyal olarak kabullenebilen olgu ve istekleri için temel atış noktası görevini üstlenmektedir.

2. Değerler, kültür tarafından şekillendiği gibi kültüre de yönlendirici etki yapmaktadır. Bu bakımdan değerler, belli bir kültürün gelişme süreci içinde şekil almaktadır. Bu da genel olarak sembol, moral ve estetik normlar, davranış şekilleri olarak belirginleşir. Bu açıdan değerler kültürün ana esasını oluşturmaktadır.

3. Değerler, insanlarla özdeşleşmiştir. Sosyalleşme süreci ile öğrenilmekte ve öğretilmektedir. Bunun doğal bir sonucu olarak değerler kişinin şahsiyetinin bir parçası olarak görülmektedir.

4. Değerler, sosyal bir boyuta sahiptirler. Yani değerler hem zihinsel (arzu ve eylem boyutunu belirten) hem de hissî duygusal yönü belirten ifadelerdir (Özensel, 2003: 231).

Değerleri bireysel ve sosyal olarak tasnif ettiğimizde sosyal değerlerin toplumun büyük kesimlerince paylaşılan unsurlar olduğunu görürüz. Sosyal değerler belli sosyal sonuçlara yol açarlar. Bu sosyal sonuçlar literatürde sosyal değerlerin işlevleri olarak adlandırılmaktadır. Bu işlevleri Fichter (1996: 150) şu şekilde özetlemektedir:

1. Değerler kişilerin ve birlikteliklerin sosyal değerinin yargılanmasında hazır birer araç olarak kullanılırlar. Tabakalaşma sistemini kolaylaştırır. Toplumda bireyin konumunu bilmesine yardımcı olurlar.

2. Değerler bireylerin dikkatini istedik, faydalı ve ehemmiyetli olarak görülen maddi kültür nesnelere üzerinde odaklaştırır. Birey için bir nesne her zaman iyi

olmayabilir. Fakat sosyal olarak değerli görülen nesne için birey çaba sarf edebilir.

3. Her toplumdaki ideal düşünme ve davranma yolları, değerler tarafından yönlendirilir. Sosyal olarak kabul edilebilir davranışın adeta şemasını çizerler. Böylece kişiler de hareket ve düşüncelerini "en iyi" hangi yolda gösterebileceklerini kavrayabilirler.

4. Değerler kişilerin sosyal rollerini seçmesinde ve gerçekleştirmesinde rehberlik ederler. İlgi yaratır, cesaret verir. Böylelikle kişiler de çeşitli rollerin gerekliliklerinin ve beklentilerinin birtakım değerli hedefler doğrultusunda işlemekte olduğunu, kavramış olurlar.

5. Değerler sosyal kontrol ve baskının araçlarıdır. Kişileri törelere uymaya yöneltir, "doğru" şeyleri yapmaya özendirir. Değerler ayrıca onaylanmayan davranışları engeller, yasaklanmış örüntülerin neler olduğuna işaret eder ve sosyal ihlallerden kaynaklanan utanma ve suçluluk duygularının kolaylıkla anlaşılabilmesini sağlarlar.

6. Değerler dayanışma araçları olarak da işlevde bulunurlar. Sosyal bilimcilerin aksiyonlarından biri de grupların yüksek düzeyde bazı değerlerin paylaşılması amacıyla oluştuğudur. Kişiler aynı değerleri güden kişilere doğru yönelirler. Ortak değerler sosyal dayanışmayı yaratan ve sürekli kılan en önemli faktörlerden biridir.

Değerler üzerine birçok araştırması olan Rokeach ise değerlerin fonksiyonlarını şu şekilde açıklamıştır (Akbaş, 2004: 47).

1. Standart olarak değerler. Değerler bireyin toplum içindeki davranışlarını belirler. Bir olayla karşılaşan birey pozisyon alır ve karşılaştığı toplumsal olayları değerlendirirken ve yargılarken değerlerini kullanır. Birey değerlerine bağlı olarak siyasi veya dinsel ideolojiyi diğerine tercih eder ve kendini başkalarına sergiler. Kendisini başkalarıyla karşılaştırırken ve başkalarını etkilemek ya da ikna etmek amacıyla kullanır. Değerler sayesinde insanlar inanç, tutum ve eylemlerini akıl süzgecinden geçirirler ve toplumsal alanda kabul edilmezlik sonucundaki benlik zedelenmesini engellerler.

2. Çatışma ve karar vermede değerler sistemi. Birey çatışma ve karar verme durumuyla değerlere başvurur. Karar verirken veya çatışmayı çözerken bir değer değil birçok değeri referans alır.

3. Değerlerin seviyeleri. Değerler tek başına bir anlam ifade etmezler. Birçok değer bir araya gelerek tutarlı, uyumlu, mantıklı bir organizasyon oluştururlar. Değerler

birey için önem sırasına göre sınıflanırlar. Birey için farklı alanlarda farklı değerler sınıflandırılması yapılabilir.

4. Değer kazanımı. Değerler kalıtsal olmayıp öğrenme sonucu oluşurlar. Değer oluşumu doğumla başlar ve yaşa bağlı olarak artar. Değerlerin oluşumunda sosyo-ekonomik düzey ve bireyin içinde bulunduğu ortam önemli rol oynar. Toplumsal yapı değiştiğinde değer sistemleri de değişerek yeni yapıya ayak uydurur. Toplumun sanayileşme seviyesi ve ekonomik gelişmeler sonucunda değerler geliştirmekte, eski değerleri yeniden yorumlamakta, değer sistemindeki sıralama değişmektedir. Dini ve aile kurumlarına ait değerlerdeki değişimler diğer değerlere oranla daha yavaş olmaktadır. Değerler insan yaşamının tüm yönlerini etkileyen ve yönlendiren olgulardır. Bireysel olarak değerler standart, güdü, karar verme ve davranış yaptırımı olarak, toplum içinde ise siyasi ve ideolojik tercihlerde, toplumsal yargılamalarda, gruba uyumda kullanılır.

MEB (2002) sosyal değerlerin yerine getirdikleri en önemli işlevlerini şöyle sıralamaktadır:

1. Toplumsal değerler toplumdaki bireyler tarafından ortak olarak paylaşıldığı için bireyler arası dayanışmayı ve uyumu kolaylaştırır.

2. Toplumda istenilen düşünme ve davranma yolları değer tarafından belirlenir. Böylece bireyler davranışlarını nasıl düzenleyeceklerini kavrayabilirler.

3. Değerler aynı zamanda bireyin toplumsal rolünü seçmesinde ve gerçekleştirmesinde rehberlik eder. Böylece bireyler birtakım rollerin gereklerini öğrenmiş olurlar.

4. Değerler, bireyler üzerinde toplumsal baskı uygulayarak sosyal kontrol görevi görürler. Değerler toplum tarafından onaylanmayan davranışları engeller ve yasaklanmış olan davranışların neler olduğunu bireye gösterirler.

Sonuç olarak denilebilir ki değerler, insanların sosyal hayatında, eylemlerin oluşmasında ve sonuçların kıymetlendirilmesinde önemli bir fonksiyona sahiptirler. Çünkü bu, insanın bilinç dünyasında ve vicdanında başlayan bir etki biçimidir (Aydın, 2010: 22).

1.1.4. Değerlerin Oluşumu ve Kaynağı

Değerlerin oluşumu toplumsal yaşam sürecinde gerçekleşir. Bu süreç sosyalleşme aşamalarının tümünü kapsar. Kültür, eğitim kurumları değerlerin birey ve

topluluklara iletilmesinde, davranış haline gelmesinde önemli rol oynar. Değerler etkileşimli bir biçimde şekillenir. Nitekim insan içinde yaşadığı toplumda zamanla onun değerini içselleştirmeye başlar. Bazı durumlarda da kendi değerini o topluma kazandırır. Bunun için güçlü bir benlik saygısı, güçlü bir kişilik gerekir. Hz. Muhammed'in söylediği gibi, “ inandığınız gibi yaşamazsanız, yaşadığınız gibi inanırsınız.” İnsanların yaşam biçimleri üzerinde etkili olan değerler, toplum içinde “sosyal rolleri” öğrenmekle gerçekleşir. Değerler zamanla klasik koşullanma yoluyla gerçekleşir (Tutar, 2013: 338). Değerler bireyim yaşam süreci içinde öğrenerek ve öğretilerek ortaya çıkar.

Fichter (1996) değerlerin kaynağını iki düzlemde analiz eder:

1. Değerler bireye dışardan gelir. Değerlerin kaynağı sosyal kişinin dışındadır. Bireylerin sahip olduğu değerler statü ve rollerini belirler. Mesela bireyin sosyal saygınlığı iyi bir aileye mensup olmasından kaynaklanabilir, kişinin kendinden dolayı değil. Çünkü itibarlı bir aileden gelmek toplumda yüksek bir değer ölçütüdür. Yeterlilik kişiye kendi dışından aktarılmıştır. Aynı biçimde bireyin sahip olduğu zenginlikten kaynaklanan değer yine kişiye dışardan aktarılmıştır. Sosyal saygınlık kişinin işlevsel rolüne, eğitimine, eğitiminin tipine ve hatta bazen sahip olduğu fizik niteliklerine yakıştırılır. Bütün bunların kaynağı kişinin kültürel çevresinde bulunmaktadır. Tüm bu değerli olarak görülen özellikler, bireyi içinde bulunduğu kültürün bir parçasıdır.

2. Öte yandan kişiye içsel olan sosyal değer kaynakları da vardır. Bunlar değerlerin ikinci düzeyini oluştururlar. Bireyin insanlık onuru, bireye saygıyı gerektirir. bireyin iyi davranışlarıyla övülmesi kötü davranışı ile yerilmesi değerlendirilmesi, kişinin sosyal değerlendirmesinde bir temel oluşturur. Bireyin insan olması hasebiyle dokunulmazlık hakkı, insanlık gerçeğine dayandırılır. Bu dokunulmazlık, sorumluluk ve onur, toplumdan kaynaklanmaz ve bireye dışardan aktarılmaz. Toplumun, bu değerlendirmelerin içsel kaynağını tanıyıp takdir etmesi, tarih boyunca sürdürülen uzun bir mücadelenin sonucudur. Bazı kişiler diğerlerini köleleştirdiğinde, onların onurunu yok saydığına veya onları utanç verecek düzeyde sömürdüğünde, kurbanlarının insandan daha aşağı yaratıklar olduğunu ileri sürerek kendilerini haklı çıkarmaya çalışmışlardır. Horlanan, aşağılanan bazı ırk ve kategoriler bu kişilerce, köleciliklerini haklılaştırmak için, düşük düzeyde, insan hakları ve onurdan yoksun, sorumsuz ve kendilerine karışılabilir insanlar olarak görülmüştür. Ancak günümüzde, artık her toplumda insanların içsel bir değere sahip olduğu kabul edilmektedir.

Poyraz (2011: 61-71) değerlerin üç aşamada oluştuğunu anlatır. Kökünde ve kuruluşunda değer sözcüğü bulunan bütün sözcükler ve gerekse “değer” diye yorumlanan her türlü kavram, eylem olmadan tasarlanamaz ve görünürlük kazanmaz. Değer, hem eylemi gerçekleştirenle, hem eylemle, gerçekleşenle, hem de eylemin gerçekleştiği ortamla ilgili olarak belirginleşir.

1. Değer, değer verme eylemini gerçekleştirenle ortaya çıkar: Değer kişiden bağımsız değildir. Nesnelere, durumlar, olaylar, kendinden değerli değildirler. Bireyler ve toplumlar bir şeyi önemseyince değer halini alırlar. Bu yüzden bir şeyi değerli kılan insanın ona atfettiği önemden kaynaklanmaktadır. Değerlerin nesneliliği fiziksel varlıkların nesneliliğinden farklıdır. Değerler başkalarına açıldıkça nesnelleşir. Çünkü kişi kendi yarattığı değerleri mutlaklaştırılmaz. Bu değerler zaman sürecinde kabul gördükçe topluma mal olurlar ve nesnel görünüm kazanırlar.

2. Değer, eylemle gerçekleştiğinde ortaya çıkar: Değerler ancak eyleme dönüştüğünde anlam kazanırlar ve görünür hale gelirler. Bireyler değerlere dayanarak davranışları değerlendirirler. Böylece değerlere dayanarak bir yargıya varırlar. İyi ya da kötü güzel ya da çirkin değerlere dayanılarak bireysel yargılar olarak dile dökülürler.

3. Değerlerin gerçekleştiği ortam, kültür dünyasıdır: Hangi zaman ve kültür ortamında yaşarsak yaşayalım, insan kendini değerler dünyası içinde inşa eder ve değerlerle ördüğü bir dünyada yaşar. İnsan kavramını kendi bütünlüğü içinde düşündüğümüzde, bizler insan olarak, eylemlerimizi yöneten değerlerle örülmüş bir atmosferde nefes alıp vermekteyiz. Şurası muhakkak ki, değerler dünyasındaki değişim, teneffüs edilen atmosferin değil, bu atmosfer içindeki unsurların değişmesidir. Bu manada değer yargılarının değiştiğini ama değerlerin değişmediğini söyleyebiliriz. “Namus cinayeti işlemek iyidir.” yargısı, “Namus cinayeti işlemek kötüdür.” yargısına dönüşebilir. Fakat “iyi” ve “kötü” bir değer olarak sabit kalırlar. İnsan bu dünyanın edilgen bir parçası değildir. Kültürün hem baş aktörü hem de kültür tarafından şekillenen edilgen bir varlıktır.

Değerleri oluşturan temel etmenler biyolojik ve fizyolojik ihtiyaçlar; bilgi ve düşünce; sosyal destek ve pekiştiriciler olarak söylenebilir. Bu açıdan bakıldığında değerler bireylerin tutumları ve kişilikleri ile ilişkilendirilmektedir. Bu bağlamda, insanların tercihleri ve yargıları yeni öğrendikleriyle değişmekte ve şekillenmektedir. Sonuçta değerler kalıtsal olarak aktarılmazlar. Değerlerin oluşmasında bilgi ve düşüncenin yanında sosyal destek ve alınan pekiştiriciler de oldukça önemlidir. Bir

değer toplum tarafından onaylanır ve takdir görürse bireydeki etkisi yüksek olur. Değerler üzerindeki toplumsal desteklerini kaybettikçe değişmeye veya etkisiz olmaya başlamaktadır. Bu durumda, değerlerin yaşantı sonucu öğrenme ile oluştuğu aşikardır. Bunun anlamı değerlerin öğrenilmesinde sosyal onay önemlidir. Sosyal olarak onaylananlar zamanla davranış ölçütleri hâline gelerek değerleri oluşturmaktadır. Buna ek olarak, model alma ve taklit önemli bir öğrenme şeklidir. Dolayısıyla sosyal öğrenme teorisinin temel varsayımları dikkate alınarak, değer yargılarının kişinin yetiştiği çevreden beslenerek şekillendiği söylenebilir. Bu kapsamda öğrencilerin model aldıkları ve taklit ettikleri kişilerden olan öğretmenlerin önemi yadsınamaz. Ayrıca, sosyalleşme sürecindeki anahtar yapılar olan değerler, dini, kültürel, politik, eğitim ve aile ile ilgili araştırmalarda önemli bir değişken olarak yer almaktadırlar.(Korukulu, Aktamış, 2012: 1292).

1.1.5. Değerlerin Sınıflandırılması

Hayatımızda bizleri yönlendiren pek çok değer türü vardır: sağlık gibi biyolojik; güzel çirkin gibi estetik; iyi kötü gibi ahlaki değerler; sevap günah gibi dini değerler; doğru yanlış gibi mantıksal değerler; haz ve acı gibi hazzı değerler; faydalı zararlı gibi faydacı değerler. Değerler şekil olarak olumlu olumsuz, mutlak görelî ve öznel nesnel olmak üzere değişik şekillerde incelenebilir (Aydın, Gürler, 2014: 8).

Toplum geleceğinin inşasında hareket noktası olarak kabul edilen geçmiş yaşantı, deneyim ve alışkanlıklara geleneksel değerler; toplumun tarihsel süreçte yaşadığı serüveni olumlu etkileyen kişi, kurum ve davranış kalıplarına tarihsel değer; kendi içinde uyumlu bir toplumun kurulabilmesi ve kendisini yeniden üretebilmesi için o toplumda yaşayan bireylere kazandırılan davranış kalıpları ve eğitsel kollara kültürel değerler; doğrular ve yanlışlar konusunda insanı uyarıcı nitelikteki dini ilkelere dinsel değerler; inanç ve ideolojiler arasında bir tercih yapabilmesinde aydınlatıcı rol oynayan düşünsel mihenk taşlarına da felsefi değer denir (Demir, Acar 1997: 54).

Spranger insanların değer yönelimlerini bireysel değerlerine bakarak ayrıntılı bir sınıflamaya giderek “kuramsal”, “ekonomik”, “estetik”, “sosyal” “politik”, ve “dinsel” olarak değerleri altı gruba ayırmıştır. Bu gruplar şu şekilde açıklanabilir: (Çalışkur, Demirhan, Bozkurt, 2012: 223).

1. Kuramsal: Burada birey gerçeğe, bilgiye ve eleştireci düşünceye, mantığa önem verir. Kuramsal nitelikli bireyin temel ilgisi, gerçeğin keşfidir.

2. Ekonomik: Burada birey yararlı ve pratik olana önem verir. Menfaat ve kolaylık ön plandadır. Herhangi bir etkinliğin yararlı olup olmaması onun için önemlidir. Birey, yaşamı bedensel ihtiyaçların doyumu olarak görür.

3. Estetik: Birey burada üst düzeyde biçim ve uyuma önem verir, herhangi bir yaşam tarzını zarafet ve uygunluk açısından değerlendirir.

4. Toplumsal: Yardımseverlik, egoist olmama, başkalarını sevme, saygınlık en önemli özelliğidir. Kuramsal, ekonomik ve estetik tutum ve değerleri, soğuk ve insana yakışmaz kabul eder. Önemli olan toplumsal faydadır.

5. Politik: Kişisel olarak, etkili ve güçlü olmaya önem verir. Lider olma, sözü geçen biri olma birey için önemlidir. Her şeyin üstünde kişisel güç, etki ve şöhret arar.

6. Dinsel: Evreni bir bütün olarak algılar. Bireysel özgürlüğü red eder. Kendini bu bütünlüğün bir parçası olarak görür. Mutlak şekilde doyurucu en yüksek değer tecrübeleri arar, mistik konulara ve yaşantılara ilgi duyar.

Ülken ise (2001: 359) değerleri üç ana grupta incelemiştir.

1. İçkin Değerler: Kavramlar, duygular ve eşya ile ilişkisinden doğan ve bilinçle kuşatılan, “ inanmadan daha çok bilmenin egemen olduğu değerlerdir. İçkin değerlerin bir kısmı, değer vermenin öznesi durumundaki bilincin eşya ile ilişkisinden doğan değerlerdir. Bir kısmı, duyguya ve duyuşa bağlı kavradığımız şeylerle ilgili olarak ortaya çıkan sanat değerleridir. Ve yine bir kısmı temeli doğrudan doğruya şuurun verilerinde bulunan düşünce değerleridir.

2. Aşkın Değerler: Bireyler arası ilişkilerden doğan değerlerdir. Bireyin sosyal çevresi ile etkileşmesinden doğan, kişiler arası değerlerdir. Bilgiden çok inanma üzerine kuruludur. Sezgiye ve duyguya dayanır. Bu değerler ahlak ve dindir.

3. Normatif Değerler: Kişiler arası ilişkilerden doğan sözler ve eylemlerin birbirleriyle değişiminden doğan değerlerdir. Toplumsal düzeni sağlayan değerlerdir. Burada eylem, eylem ile karşılaştırılınca ölçü hukuk olur. Söz söz ile değiştirilince ölçü dil olur. Eşya eşya ile değiştirilince ölçü iktisat olur. Bu değerler normatif değerlerdir. yazılı sözlü yaptırımını olan değerlerdir.

Morris'e göre, üç tip değer bulunmaktadır: “Faal değerler”, bireysel değerleri etkiler ve insanın duygu ve isteklerini yansıtır. “Kavranmış değerler”, toplumun arzulanabilir olarak kabul ettiği davranış kavramlarının kültürel olarak paylaşılmasını yansıtır. Toplum düzeninin esasını oluştururlar “Amaç değerler” ise bireysel tercih-

lerden ve normlardan bağımsız olarak, bir konu veya olaya yüklenen anlamla nitelendirilir (Çalışkur, 2010: 111).

Özlem (2002: 284), felsefe tarihindeki değerlere öznelci ve nesnelci bakış açılarını birleştirerek bir sınıflamaya gitmiştir. Her iki açıdan yapılan sınıflandırmalarda yer alan değer çeşitleri şunlardır:

1. **Hazcı (Hedonist) Değerler** (olumlu: haz, olumsuz: acı),
2. **Bilgisel Değerler veya Bilgi Değerler** (olumlu: doğru, olumsuz: yanlış),
3. **Ahlaksal Değerler** (olumlu: iyi, olumsuz: kötü),
4. **Estetik Değerler** (olumlu: güzel, olumsuz: çirkin),
5. **Dinsel Değerler** (olumlu: sevap, olumsuz: günah).

Hartman değerlerin farklılaştığı ve ortaklık kurduğu noktalarda şöyle bir sınıflamaya gitmiştir:

Birincisi “**iyi değerleri**” dir; ona göre bu değerler tüm yarar ve araç değerlerini kapsamakla beraber, daha pek çok bağımsız, özgün değer alanlarını, hatta geniş nesne durumları değerler sınıfını da kapsar.

İkincisi “**keyif ya da zevk değerleri**” dir; bunlar yaşamda çoğu zaman “hoş” olarak adlandırılan değerlerdir.

Üçüncüsü “**dirimsel değerler**” dir ; Hartmann, bunları canlılara ilişkin olan ve yaşamın yüksekliği, açılımı ve gücüne göre canlıda derecelenen değerler olarak tanımlar. Dolaylı olarak yaşama faydalı olan her şeyin dirimsel değeri vardır; dirimsel değersizlik de yaşam için zararlı olan şeydir.

Dördüncüsü “**ahlaki değerler**” dir; bu değerler, “iyi olan” altında bir araya toplanmış değerlerdir. Ahlaki değerler en temelde eylem değerleridir

Beşincisi “**estetik değerler**” dir; bunlar da “güzel olan” altında bir araya gelmiş değerlerdir.

Altıncı ve son değer sınıfı ise, “**bilgi değerleri**” dir. Hartmann, bu değer sınıfının aslında sadece bir değerden ibaret olduğunu, bunun da “hakikat” olarak adlandırıldığını söyler (Türker, 2010: 7).

Scheler ise değerleri dört grupta incelemiştir:

1. Dirimsel Değerler: İnsan açısından değer taşıyan nesnelere, örneğin ışık, hava, su ve değer taşıyan fiziksel işlevler, örneğin soluk almak görmek işitmek değerleridir. Buna eşya değerleri de denmektedir.

2. Duygusal Değerler: İnsanın nesnelere hoş ve hoş olmayan, yararlı, yararsız, soylu, bayağı vb. bulmasından kaynaklanan değerlerdir.

3. Tinsel Değerler: Toplumsal ve kültürel alanda ortaya çıkan bu değerler kendi içlerinde üç gruba ayrılırlar.

- a) Estetik Değerler (güzel çirkin)
- b) Adalet Değerleri (haklılık haksızlık)
- c) Bilgi Değerleri (felsefenin konusu olan ve felsefede gerçekleşen değerler)

4. Mutlak Değerler: Nesnelere hiçbir bağlantısı olmayan, kutsal, kutsal olmayan, iman, kendini adama, vecd, huşu gibi değerlerdir (Özlem, 2010: 184).

Fichtel (1996: 149) değerleri sosyal kişilik, toplum ve kültür olarak üç bakış açısından sınıflandırmaya tabi tutmuş, aslında değerlerin her üçünde de iç içelik ve çakışıklık olduğunu belirtmiştir.

1. Değerler zorlayıcılık derecelerine göre sınıflandırılabilirler. Böylelikle değerler sosyal kişiliği etkileme derecelerine göre düzenlenmiş olurlar. Bir uçta kişinin bilinçli olarak kabul ettiği içselleştirilmiş moral açısından en güçlü değerler bulunur. Bu değerlerin çiğnenmesi normal kişide suçluluk ve utanma duygusu uyandıracaktır. Kişi bu değerlere rıza göstermeye kendini bilinçli olarak zorunlu hisseder. Toplum da kişinin rızasını sağlamak için yoğun çabalara girer. Bu kutupta en kesin ve katı emirler yer alır. "Yapılmalı" ve "yapılmamalı" olanları belirten değerler bulunur. Örneğin monoteizm, yurtseverlik ve monogami olumlu değerleri, politeizm, ihanet ve poligami olumsuz ölçütleri işaret eder.

Ancak kişiler söz konusu daha alt değerlere, yoğun inançları yüzünden değil de genellikle alışkanlıkları yüzünden uyarlar. Pek çok örüntü, "daha az önemli" olarak nitelendirilebilir. Çünkü bu örüntüler daha az değerle çevrelenmişlerdir, örneğin görgü kuralları uyum normları, estetik zevk konularının çiğnenmesi ne suçluluk ne de ciddi sosyal tepkiler doğurur. Bu uçta davranışın moral niteliği vurgulanmamıştır.

2. Sosyal değerler süreklilik gösteren ortaklaşa işlevler temelinde de düzenlenebilirler. İşlerin yapılmasında, kişi ve gruplar arasında işbirliği kurulmasında bazı değerler, diğerlerinden daha önemlidir. Bu temeldeki en yüksek değerler toplumun sürekliliği ve kamu refahı için neyin istendiğine ve hatta neyin önemli olduğuna da işaret ederler. Bu alan sevgi ve hakkaniyet ilişkilerinin en yoğun bulunduğu alandır. Ayrıca buradaki yüksek değerlerin kendi aralarında da bir ilişki ve dengesi vardır: Kişisel özgürlük ve sosyal otorite arasında olduğu gibi. Öte yandan işbirliği, uyarlanma

ve özümseme için söylenen her şey, süreklilik gösteren ortaklaşa değerler için de söylenebilir

3. Değerlerin en anlamlı sınıflandırılması değerlerin kurumsal işlevlerine göre sınıflandırılmasıdır. Genellikle değerleri dini, siyasal, ekonomik ve benzeri açılardan ayırırız. Bir kültürdeki sosyal değerlerin sistematik analizi sonunda, her temel kurumda kullanılagelen bir değer dizisinin varlığı saptanabilir. Aile gibi temel bir sosyal grupta karşılıklı olarak işlevlerde bulunan kişiler, aile yaşantılarında uymaları gereken belirli temel değerler olduğunu bilirler. Kişiler siyaset ve ekonomi gruplarında belirli sosyal değerlerle yönetilir, yönlendirilirler. Toplumların din, eğitim ve boş zaman gruplarında da önemli değerler bulunur.

1.2. Değer Kuramları

1.2.1. Graves'in Değer Kuramı

Graves (1970), insanın değerlerini ve yaşam biçimlerini varoluşçu bir yaklaşımla ele alır ve hiyerarşik bir düzenlemeye indirger. Ona göre, insanın doğası ve yaşamı açık bir sistemdir. İnsan yaşamı boyunca toplumlarla bireylerle ilişki içindedir. Bu ilişki bireyde sosyalleşme olarak kendini gösterir. Her sosyalleşme düzeyi beraberinde bir değer sistemini geliştirir. Bireyin yaşam biçimi ve düşünce biçimi değiştikçe yeni değerler benimser. Düzey değiştiğinde bireyin karşılaştığı yeni düzeye ait olma aşaması, bireyin yeni duruma uyumunu sağlayacak yeni değerleri edinmesini de sağlar. Graves'in (1970) belirlediği var olma düzeyleri şunlardır:

I. Düzey: Tepkisel Var Olma: İnsanların temel fizyolojik ihtiyaçlarını gidermeye çalıştığı, düzeydir. Değerlerin tepkilerle belirlendiği düzeydir.

II. Düzey: Geleneksel Var Olma: Bu düzeyde insanlar sadece var olma ihtiyacı duyarlar. Tek ihtiyaç, biyolojik olarak nesli devam ettirmektir.

III. Düzey: Ben-Merkezli Olma: İnsan olma olgusunun belirlediği düzeydir. Ben olma dürtüsü çok güçlüdür. Başkaları üzerinde baskı kurma, lider olma, birey olma güdüsü çok yüksek olduğundan, değerler de bu amaca hizmet edecek biçimde şekillenir.

IV. Düzey: Özverili Var Olma: Acı ve ölümden sonraki yaşam için var olma ağırlıklı olan duygudur. Tanrı'nın koyduğu değerlere yönelme söz konusudur. Din ve ahlak değerleri bu gruptadır.

V. Düzey: Materyalist Var Olma: Dünyanın sırlarını keşfetme ve dünyayı yönetme duygusu egemendir. Birey her şeyi yapabileceğine inanır. Bu durum, materyalist bir yaşam ve değerlerin öne çıkmasına neden olur.

VI. Düzey: Toplumsal Var Olma: Toplumsal yaşam biçiminin sunmuş olduğu akılcı değerlerden çok insani değerler öne çıkar. Diğer insanlar önemli hâle gelmiştir ve toplum bir bütün olarak değerlidir. Ben değil biz değerleri ön plandadır.

VII. Düzey: Varoluş: Değer sisteminin temeli bilgiye ve evrenle ilgili gerçekliğe dayalıdır. İnsan, kendine güvenir; hayata, bağımsızlığa ve toplumun çıkarlarına değer verir. Farklı değerlere hoşgörü vardır, otoritenin kontrolsüz kullanımına karşıdır (Turan, Aktan, 2008: 227-259).

1.2.2. Allport, Vernon ve Lindzey'in Değer Kuramı

“Allport, Vernon ve Lindzey, 1951’de değerlere ilişkin ilk ölçek çalışmalarını yapmışlardır. Bu ölçek, birey davranışlarının değer ve inançlarla biçimlendiğini savunan Spranger’in teorik, ekonomik, estetik, sosyal, politik ve dini olarak altı temel davranış yönelimi gösterdiği varsayımından yola çıkarak oluşturulmuştur. Yapılan bu sınıflandırma ile davranışa neden değerlerin bulunması istenmiştir. Dolayısı ile davranış ve değerler arasında bir ilişki olduğunu açıklamayı açısından karşılaştırmalı araştırmalarda önem taşımakla birlikte, uzun ve karmaşık anket formu nedeniyle kullanım ve uygulama açısından yetersiz kalmıştır. Sözü edilen değerler şunlardır.

Teorik insan; gerçeği bulmaya çalışan, bilgisini sistemleştirip düzenleyen pratik, eleştirel ve rasyonel bir yapıya sahiptir.

Ekonomik insan; faydalı olana değer verir. Her şeyi maddi yönleriyle değerlendirerek, özellikle işletmeler gibi pratik konularla ilgilenir.

Estetik insan; güzellik ve uyuma değer verir. Derecelendirme ve simetriyle ilgili olarak artistik deneyimlere yönelerek tatmin olur.

Sosyal insan; başkalarına yönelik ve insani sevgiye, yardımseverliğe değer verir. Kendinden ziyade başkalarına önem veren, nazik, karşısındakinin hislerine katılan, bencil olmayan bir yapıya sahiptir.

Politik insan; güç ve etkilemeye değer verir. Rekabet ve çabadan hoşlanarak lider olmanın yollarını arar.

Dini insan; birlik ve beraberliğe değer verir. Evrenin mistik yapısıyla bütünleşmeye çalışır (Hüseynikoğlu, 2010: 35).

1.2.3. Rokeach'ın Değer Kuramı

Rokeach (1973) değerleri iki ana başlıkta toplamış, her bir başlık altında da on sekiz değer gruplamıştır. (Bknz. Çizelge 1). Ana değerleri, amaç ve araçsal değerler olarak sınıflamıştır. Amaç değerler, hayatın amacını belirleyen ve buna hizmet eden değerler şeklinde açıklanabilir. Araçsal değerler ise amaca ulaşmada kullanılan aracı değerlerdir. Rokeach, araçsal değerleri de “ahlaki ve yeterlilik” olmak üzere ikiye ayırmıştır. Ahlaki değerler yaşamın amacıyla ilgili olmaktan çok davranış biçimleriyle ilintilidir. Özellikle de davranışın kötü ve yanlış olarak nitelendirilen sosyal boyutunu içerir. Yeterlilik değerleri ise sosyal olmaktan çok bireyseldir (Turan, Aktan, 2008: 227-259).

Çizelge 1. Rokeach Değer Sınıflaması

Amaç Değerler	Araç Değerler
Aile güvenliği	Bağımsız olma
Barış içinde bir dünya	Bağışlayıcı
Başarılı olma	Cesaretli
Bilgelik	Dürüst
Dini olgunluk	Entelektüel
Eşitlik	Geniş görüşlü
Gerçek dostluk	Hırslı
Güzellikler dünyası	İtaatkar
Heyecan verici bir yaşam	Kendini kontrol eden
İç huzur	Kibar
Kendine saygı	Kendine hâkim
Mutluluk	Mantıklı
Gerçek dostluk	Neşeli
Özgürlük	Sevecen
Rahat bir yaşam	Sorumluluk sahibi
Sosyal kabul	Temiz
Ulusal güvenlik	Yardımsever
Zevk	Yaratıcı olma

1.2.4.Clyde Kluckhohn ve Fred L. Strodbeck'in Değer Kuramı

Bireylerin; insanların doğasına, insan ve çevre ilişkilerine, zamana ve mekâna ilişkin varsayımları, kişinin değerlerini, inançlarını ve davranışlarını yönlendirmektedirler. Bu noktada Kluckhohn ve Strodbeck varsayımlara bağlı olarak ortaya çıkan altı değer yönelimi belirlemişlerdir. Kluckhohn ve Strodbeck'in değer yönelimleri, bir başka çalışmada toplumların kültürel özellikleri ile ilişkilendirilmiştir. Değer yönelimleri ile kültür bağlantısının kurulması açısından önem taşıyan çalışmada çeşitli konulara ilişkin varsayımlar incelenmektedir. İnsanların doğası, çevre, zaman ve mekâna yönelik değerler şu şekilde açıklanmaktadır:

1. İnsanların doğası; toplumlar insan doğası iyi veya kötü olarak niteleyebilirler. İnsan doğasını iyi olarak niteleyen toplumlarda insana güven düzeyi yüksektir. İnsan doğasını kötü olarak niteleyen toplumlarda ise güvensizlik ve kuşku vardır.

2. Doğayla ilişkiler; insan-doğa ilişkisi, kültürel boyutta üç eğilimi ortaya çıkarmaktadır. Bunlar, “teslimiyet”, “egemen olma” ve “uyumdur”. Kültürler bu üç farklı yönetime göre farklılıklar gösterirler. Örneğin, Orta Doğu ülkelerinde insanların çoğu hayatı önceden planlanmış olarak görürler ve bir olayla karşılaştıklarında “Allah'ın yazgısı” şeklinde nitelendirirler (teslimiyet ve kadercilik/fatalizm). Diğer yandan Amerikalılar ve çoğu Batı ülkeleri kendilerini doğa üzerinde egemen görürler, örneğin AIDS hastalığının tedavisi için her sene büyük paralar harcamaktan çekinmezler. Japonlar ise doğa ile uyum içinde yaşamayı tercih ederler

3. Diğer insanlarla olan ilişkiler / sorumluluk yönelimi; bu boyut, kültürel yöneliş olarak yansımaları, hiyerarşik gruplar, bireyler ve yatay olarak genişletilmiş gruplar şeklinde bulmaktadır. Burada ana amaç diğer insanların yararına sorumluluk sahibi olmaktır. Bu kültürel boyut, iş dizaynı, karar verme şekli, iletişim şekilleri ve ödül sistemleri gibi konuları da etkilemektedir. Örneğin, bireysel toplumlarda eleman alımında bireysel başarı etkilidir. Gruba yönelik toplumlarda diğerlerinin yanı sıra çalışma ve iyi geçinme öncelikli ölçüttür. Hiyerarşik toplumlarda ise adayın sosyal sınıfı önemlidir.

4. Bireyin çalışma biçimi; kültürel boyut olarak öncelikliğin çalışmaya verilmesi, “denetim”, “eylem” ve “var olma” ile kültürel yönelişler ortaya çıkmaktadır. Amerikalılar eylemden ve uygulamadan yana olan kültürel değerleri önde tutmaktadırlar. Çok çalıştıkları için karşılığında atama, maaş artışı veya diğer başka

biçimlerde ödüllendirilmeyi beklerler. Japonya'daki temel eğilim, denetimden yanadır. İnsanlar kendi arzularını sınırlayıp bütünün amaçları doğrultusunda çalışmaktadırlar.

5. Zamana ilişkin yönelim; zamana ilişkin yönelim, gelecek, şimdi ve geçmiş şeklinde ortaya çıkmaktadır. Örneğin, Batı kültürlerinde genellikle “vakit nakittir” ve zamanın etkin bir biçimde kullanılması çok önemlidir. İtalya için zaman yönelimi geçmişe doğrudur; çoğu İtalyan geçmiş tarihlerinden gelen geleneklere göre yaşamayı tercih ederler. Geleceğe yönelik kültürlerde planlar, gelecekte getirecekleri yararlar çerçevesinde değerlendirilir.

6. Alana ilişkin yönelim; alanın kullanımı, kamusal, özel ve ikisinin karışımı olarak gerçekleşir. Amerikalılar fiziksel alanın kullanımında kişiye özel bir yaklaşımı tercih ederler. Amerikan firmaları da kültürel değerlerini bu yolla yansıtır, ofislerini ve özel çalışma alanlarını statülerinin bir göstergesi olarak kullanırlar. Önemli toplantılar, kapalı kapılar ardında gerçekleşir. Ayrıca özel alan özel bireylerin kullanımı için ayrılır.

Görüldüğü gibi, birey, içinde bulunduğu toplumun önem verdiği kavramlardan oluşan bir değer sistemine sahip olmaktadır. Değer sistemi içinde, çevreye, diğer insanlara, ekonomik, sosyal, politik, dini konulara yönelik pek çok değer yer almaktadır. Birey, zihinsel süreç içerisinde, fizyolojik ve sosyal önceliklerine göre bir değer sıralaması yapmaktadır. Yaptığı sıralamadaki değer önceliklerine bağlı olarak da belirli davranış yönelimi göstermektedir. Birçok çalışmada, değer sınıflandırmaları, davranış yönelimleri incelenerek yapılmıştır (Hüseyinikoğlu, 2010: 36-41).

1.2.5. Maslow'un Değerler Kuramı

Maslow'a göre bütün organizmalar özerk bir yaşam sürmek peşindedir. Ona göre ihtiyaçlar hiyerarşisi şeklinde ortaya çıkan isteklerin arkasındaki temel motivasyon, insan ihtiyaçlarının nelerden ibaret olduğunu gösterdiği gibi, insan değerlerini de göstermektedir. İhtiyaçlar hiyerarşisinin basamaklarını oluşturan ihtiyaçlar, bütün insanlar için ortaktır. Bunların sadece derecesi değişebilir. Ancak mahiyeti herkeste aynıdır. Maslow, insanoğlunun ulaşmak istediği değerini kendini gerçekleştirmek sonrada kendini aşmak tezinden hareket etmektedir. Buna göre Maslow insanın hem fiziksel boyutu itibarıyla potansiyelini göstermek, psikolojik manevi veya değer boyutu itibarıyla de kendini aşmak peşinde olduğunu ileri sürmektedir.

Maslow' un ihtiyaçlar hiyerarşisi yaklaşımı ile değerlerin ihtiyaçlara bağlı olarak fizyolojik olandan başlayıp manevi ve aşkın değerlere doğru geliştiğini ileri sürmektedir. Maslow' un yaklaşımına göre ihtiyaçların bireye göre değerler üreteceği, dolayısıyla değerlerin oluşumunda ihtiyaçların merkezi bir yerini olduğunu ileri sürmektedir (Tutar, 2013: 339).

Maslow, bütün bu verilerin ışığında, değerler sorununa açıklık getirilebileceğini belirtmektedir. Çünkü insanların tamamının ulaşmak istedikleri tek değerin kendini gerçekleştirme olduğunu söylemektedir. Hatta uzmanlar kendini gerçekleştirme kavramını, kendini tamamlama, bütünsellik, psikolojik sağlık, bireyselleşme ve özerklik gibi kavramlarla da açıklamaktadırlar. Maslow' a göre kendini gerçekleştirme, kişinin tam manasıyla kendinin/potansiyelinin farkına varması, yani kişinin tam manasıyla insanlaşması ve bunu hayatta uygulaması demektir. Maslow' un varsayımına göre ihtiyaçlar hiyerarşisinde, aşağı seviyelerdeki ihtiyaçlar giderildiği/tatmin edildiği nispette, daha yüksek ihtiyaçlar göze çarpacaktır. Bununla beraber, yüksek seviyelerdeki ihtiyaçların tatmin edilmesi, aşağı seviyelerdeki ihtiyaçların doğunluğundan daha çok mutluluk değerine sahip olacaktır. Kısacası Maslow' a göre değerler gereksinimlere göre oluşmaktadır (Özkul, 2007: 11).

1.2.6. Geert Hofstede' nin Değerler Kuramı

Değerler üzerine kültürler arası geniş araştırmalar yapmış olan araştırmacılarından birisi de Hofstede'dir. Hofstede, sosyal bir sistemin varlığını sürdürebilmesi için insan davranışlarının belirli bir düzen içinden olması gerektiğini ifade etmektedir. Bu sistem içerisinde, bir bireyin nasıl davranacağını tahmin edebilmek için bireyin kendisini göz önüne almakla beraber bireyin bulunduğu durumu da göz önüne almak gerektiğini söylemektedir. Hofstede, değerler hakkında insanın belirli durumlarda/benzer durumlarda neredeyse aynı davranışları sergilemesine neden olan çoğu zaman sabit/durağan olan zihinsel bir programa sahip olduğunu ileri sürmektedir. Hofstede bu sebepten dolayı bir bireyin sahip olduğu zihinsel programını ve içinde bulunduğu durumu bilirsek, onunla ilgili öngörülerimizin (nasıl davranacağı hakkındaki tahminlerimizin) daha kesin ve sağlıklı olacağını belirtmektedir.

Hofstede' nin zihinsel programını tanımlamak için anahtar kavramlar olarak Değerler ve Kültür'ü kullanmıştır. Hofstede' e göre değerler, toplulukların olduğu kadar bireylerin de bir özelliğidir. Başlangıçtaki değer tanımlarında Hofsted' e, belirli ilişki

durumlarını diğerlerine tercih etme eğilimi olarak tanımladığı değeri, daha geniş ele alarak bir bireyi ya da bir grubu diğerlerinden farklı yapan özelliği veya davranış kurallarını belirleyen bir kavram olarak tanımlamıştır. Böylece zihinsel program tanımı içinde değerler söz konusu olmaktadır.

Hofstede' e göre değerler, insan hayatının ilk yıllarında programlanmıştır ve rasyonel değildir. İnsanın kendi özüyle ilgili bir rasyonellik tanımı, sahip olduğu değerler tarafından belirlenir. Hofstede' e göre değerler birbirleriyle ilişki içindedirler. Değerler, değer sistemi ve değerler hiyerarşisi de oluştururlar. İnsanların çatışan kavramları kendi bünyesinde kabullenmesi ve insanın içsel değerlerinde meydana gelerek ortaya çıkan çatışmalar, sosyal sitemlerde belirsizliğe sebebiyet vermektedir. Hofsted' e yapmış olduğu kültürler arası çalışmalarda kültürel değer boyutlarını ifade etmektedir. Hofstede' nin ifade ettiği kültürel boyutların ahlaki karar verme sürecinde etkinliği kabul edilmektedir. Hofstede' nin varsayımları; kültürel boyutların bireylerin yargılarıyla, davranışlarıyla ve algılarıyla güçlü bir ilişkisi olduğu yönündedir. Hofstede bu boyutları dört kategoride toplamaktadır.

1. Belirsizlikten Kaçınma: Bir toplumda yaşayan insanların belirsizlikten kaçınma eğilimleri yüksekse, hayatlarını kendileri açısından daha yaşanılabilir hale getirmek için iş güvencesi, yazılı kurallar, kesin doğrulara yönelmeleri söz konusu olacaktır.

2. Güç Mesafesi: Bir toplumun birey ve örgütlerinde gücün eşit olarak dağılmış olmaması ile ilgilidir. Gücün bir toplumun bireyleri arasında neden olduğu mesafe o toplumun değer ve normlarına bağlıları seviyesinde gerçekleşmekte ve toplum tarafından güç düzeyindeki farklılıklar zamanla içselleştirilmektedir. Çeşitli ülkelerde, belirli bir yaşta olmak, belirli ailelerden gelmek veya belirli eğitim kurumlarından mezun olmak bireylerin gayretine, yeteneklerine, deneyimlerine ve teknik bilgilerine bakılmaksızın ayrıcalık olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca bazı toplumlarda güç mesafesi kabullenilmiştir. Bu tarz toplumlarda hiyerarşik olarak güçlü olan kişiler haklılıkları için doğruyu bulmak ve kabullenmek zorunda değillerdir. Çünkü haklı olmalarının yegâne sebebi sahip oldukları güçten gelmektedir.

3. Erillik-Dişillik: Bu boyut bir toplumda baskın değerlerin ne oranda erkeğe veya kadına özgü olduğunu açıklamaktadır. Bu boyutta başarı, rekabet, kazanma tutkusu, güç, meydan okuma gibi erkeğe özgü değerlerin, iş birliği, güçsüzlere yardım, bireyler arası samimi ilişkiler gibi kadınsı değerlere göre ne derece baskın olduğu

tartışılmaktadır. Hofsted' e bu düşünceyle bir toplumun dişi veya erkek olduğunun belirlenebileceğini ifade etmektedir. Eğer bir toplumda para yönlü değerler daha baskın ise erkek, insana yönelik değerler baskın ise kadın kültürü ön plandadır.

4. Bireycilik ve Kolektivistlik: Toplum ve birey arasındaki ilişkileri açıklayan önemli bir boyut olan bireycilik ve kolektivistlik boyutu toplumda egemen değerlerin bireyciliğe veya kolektivistliğe yöneldiğini ifade etmeye çalışmaktadır. Bireyci toplumlarda bireyler arası ilişkiler zayıftır. Bu toplumlardaki kişilerin kendi ilgilerine göre davranması normal karşılanır. Ortaklaşa davranış içindeki kültürlerde ise sıkı ilişkiler vardır. Bu toplumlarda bireyler kendi grupları ile diğer grupları ayırma eğilimindedirler.

Sonuç olarak istenen hareketler değerlere, istenebilir değerlerden daha yakın bir yerdedir. Hofstede, istenen değerlerin çoğunluğun sergilediği davranışlarda gözlemlenebileceğini ifade etmekte ve istatistiksel bir durumu yansıttığını belirtmektedir. İstenebilir değerlerin ise, kesin kalıpları ifade ettiğini ve etik açıdan neyin doğru neyin yanlış olduğunu göstermek açısından etkin olduğunu söylemektedir. Hofstede' e göre istenen değerler daha çok pragmatik (günlük hareketlere daha yakın / fayda eksenli), istenebilir değerler ise daha çok ideolojik (ideallerle / fikirlerle / olması gerekenle) ilgilenmektedir (Özkul, 2007: 23).

1.2.7. Güngör'ün Değerler Kuramı

Güngör, bütün ahlâkî yargıların değer yargısı olduğunu ileri sürerek, değer yargılarını açıklayacak bir görüşün yalnızca ahlâk konusunda değil, bütün beşeri bilimlerde bize ışık tutacağını belirtmektedir. Felsefi ahlâk teorilerinin değer hakkındaki görüşlerini dile getirerek, bu teorilerin, ahlâkın temel değerini araştırmakta olduklarını ifade etmektedir. Güngör'e göre davranışlarımız için öyle bir standart bulmalıyız ki her davranış bu standarda göre değerlendirilsin. Güngör, bu standarda değerler konusunun nirengi noktası olarak bakmakta ve bütün ahlâkî değerlerin bu hiyerarşi içinde yer alacağını belirtmektedir (Tutar, 2013: 342).

Güngör'e göre psikoloji değer problemini, felsefeden daha farklı bir biçimde ele alır. Değerin önemi psikolojide, onun objektif bir esasa dayanıp dayanmamasına göre değil, insan davranışlarının yol göstericisi olup olmadığına göre belirlenir. Güngör, bir psikolog için değeri inanç olarak kabul etmenin yeterli olacağını ifade etmektedir. Değer bir inanç olmak bakımından, dünyamızın belli bir kısmıyla ilgili idrak, duygu ve

bilgilerimizin bir bileşimidir. Değer inancın spesifik bir türü olmak bakımından inançtan daha yüksek zihinsel bir organizasyondur. Değer inançtan daha yukarıda olması nedeniyle sadece bir değil, organize olmuş birçok inancı kapsar. Güngör'e göre bir kişinin değer hiyerarşisinin birinci veya en üst sırasında bulunan değer, onun “temel değeri” sayılır. Zira teorik olarak varlığı mümkün olan tüm değerler bir kişiye verildiği zaman, onların bir sıralaması yaptırıldığında, bireyin en yukarıya koyduğu değer, onun daha fazla değer verdiği şeydir. Güngör, aslında insanlığın ortak değerler ürettiğini bu nedenle bütün teorilerin genel mutluluk için çalışmayı temel ahlâk normu olarak kabul ettiğini ileri sürmektedir (Güngör, 1998: 42).

1.2.8. Schwartz Değer Kuramı

Rokeach' in (1973) hazırladığı değerler listesine farklı bir yöntemle ve kuramsal bir bakışla yaklaşan Schwartz ve Bilsky, insan değerlerinin bazı temel boyutlar yardımıyla incelenebileceğini görmüşlerdir. Sonraki yıllarda bazı değişikliklerden sonra ortaya koyulan kuramsal çerçeve içinde yürütülen araştırmalar, Rokeach' in listesi temel alınmak üzere, yazında var olan çeşitli değerlerden yola çıkılarak hazırlanan 56 değerle başlamış ve aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 54 ülkeden büyük çoğunluğunu öğretmenler ve üniversite öğrencilerinin oluşturduğu yaklaşık 44,000 kişiden veri toplanmıştır.

Schwartz topladığı verileri bireysel ve kültürel olmak üzere, iki düzeyde incelemiştir. Bireysel düzeydeki incelemelerde değerler, kişilerin yaşamlarını yönlendirmedeki önemlerine göre ele alınırlar. Değerlerin kültürel düzeyde incelenmesindeki amaç ise, toplumun genelinde paylaşılan ve toplumsal normlara dayanan soyut fikirlere ilişkin bilgi üretmektir. Kültürel düzeydeki inceleme birimi kültürel grubun (ulus, etnik grup) kendisidir. Bu iki düzey arasındaki ayrımın nedeni ise, bireysel düzeyde kişiyi yönlendiren değerler arasındaki güdüsel ilişkilerin kültürel düzeyde aynı özellikleri sergilememesi olasılığının bulunmasıdır.

Schwartz'm (1992) kuramındaki temel varsayıma göre birey düzeyi değerleri birbirlerinden ayıran en önemli özellik, ifade ettikleri güdüsel amaç tipidir; dolayısıyla, tüm kültürlerde rastlanma olasılığı en yüksek olan değerler, insan doğasının evrensel gerekliliklerini (biyolojik gereksinimler, uyumlu bir toplumsal etkileşim için gerekli olan koşullar gibi) bilinçli amaçlar biçiminde simgeleyen değerler olmalıdır. Psikoloji

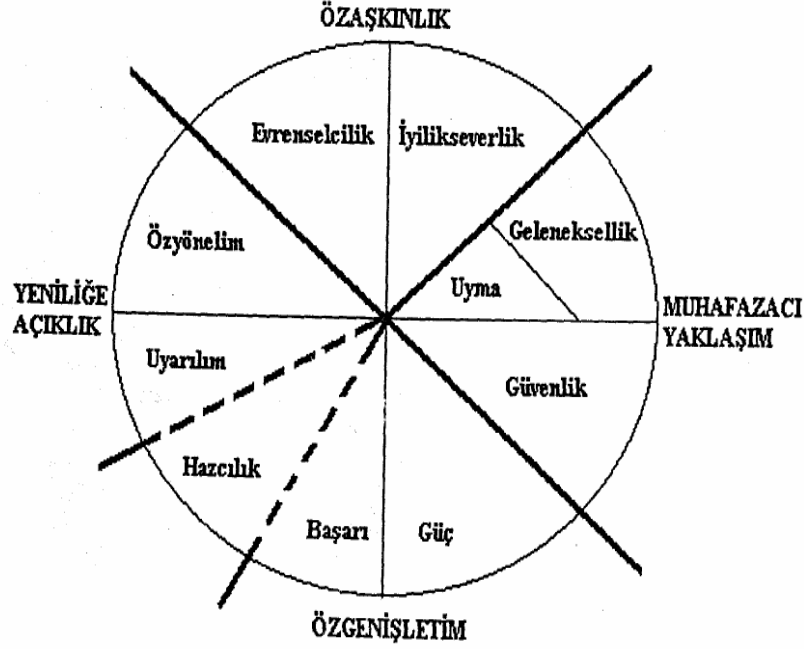
yazınının yansıması, konuyla ilgili felsefi ve dinsel yazından da yararlanan Schwartz, belirlediği 56 değeri güdüsel yönden farklı on temel tipe ayırmıştır (Bknz.Çizelge 2).

Çizelge 2. Schwartz Değerler Kuramı

Schwartz' a Göre Bireysel Değerlerin Sınıflandırılması	Değerler	Kaynaklar
Açıklama		
GÜÇ (POWER): Toplumsal konum, insanlar ve kaynaklar üzerine denetim gücü	Sosyal güç sahibi olmak, otorite sahibi olmak, zengin olmak, Toplumdaki görüntüyü koruyabilmek (insanlar tarafından benimsenmek)	Etkileşim Grup
BAŞARI (ACHIEVEMENT): Toplumsal standartları temel alan kişisel başarı yönelimi	Başarılı olmak, Yetkin olmak, Hırslı olmak, Sözü geçen biri olmak (Zeki olmak)	Etkileşim Grup
HAZCILIK (HEDONİSM): Bireysel zevke, hazza yönelim	Zevk, Hayattan tat almak	Organizma
UYARILIM (STİMLATİON): Heyecan ve yenilik arayışı	Cesur olmak, Değişken bir hayat yaşamak, Heyecanlı bir yaşantı sahibi olmak	Organizma
ÖZYÖNELİM (SELF-DİRECTİON): Düşünce ve eylemde bağımsızlık	Yaratıcı olmak, Merak duyabilmek, Özgür olmak, Kendi amaçlarını seçebilmek, Bağımsız olmak (Kendine saygısı olmak)	Organizma Etkileşim
EVRENSELÇİLİK (UNİVERSALİZM): Anlayışlılık, hoşgörü ve tüm insanların ve doğanın iyiliğini gözetmek	Açık fikirli olmak, Erdemli olmak, Toplumsal adalet, Eşitlik, Dünyada barış istemek, Güzelliklerle dolu bir dünya, Doğayla bütünlük içinde olmak, Çevreyi korumak (İç uyum)	Grup Organizma
İYİLİKSEVERLİK (BENEVOLENCE): Kişinin yakın olduğu kişilerin iyiliğini gözetme ve geliştirme	Yardımsaver olmak, Dürüst olmak, Bağışlayıcı olmak, Sadık olmak, Sorumluluk sahibi olmak (Gerçek arkadaşlık, Olgun sevgi, Manevi bir hayat, Anlamlı bir hayat)	Organizma Etkileşim Grup
GELENEKSELLİK (TRADİTİON): Kültürel yada dinsel töre ve fikirlere saygı ve bağlılık	Alçakgönüllü olmak, Dindar olmak, Hayatın bana verdiklerini kabullenmek, Geleneklere saygılı olmak, İlimli olmak (Dünyevi işlerden el ayak çekmek)	Grup
UYMA (CONFORMITY): Başkalarına zarar verebilecek ve toplumsal beklentilere aykırı olabilecek dürtü ve eylemlerin sınırlandırılması	Kıbarlık, itaatkar olmak, anne baba ve yaşlılara değer vermek, kendini denetleyebilmek	Etkileşim Grup
GÜVENLİK (SECURİTY): toplumun, var olan ilişkilerin ve kişinin kendisinin huzuru ve sürekliliği	Ulusal güvenlik, toplumsal düzenin sürmesini istemek, temiz olmak, aile güvenliği, iyiliğe karşılık vermek, bağlılık duygusu sağlıklı olmak	Organizma Etkileşim Grup
Organizma: Biyolojik organizma olarak bireylerin evrensel gereksinimleri;		
Etkileşim: Uyumlu bir toplumsal etkileşimin evrensel nitelikteki ön şartları;		
Grup: Grupların sorunsuz işlev göstermesi ve varlığını sürdürebilmesi için evrensel gereklilikler.		

Kuram, bu değer tipleri arasındaki dinamik ilişkileri belirlemeye yönelik olarak biçimlendirilmiştir. Değer tiplerinin, güdüsel amaçları gereğince, birbirleriyle uyum ya da çelişki içinde olabilecek nitelikte oldukları görülmektedir. Örneğin, bireyin uyarılım değerlerini ön plana alması güvenlik değerlerinin izlenmesini zorlaştırır; çünkü sürekli

yenilik arayışına yönelik eylemler belirli bir sürekliliği öngören güvenlik beklentileriyle çelişebilir. Değer tipleri arasında var olduğu düşünülen uyumluluklar ve çelişkiler (Şekil 1'de) belirtilmiştir:

Şekil 1

Dairenin çeperi üzerinde birbirinin karşısında yer alan tiplerin çeliştikleri, birbirlerine yakın olarak yer alan tiplerin ise uyumlu oldukları öngörülmektedir. Ayrıca, Schwartz (1992), kuramındaki değer tiplerinin güdüsel açıdan bir süreklilik sergilediklerini; dolayısıyla da, yapı içerisinde birbirine yakın konumdaki değer tiplerinin herhangi bir dış değişkenle (tutumlar, davranışlara gibi) gösterdikleri ilişkilerin de benzer olacağını ileri sürmektedir. Örneğin, bir dış değişken olarak ele alındığında muhafazakârlığın; ; özyönelim, uyarılım ve hazcılık değer tipleriyle düşük; güvenlik, gelenek ve uyma tipleriyle de yüksek korelasyonlar sergilemesi beklenebilir. Dolayısıyla, değer tiplerinin ortaya koyduğu dairesel yapı üzerinde (Bkz. Şekil 1), dış değişkenle en yüksek ilişkiyi sergileyen değer tipinden, en düşük ilişkinin görüldüğü tipe doğru her iki yönde de gidildiğinde, değişkenle değer tipleri arasındaki ilişki miktarlarının giderek azalacağı varsayılmaktadır. Örneğin, muhafazakârlığın en yüksek ilişki gösterdiği değer tipinin geleneksellik, en düşük ilişki sergilediği tipin de hazcılık olduğunu varsayarsak, bir taraftan iyilikseverlik tipinden uyarılım' a; diğer taraftan da, güvenlik tipinden başarıya doğru azalan ilişkiler öngörülebilir.

Yukarıdaki yapıya ek olarak, söz konusu değer tipleri kendi içlerinde iki ana boyut üzerinde gruplandırılırlar (Bkz. Şekil 1). Schwartz (1992) bunlardan ilkini Yeniliğe Açıklık / Muhafazacı Yaklaşım boyutu olarak adlandırmıştır. Bu boyutun Yeniliğe Açıklık ucu “özyönelim” ve “uyarım” değer tiplerini kapsar ve bireylerin duygusal ve düşünsel ilgilerini önceden kestirilemeyecek biçimlerde izlemelerine olanak sağlayan değerlerden oluşur. Boyutun Muhafazası Yaklaşım ucu ise “güvenlik”, “uyuma” ve “geleneksellik” değer tiplerinden oluşur ve bireylerin yakın oldukları kişilerle, kuramlarla ve geleneklerle olan ilişkilerindeki süreklilik ve belirliliğin sürmesine olanak sağlayan değerleri içerir. İkinci boyut ise, Özaşkmılık / Özgenişletim adını almıştır. Bu boyutun Özaşkmılık ucu “evrenselcilik” ve “iyilikseverlik” değer tiplerini; Özgenişletim ucu ise, “güç” ve “başarı” tiplerini kapsarlar. Özgenişletim grubun içindeki değerler bireyin, başkalarının zararına bile olsa, kendi çıkarları doğrultusunda davranmasına olanak sağlayan değerlerden oluşmaktadır. Özaşkmılık grubu ise, bireyin, yakın ya da uzak tüm insanların ve doğanın yararı için, bencil amaçlarından vazgeçmesine yönelik' değerleri kapsamaktadır. On değer tipi içinde yalnızca “hazcılık”, hem Yeniliğe Açıklık, hem de Özgenişletim değer gruplarından unsurları içinde barındırır. Ana boyut ve değer tiplerinin adlandırılmasıyla ilgili sorunlar konuyla ilgili yazın ve diğer uzmanların görüşleri dikkate alınarak giderilmeye çalışılmıştır (Kuşdil ve Kağıtçıbaşı, 2000: 60-63).

1.3. Sosyolojik Olarak Değer

1.3.1. Sosyoloji ve Değerler

Değerlerin sosyolojinin alanı olup olamayacağı, sosyoloji tarihinin tartışmalı meselelerinden birisidir. Pozitivist epistemolojinin etkisi ile on dokuzuncu yüzyılda olgusal gerçekliğe yönelen klasik sosyologlar, doğa bilimlerini örnek alarak toplumsal olguların tıpkı doğada var olan şeyler gibi olduklarını kabul etmişler ve sosyolojinin de doğa bilimlerinin doğal gerçekliği açıklamaya çalıştığı gibi sosyal gerçekliği açıklayabileceğini savunmuşlardır. Bütün bunlara rağmen, büyük toplumsal değişimlerin ve dönüşümlerin sonucunda ortaya çıkan bunalımları ve sosyal meseleleri çözme misyonunu taşıyan sosyoloji, toplumsal düzenin sağlanması, geleneksel ve modern toplumlarda dayanışma konuları ile yakından ilgilenmiştir. Klasik sosyologların ürettikleri eserlerde de dikkat çeken bu ilgi, yakın dönem sosyologlarını değerleri önemsemeye ve araştırmaya sevk etmiştir (Topçuoğlu, 2010: 15).

Değer sosyal bilimlerin temel sorunlarından biri olmuştur. Son yüz yıldır sosyal bilimler çeşitli bilim dallarında bu konuyu ele almışlardır. Sosyologlar, sosyal antropologlar ve sosyal psikologlar konuyu ele alan başlıca bilim adamları olmuşlardır (Bacanlı, 1999: 597). Değerler pozitivist anlayışın etkisinde uzun yıllar salt bireysel gerçekliği ifade ettiği ve öznel bir karaktere sahip olduğu gerekçesi ile sosyolojik incelemelerin kapsamı dışında tutuldu. Fakat son yıllarda “değer” konusu sosyolojinin temel inceleme alanı içine girdi. Bilindiği gibi toplumsal yapıyı oluşturan temel toplumsal kurumların tümü kendine ait değerler içermektedir (Özensel, 2003: 217).

Değer kavramı ile ilgilenen bilim dalları arasında önceki aşamalarda sosyolojinin de olduğu ifade edilmişti. Sosyologların da uzun süren tartışma konuların başında değer kavramı yer almaktadır. Pozitivist sosyoloji okullarının etkisiyle, değerleri uzun süre incelemekten kaçınan sosyologlar değerlerin, hiçbir sosyal gerçekliğe sahip olmadığı, bilimsel açıdan ele alınamayacakları öznel ve ahlaki kriterlerle incelenebileceklerini savunmuşlardır. Fakat özellikle Weber' in anlayıcı sosyolojisinin ve Protestan ahlaki tezi etkisiyle değerlerin önemli bir sosyal olgu olduğu, bilimsel analiz ve incelemeye tabi tutulabileceği üzerinde durulmuştur. Özellikle son 10–15 yıldır toplumsal değer araştırmaları sosyolojinin önemli bir inceleme alanı haline dönüşmüştür (Özensel, 2004: 5).

Değerler, toplumun sosyo-kültürel öğelerine anlam veren en önemli ölçütlerdir. Bu nedenle, toplumların ve kişilerin davranış örüntüleri sosyolojik analizlerin ilk basamağını oluşturur. Kültürel öğeleri göz ardı eden her model ve yaklaşım, yaşanmakta olan toplumsal süreçleri açıklamaktan uzak kalacaktır. Bir olgunun içinde yer aldığı kültürel çerçeve ve bu çerçevedeki inançlar, değerler, normlar ve tutumlar anlaşılmadan sadece makro düzeyde yapısal değişkenlerle yapılan açıklamalar yeterli hatta mümkün de olamayacaktır. Bu noktada Max Weber'i hatırlamamak mümkün değildir. Onun “Protestan etiğinin yarattığı bir çalışma ahlâkı sonucunda, insanların büyük bir başarıya güdüsü ile hareket ederek modern kapitalizmin Luther ve Calvin mezheplerinin yaygın olduğu yerlerde ortaya çıktığı” hipotezi, sanayi toplumunun oluşmasında değerlerin oynadığı role işaret etmesi bakımından anlamlıdır (Özensel 2003: 219). Weber metodolojik açıdan sosyal araştırma süreçlerinin nesnel olabilmesi için değer alanı ile bilim alanlarının birbirinden ayrılması gerektiğini belirtmiştir. (Korkmaz, 2013: 56).

Sosyolojik değerler teorisinin bir diğer önemli ismi de Georg Simmel'dir. Bir iktisat / para sosyolojisi çalışması olan *The Philosophy of Money* (1907) adlı eserinin büyük bir kısmını değer analizine ayıran Simmel, bu çalışmada değer türleri, paranın kültür ve değerler üzerindeki etkileri, dünya görüşü / yaşam biçimi ve değerler arasındaki ilişkiler, gelenekselden modern yaşam biçimine geçiş sürecinin kültür ve değerler üzerindeki etkileri, iş bölümü ve teknolojinin kültür ve değerler üzerindeki etkileri, paranın bir araç olmaktan çıkıp amaca dönüşmesi ve bu değişimin kültür ve değerler üzerindeki etkileri, örneğin, para ile bireyselleşme ve para ile özgürlük arasındaki ilişki ve değerlerde süreklilik ve değişim... gibi değerler sosyolojisinin temel konuları üzerinde durmuştur. Simmel'e göre, insanlar, bazı nesnelere yaparak, sonra bu nesnelere aralarına mesafeler koyarak ve sonra da bu mesafeyi aşip o nesnelere elde etmeye çalışarak değer yaratmaktadırlar. Bu çerçevede, elde edilmesi çok kolay ve çok zor olan nesnelere değerli değildir. Bir nesneyi değerli kılan, o nesneyi elde etmek için geçen zaman, nesneyi elde etmede karşılaşılan güçlükler, azlık/kıtlık... gibi faktörlerdir. Para ekonomisi toplumun normları ve değerlerinde de hatırı sayılır bir değişime katkıda bulunur. O, kültürün entelektüelliğe yönelmesine yardım eder. Zira bir ölçüde para ekonomisi nedeniyle ki, zekâ zihinsel enerjilerimizden en değerlisi olarak görülmeye başlanır. Ne var ki, bu olumlu etkileri yanında para ekonomisi, nesnel kültürün gelişmesi karşısında bireysel kültürün körelmesi, salt materyalist değerlerle birlikte açgözlülük ve hırs, savurganlık, yoksulluk ve bezginlik gibi bazı negatif tutum ve değerlerin yükselmesi gibi olumsuz etkilere de sahiptir. Ayrıca, tartma, hesaplama ve nitel değerleri nicel değerlere indirgeme eğilimi ve dolayısıyla insanın değerini parasal bir ifadeye indirgeme eğilimi gibi hususlar da para ekonomisinin diğer olumsuz etkileri arasında sayılabilir (Korkmaz, 2013: 57).

Sosyolojide değer araştırmaları, daha çok, Talcott Parsons ve meslektaşlarının 1950–1965 dönemindeki çalışmalarıyla önem kazanmıştır. *Sosyal Aksiyonun Yapısı* (1937) ve onu izleyen *Sosyal Sistem* (1951), *Genel Aksiyon Teorisine Doğru* (1951), *Aksiyom Kuramında Yapılan İncelemeler* (1953) gibi eserler – işlevsel – değer analizinin sosyolojide temel konuma yükselmesine neden olmuştur. Parsons'ı Değerler Sosyolojisi'nin kurucusu olarak kabul etmek ve Değerler Sosyolojisi tarihini Parsons öncesi ve sonrası olarak ikiye ayırmak abartı sayılmamalıdır. Parsons, öncesindeki kaynak ve katkıları bir tarafa bırakarak, kendi – işlevsel – değer teorisini inşa etmiş ve *Structure*'ın yayınlanmasından sonra, değerlerin toplumsal yaşamın hâkim faktörü

olabileceği fikri, Amerikan sosyolojisinde çok önemli bir etkinlik kazanmıştır. Parsons'ın fikrinin büyük bir ilgi yaratmasının nedeni, değer analizinin önceki konularını belirginleştirip açıklığa kavuşturmuş ve onları tutarlı bir şekilde sistemleştirmiş olmasıdır. Parsons'a göre, toplumsal hayatta çok önemli bir rol oynadığı içindir ki değerleri araştırmak, insan davranışının bütünlüklü bir kuramını üretmek için oldukça yararlı ve gereklidir. (Korkmaz, 2013: 58). Parsons' a göre toplumun normatif düzeni normlar ve değerler tarafından sağlanır. Normlar sosyaldır, sosyal süreçler ve ilişkiler için düzenleyici öneme sahiptir. Değerler, normlar, örüntü anlamında sosyal ve kültürel sistemlerin bağlantı ögesidir (Kızılcelik, 1994: 448). Parsons temel değerler sistemini “istikrarlı ve etkili bir sosyal sistemin kalbi ve damarlarındaki kan” olarak görür. Bu temel değer sistemi, uygun şekilde kurulduğunda, sadece tüm farklı alt sistemlerin mükemmel eş zamanlılığını sağlamakla kalmayıp, bireyin entegrasyonunu temin eden değerler kodu ve normlar setinden oluşur. Temel değer sistemi sayesinde her şey mükemmel uyum içindedir ve sistem düzenli olarak işler (Slattery, 2011: 377).

Sosyolojik olarak bakıldığında değer kavramı, nesnelere ve bilinç olgularının toplum, sınıf ve insan açısından taşıdıkları önemi ifade eden niteliklerdir (Hançerlioğlu, 1986). Sosyolojik olarak değerler grup veya toplumun, kişilerin, örüntülerin, hedeflerin ve diğer sosyo kültürel nesnelere önemliliği üzerindeki değerlendirmelere dayanan ölçütlere göre tanımlanabilir. Sosyolojide bu şeylerin doğal değeri veya bunlara herhangi bir birey tarafından atfedilen özel kişisel değerlendirmeler ile doğrudan doğruya ilgilenmez (Fichter, 1996:142).

Cemil Meriç, değerlerin insan davranışlarını biçimlendirdiğini ve ideallerinin oluşmasına hizmet ettiğini söyler (Meriç, 1997:183) . Biz değerlerimizi tesis ettikçe, hayat da bizim vasıtamızla değer kazanır (Nietzsche, 2008: 49). Değer hayatın anlamı ve toplumun yol göstericisidir.

Değerler, içinde bulunduğumuz toplumun sosyokültürel unsurlarına değer ve anlam katan en önemli ölçütler arasında yer alır. Bundan dolayıdır ki, toplum içinde bireyler ve bu bireylerin davranış örüntü boyutları sosyolojik çalışmalarının başlangıç noktasını oluşturur. İçinde bulunduğu toplumun temel kültürel unsurlarını göz ardı eden bütün yaklaşımlarda, beraber yaşamakta oldukları toplumsal olay ve süreçleri açıklamaktan uzak kalacağı ele alınır (Özensel, 2003: 220).

Bir toplumun, kültürün etkisi altında kalan davranışları, o kültürün değerlerini yansıtmaktadır. Her toplumun kendisine ait kültürü olduğundan, her kültürün kendine

özgü değerleri vardır. Bir eylemin yapıldığı koşullar içinde başka olanakları bakımından özelliği, onun değeridir. Bir eylemin değerliliği, o eylemin insan için ifade ettiği anlam olarak karşımıza çıkar (Kuçuradi, 1999). Nurettin Topçu (2005), iyi ile kötüyü ayırt etmede ferdin vicdanı rol oynadığı gibi bunda toplumun da payı olduğunu ve insanın davranışlarının değerini araştırırken, vicdanına olduğu kadar topluma da çevrilmek zorunda olduğunu savunur. Böylece toplumların değişmeleri, bazen değerlerin algılanışının ve anlamlarının da değişmesine yol açmıştır. Bir dönemde kötü olarak kabul edilen şeyler, bir başka dönemde iyi ve yapılması gerekenler arasında yer alabilmiştir. Bu konuda özellikle bütün dünyayı etkilemesi açısından modernleşme öne çıkan ve özellikle dikkat çeken bir süreçtir. Öncelikle Batı Avrupa'da başlayan, daha sonra bütün dünyayı etkisi altına alan modernleşme ile birlikte, büyük toplumsal dönüşümler yaşanmıştır. Bu dönüşümlerden aile, siyaset, ekonomi, hukuk, din gibi temel toplumsal kurumlar da etkilenmiştir. Bu etkilenme ve dönüşüm, başlı başına bir sosyal ahlak ve değerler dönüşümü olarak yorumlanabilir (Topçuoğlu, 2010: 15).

Sosyolojik açıdan değer ile ilgili olarak Özlem (2003: 283), toplum açısından değer, bir sosyal grubun veya toplumun bütünü kendi varlık, birlik, işleyiş ve devamını sağlamak ve sürdürmek için üyelerinin çoğunluğu tarafından uygun ve gerekli oldukları kabul edilen, aynı üyelerin ortak duygu, düşünce, amaç ve çıkarlarını yansıtan, genelleştirilmiş ilke ve inançlar olduğunu belirtir. Toplum açısından değer, bir diğer yönü ise grupların veya toplumların arzu edileni ve edilmeyeni, beğenileni veya beğenilmeyeni, doğru olanı ve doğru olmayı belirleyen temel standart ya da standartları olmasıdır. Böylelikle toplum, değerler yoluyla insanlara eylemleri için standartlar sağlamakta ve toplumsal hayatı mümkün kılmaktadır. Değerler, zorunlu olsa da olmasa da bütün insan eylemlerini ve özellikle de ahlaki eylemlerini belirleyen temel unsurlar arasında yer alır (Ural, 1999; Gündüz, 2005). Bu ifadeler doğrultusunda bakıldığında değer kavramının sosyokültürel anlamda toplumları ve toplumları meydana getiren insanların davranış örüntülerini de etkilediği görülmektedir.

Değerler, bireylerin düşünce, tutum, davranış ve eserlerinde birer ölçüt olarak ortaya çıkmakta ve toplumsal bütünlüğün ayrılmaz bir parçasını oluşturmaktadırlar. Toplum hayatında, her şey bireylerin sahip olduğu sosyal değerlere göre algılanır ve diğerleriyle karşılaştırılır. Bireysel değerlerin oluşumunda, içinde yaşanılan toplumun ve kültürün önceliklerinin benimsenmesi, bunların muhakeme ve seçimlerde birer ölçüt olarak kullanılması önemlidir (Barlas, 1996: 233). Değerlerin kıymet takdir etmek için

kullanılan ilke ve ölçüt olma özelliği, kararların, alternatif tekliflerin, hareketin veya hareketsizliğin potansiyel sonuçlarını veya gerçeğin mahiyetini belirlemek için sürekli belirleyici olmalarına sebep olur. Belirleyicilik özelliği ile değerler, sosyal tutumlara rehberlik ettiği gibi, zihniyetlere ve ideolojilere de kaynaklık teşkil eden bir yapıya sahiptir. Bu genel karakterleri dolayısıyla değerleri, kurumların ve sosyal yapının temelinde yer alan ve onlara rengini veren önemli sosyolojik olgular olarak görebiliriz (Ersoy, 2012: 53).

Topçuoğlu (1971) sosyolojik olarak değerleri, grubun veya toplumun kişilerin, modellerin, amaçların ve diğer sosyo-kültürel şeylerin önemlerini ölçmeye yarayan ölçütler olarak tanımlar (Arslanoğlu, 2012). Değerler, gideceğiniz yönü belirleyen pusulalardır. Ne giydiğiniz, nerede yaşadığınız, kiminle evleneceğiniz, yaşamak için ne yaptığınıza kadar her şey değerlerin etkisindedir. Ayrıca neleri yapıp, neleri yapmamanız gerektiğini söyleyen de değerlerdir. Değerler, kendi hayatımızda neyin doğru, neyin yanlış olduğu konusundaki inançlarımızdır. Hayatı daha saygın kılmak için bizim yarattığımız yargılardır (Robbins, 1993: 350).

Değerler her kararın rehberidir. Kendi değerlerini iyi bilen ve onlara göre yaşayan insanlar, toplumun lideri durumuna geçerler (Robbins, 1995). İnsanlarla yaklaşmanın ve onları anlammanın yolu insanların temel değerlerini önem sırasına göre bilmektir. Bu yüzden ülkelerini savunan milli ruha ve değerlere sahip olan askerler, sadece maddi değerlere önem veren paralı askerleri her zaman yenerler (Robbins, 1993: 354). Nitekim ABD, bütün teknik üstünlüğe rağmen işgal ettiği bütün ülkelerde yenilmiştir. Temel değerlerin oluşmasında baba-anne büyük rol oynarlar. Neleri söyleyip söylemeyeceğimiz, nelere inanıp inanmayacağımızı, söyleyerek bize değerleri aşırlar. Ayrıca örgün eğitimle birlikte her türlü eğitim-öğretim faaliyetinde değerlere yer verilir. Çünkü eğitimde bireylere bilgi, beceri ve tutumların kazandırılmasının yanında toplumun kültürünün yeni nesillere aktarılması da söz konusudur. Ulusal ve kültürel değerler, ülkeyi biçimlendirir. Çünkü değerler, niçin yaşanacağını ve niçin ölüneceğini de ortaya koyarlar. Ülkenin yaşam kalitesini değiştirmek istiyorsanız, çok sayıda insanın değer sistemlerini etkilemekten başka çare yoktur (Robbins, 1995: 351). İstiklal Savaşı, çok sayıda insanın değer sisteminin etkilenmesi sonucu kazanılmıştır. Ayrıca ülkelerin kalkınması ile o toplumun değerleri arasında çok yakın ilişki vardır. Gerek Japonya'nın ve gerekse Almanya'nın dünyanın kalkınmış ülkeleri arasında yer almalarında bu toplumların kültürel değerlerinin rolü bulunmaktadır. Çünkü bu

ulusların halkları, toplumlarının dünyanın en güçlü ulusları olmaları konusunda güçlü bir inanca sahiptirler.

Değerler, insanların içinde yaşadıkları toplum tarafından sürdürülen, bireylere o toplum içinde yaşamının gereği olarak aktarılan manevi varlıklardır. İnsanlar toplumsal yaşam alanlarında birçok değerle karşılaşmaktadır. Bu değerler toplumların kendi sosyal yaşantıları ve kültür çevreleri içinde var olsalar da günümüzde, kitle iletişim araçlarının ortaya çıkardığı bir sonuç olarak, bir toplumun ve kültür çevresinin sınırlarını aşmaktadır. Bu yolla ya yeni birtakım değerler yaygınlaşmakta ya da var olan değerler anlam ve içeriğini değiştirmektedir (Avcıoğlu, 2009: 20).

Değerler, bir toplumun varlığı, birliği işleyişi ve devamı açısından, toplumun büyük bir kısmı tarafından kabul edilmiş ve onaylanmış temel ilkelerdir. İnsanın toplumun bir parçası ve toplumdaki eylemleri yerine getiren bir birey haline gelmesi toplumsal değerlerin aktarımıyla gerçekleşir. Bu şekilde, birey haline dönüşen insan, bir yandan toplumun kültürünü taşıyarak toplumun varlığı ve işleyişine katkı sağlarken, diğer taraftan da onu şu veya bu şekilde biçimlendirir (Türkkahraman, 2000: 35).

Yine sosyoloji temelinde Avcı (2007: 18) tarafından yapılan bir başka tanıma göre değerler, “daha çok grup veya toplumun, kişilerin, örüntülerin, hedeflerin ve diğer sosyo-kültürel nesnelerin, önemliliği üzerindeki değerlendirmelere dayanan, kültür ve topluma anlam ve önem veren ölçütler” olarak tanımlanmıştır. Yine aynı yazar tarafından yapılan bir tanıma göre değer, “bir toplum içerisinde veya bir inanç ve ideoloji içerisinde veya insanlar arasında kabul edilmiş, benimsenmiş ve yaşatılmakta olan, toplumsal, insani, ideolojik veya insani kaynaklı her türlü görüş, düşünüş, davranış kural ve kıymetleridir.”

Toplumsal bir olgu olarak değerler, toplumun dayanak noktalarını oluştururlar. Grup üyelerinin ortak kabulüyle oluşan ve davranışların değerlendirilmesinde bir standart getiren değerler, toplumsal kurumların varlık ve idame-i hayatları için temeldirler. İnsanlar, üyesi buldukları toplumdan değerleri öğrenmek suretiyle toplumda neyi nasıl yapacaklarını, diğer insanlara karşı nasıl davranacaklarını bilirler. Toplumsal aktörler, statülerine uygun bir biçimde rollerini yerine getirirken, şeyleri, olay ve olguları, tutum ve davranışları anlamlandırma ölçütü olarak değerlerin yön vericiliğine ihtiyaç duyarlar. İnsanların tutum ve davranışları, değerlerle doğrudan ilgilidir. Değerler, insanların, grup ve hareketlerin, toplum ve devletlerin nasıl davranacaklarını, nasıl bir siyaset üreteceklerini, nasıl bir ilişki kuracaklarını, nasıl

yaşayacaklarını, neye, nasıl ve ne kadar bağlanacaklarını vs. belirlerler. Toplumsal olay ve olguların gerçeklik bulmasında değerlerin rolü büyüktür. Durkheim'in (1992) bir toplumsal fenomen olarak intiharı toplumsal değerlerle irtibatlı olarak izah etme çabası bu noktada zikre değerlidir. O halde denilebilir ki, toplumsal olay ve olguları, toplumun yapısını, toplumsal aktörlerin tutum ve davranışlarını ele alırken toplumda ve grupta geçerli olan toplumsal değerlerin işlev ve rollerini hesaba katmak ve incelemek önemlidir (Okumuş, 2010: 28).

1.3.2.Değer ve Değer Yargısı

Dış nesnel gerçeklikte var olan nesnelere veya var olmuş nesnelere hakkındaki olaylara olgu denir. Olgular, bizim dışımızda bize bağlı olmadan var olan nesnel, tarihsel, toplumsal gerçeklerdir. Değer yargıları ise bize bağlı olarak ortaya çıkan olgular üzerine verdiğimiz hükümlerdir. Olay ve olgu üzerine iyi veya kötü olarak verdiğimiz yargılar, o olayın veya olguyu değerli ya da değersiz yapar. Olgu kendi başına bir değer yargısı taşımaz. Onu inceleyen, gözleyen ve yorumlayan tarafından değerli ya da değersiz yapılır.

Değerler de olgular gibidir. Değer evrensel ve tümel olurken, değer yargıları tekil veya tikel olmaktadır. Tüm insanlar evrensel olarak kabul ederler ki yaşlılara yardım etmek ve onlara bakmak iyidir. Bu herkes için bir değerdir. Buna karşılık batılılar için, yaşlıların yaşlılarıyla birlikte huzur evinde bakılması iyidir; bizim içinse, kendi ailesiyle kalması iyidir. Bu örnekte değerli olan evrensel şey 'yaşlılara bakmak iyidir' önermesidir. Değer yargısı ise yaşlılara nasıl bakılacağı konusudur. Değerlerin taşıdığı genel ve evrensel anlam ne yere, ne insana, ne topluma, ne de zamana göre değişmezken, değer yargıları bireyden bireye, toplumdan topluma, dünyadan dünyaya, zamandan zamana göre değişir (Çüçen, 2011: 250).

Değerler değerlendirmeden arta kalan bir çeşit tortudan başka bir şey değildir. (Bochenski, 2005: 66). Değer yargıları değerlere dayanılarak verilen kararlar olmasına rağmen bireyin içinde bulunduğu şartlar yargıları etkilemekte, o günün betimlemesini vermektedir. Olaylar ve durumlar kişi değerlemelerinin bir sonucudur. Kişilerin her yapısı ettiği, her kararı, attığı her adımın kendisi, insan realitesinin bir değerlemesidir. Her kişi kendi insan ve hayat anlayışına göre, ayrıca kişi olarak varlık yapısına göre eylemde ve yargılarda bulunur (Kuçuradi, 2001: 401).

Değer eylemle ortaya çıkmakta ve eylemin sonucunda bir değer yargısı belirmektedir. Değer, hem eylemi gerçekleştirenle hem eylemle gerçekleşenle hem de eylemi değerlendirenle bağlantılı olarak varlık kazanır (Poyraz, 2011: 62).

İnsan çevresinde bulunan nesnelere veya cereyan eden olaylara tepki gösterdiğinde, onlar üzerinde birtakım “değerlendirmelerde de bulunur, başka bir ifadeyle onlar hakkında “değer” yargıları da üretir (Arslan, 1985: 94).

Değer seçtiğimiz anlamdan başka bir şey değildir. Hayatı anlamlandıran ona değer katan bizleriz (Sartre, 2005: 73). Değer, davranışlarımıza yol gösteren, rehberlik eden inançlar ve kurallardır. Eylem ve davranışlarımızın yerindeliliğini, etkililiğini, güzelliğini, ahlakiliğini belirlemeye hizmet eden ilke ve standartlardır. Davranışın veya amaç ve hedefin diğerinden daha üstün olduğuna, kabul ettiğimiz değerlerle karar veririz (Hökelekli, 2010: 4). Bu kararları bir değer yargısı olarak ifade ederiz.

1.3.3. Değer ve Norm

Marangoz gönyesi anlamına gelen norm ölçü, kural anlamında kullanılmaktadır. sosyal norm ise insan davranışlarının kendilerine göre ölçüldüğü, yorumlandığı, değerlendirildiği, beğenildiği veya kınandığı ölçü ve kurallardır (Güney, 2006: 34).

Norm, bir sosyal birimin üyeleri için kabul edilebilir ve edilemez olan tutum ve davranışların yayılımını tarif eden bir değerler ölçeğidir. Kişi için normlar bir atıf çevresidir. Bu atıf çevresinden doğru dünyayı tasvir ve tarif eder. Dolayısıyla normlar, şahsın çevresine düzen ve tahmin edilebilirlik getiren, birtakım değer yükleri taşıyan bir sistem olarak görülür (Arkonaç, 1993: 45).

Her toplumda toplumun düzenini sürdürebilmenin bireyler ve gruplar arasında toplumsal ilişkileri sağlayabilmenin ön koşulu belli kuralların olmasına bağlıdır. Toplumsal yaşam ancak bireylerin tutum ve davranışlarının belirli kural ve ölçütlere bağlı olarak örgütlenmesiyle mümkün olur. Toplumsal yaşamın çeşitli yönlerinde hangi tutum, değer ve davranışların uygun olduğu, hangilerinin uygun olmadığını belirleyen belli yaptırımlarla desteklenen ortak toplumsal kurallar normlardır (Bahar, 2012: 58).

Değer ve normların her ikisi de toplum ve bireyler üzerinde etkili olan davranış kalıpları sunmaktadırlar. Bu işlevleri ile pek fazla fark görünmemesine rağmen temelde birbirlerinden ayrılmaktadırlar. Normlar belirli koşullar içinde bireylerin neleri yapabileceklerini ya da yapamayacaklarını gösterirler bu bakımdan değerlerden daha

belirli sınırlı ve emredicidirler. Oysa değerler gerçekleştirmelerine olanak bulunmayan zamanlarda bile varlıklarını sürdürmeye ya da başka deyişle insanlar tarafından benimsenmeye devam ederler. Her toplumsal değer pek çok toplumsal normun varlığına yol açabilir. Söz gelişi bir toplumun temel değerlerinden birisi demokrasi ise o toplumda vatandaşları toplumun yönetimine katılmaya özendirir ya da bu katılmayı güçleştirebilecek engelleri yasaklayan pek çok norma rastlanabilir. Normların davranışları yönetebilmesi de ancak belirli davranış biçimlerini yasaklamaları ve nasıl davranılması gerektiğini açıkça belli etmeleri sayesinde olur. Örneğin dürüstlük genel bir toplumsal değerdir. Ancak yine de toplum öğrencilerin sınavlarda nasıl davranmaları gerektiğini ya da ayıplı mal satan satıcının sorumluluğunun ne olduğu gibi özel durumlara ilişkin pek çok norm koymak gereksinimini duymaktadır (Doğan 2012: 324).

Değerler, toplumun sürdürdüğü ortak amaçlardır. Değerlerin oluşması ve sürdürülebilmesi için toplumsal normların oluşturulması gerekir. Yaşama hakkı bir değer ise bu değerın korunması ve devam etmesi için normların oluşturulması gerekir (Bahar, 2012: 58).

Toplumsal değerler, bireylere neyin doğru, neyin yanlış, neyin iyi, neyin kötü, neyin güzel neyin çirkin neyin adil olduğu konusunda genel yargılara varmak için olanak tanır. Bu yargılar değerlerin toplumda etkinlik kazanmalarıyla mümkündür. Değerlerin toplumda görünür hale gelmesi de normlar ve töreler vasıtasıyla olur. Bir başka deyişle değerler grupsal ve toplumsal düzeni ve denetimi sağlamak üzere normlara ve törelere dönüşmektedir (Güven, 1999: 164).

Değerler davranışlara yön verdikleri ve toplumdaki insanlarda ortaklaşa benimsedikleri için davranışlarda benzeşme ve dolayısıyla kalıplaşmaya yardım ederler. Ancak değerlerden davranışlara yönelen bu etki dolaysız değil normlar aracılığıyla olur. (Kocacık, 2003: 105).

Karşılıklı etkileşim içinde oldukları anlaşılan değerler ve normlar arasında bazı temel farklılıklar da vardır. Bu farklar bazı sosyolojik çalışmalarda şöyle dile getirilmiştir: “Değerler; normları içine alan, normlardan daha genel ve normlara kaynaklık eden bir nitelik taşımaktadır. Değerler, normlara ışık tutan, sosyal hayatta ulaşılması istenen kesin sonucu veya hedefi belirleyen temel ahlaki ilkeler veya ahlaki emirler; normlar ise bu temel ilkelerin nerede, nasıl ve ne ölçüde yerine getirilmesi gerektiğini belirleyen sosyal kurallar anlamına gelmektedir.” Buna göre normlar kaynağını değerlerden alan, belirli durumlarda belirli davranışları gerektiren ve

uyulması zorunlu özel kurallardır. Soyut ve genel sosyal değerler ise; olması gerekeni, arzu edileni gösteren standartlar oldukları için somut ve özel olan normlarla somutlaşmaktadırlar. “Normlar, belli bir değer örgüsüne dayanmaktadır. Değer norm için ana kaynak özelliği taşımaktadır. Normlara uyulmadığı zaman cezalandırma daha hafif, değerlere uyulmadığı zaman ise çok şiddetli cezalar verilir.” Bunun en önemli nedeni: toplumsal değerlerin geçmişten bugüne kadar gelen ve bugünkü davranışlarımızı geleceğe taşıma özelliğine sahip olmalarıdır. Bu özelliklerinin gereği olarak değer sistemleri, yaptırım ögesi taşırlar ve kendilerine uyulmasını dikte ederler. Uyum sağlanmadığı durumlarda, kınama, ayıplama, dışlama ya da marjinal kılma gibi yaptırımlar devreye girebilmektedir (Yazıcı, 2014: 219).

Değerlerle benzerlik arz eden normları değerlerden ayırt etmede üç yol vardır:

1. Değerler, bir davranış tarzı ve varoluşsal hedeflere gönderme yaparken normlar sadece davranış tarzıyla ilgilidir.

2. Değer, özel durumları aşarken, toplumsal normlar, belirli bir durumda belirli bir şekilde davranmanın özendirilmesi ya da yasaklanmasıyla ilgilidir.

3. Bir değer oldukça kişisel ve içsel, bir norm ise bir o kadar ortak, çevresel bir olgudur. Rokeach'ın (1973) aktardığına göre Williams (1968), norm-değer farklılığını şöyle değerlendirmiştir: Değerler çoğunlukla spesifik durumlardan bağımsız olarak istenilirgin standartlarıdır. Norm, bireyin nasıl davranıp nasıl davranmaması gerektiğini belirtir. Değerler çok sayıda norm için dayanak noktası oluştururken, belirli bir norm aynı anda birkaç farklı değer uygulandığını ifade eder. Değerler, ödüllendirilecek istenilir davranışları saptayan standartlar gibidir ve belli normların kabulü ya da reddi için nedenleri oluştururlar. Özetle değerlerin, zihinsel olarak norm ve şemaları temsil ettiği, betimlediği varsayılır (Aydın, 2005: 16-17).

Sosyal değerler de normlar gibi bir toplum içerisinde var olan ve değerlendirmelerde kullanılan standartlardır. Onlar kültüre ve topluma anlam katan ölçütlerdir. Eşya ve olaylarla beraber görünmekle birlikte yerine göre onlardan soyutlanabilirler. Böylece normlar gibi değerler de, insan davranışlarının, tavır ve hareketlerinin yöneticileridir. Ancak onlar gerçekte soyut duygular ve ideallerden ibarettir (Günay, 1998: 21).

1.3.4. Değer ve Tutum

Tutum (attitude), bir kişiye bir kuruma ya da toplumsal süreci ifade etmek koşuluyla farklı şekillerde, temel değer veya inancı gösterdiği kabul edilmekle beraber davranışların gözlenmesiyle ortaya çıkarılabileceğine inanılan ve “bireylere ve olaylara/durumlara karşı belli bir şekilde hareket etme eğilimi olarak görülen davranış” olarak tanımlanmaktadır (Marshall, 1999: 765). Tutumlar oldukça organize olmuş uzun süreli duygu, inanç ve davranış eğilimleridir (Cüceloğlu, 1993: 521).

Allport (1935) tutumu, deneyim sonucu organize edilmiş, durumlara ve nesnelere karşı bireyin tepkisine dolaylı ve dolaysız olarak etki edebilen zihinsel bir hazır oluş olarak ifade eder (Sakallı, 2001: 107). Tutum davranıştan önce gelen, doğrudan gözlenemeyen ve hareketlerimize yol gösteren kognitif bir yapıdır. Tutumlar bir şey hakkındadır. Bir tutum nesnesi vardır ve buna yönelik bir değerlendirme taşır. Tutum sergilenen bir davranış değil davranışa hazırlayıcı bir eğilimdir (Arkonaç, 2008: 138).

Değerler eylemler, insanlar ve olaylar karşısındaki tutumlarımızı biçimlendirir (Yaşar, Çengelci, 2012: 2). Tutumlar ise değerlerden farklıdır. Değer, daha geniş daha kapsamlı bir kavramdır. Tutumlar değerlerden daha spesifikdir. Değerler, doğruluğu, arzulanırlığı ya da ahlaki bir boyut çağrıştırırlar. ‘Ayrımcılık kötüdür’ cümlesi bir değer belirtirken “ işe kadınların alınması için bir plan hazırlanmasına olumlu bakmak” bir tutumu ifade eder (Robbins, 1994: 17).

Değerler ile insanlar arasındaki ilişki karşılıklıdır; değerler insanları, insanlar değerleri yaşatır. Ancak değerler genç-yaşlı, kadın-erkek, okumuş-okumamış, zengin-fakir gibi sosyal kategorilere göre farklı düzeylerde algılanmaktadır. Gerçekten de değerlerle insan davranışları arasındaki ilişki tek yönlü ve bire bir değildir, değerlerin sosyal hayatta gerçekleşmesi karmaşık bir süreçtir. Sürecin bu komplike verisine “tutum” denmektedir. Tutum, genel olarak, yaşanan tecrübe sonucu oluşan, ilgili olduğu durumlara karşı ferдин davranışlarını yönlendirme etkisine sahip ruhsal bir hazırlık durumudur. Bir başka ifadeyle tutum, davranışsal eğilimler içeren bilgiler, inançlar ve kanaatler bütünüdür. Ancak sıradan kanaatlerden daha süreklidir. Tutum araştırmalarıyla tanınan M. Şerif’e göre (1985) değer, tutumun içeriğidir. Ancak bir tutumda tek değer etkili olmaz, arka planda bir değerler kombinasyonu yer alır. Yani tutum bütün bunların bileşkesinde ortaya çıkar. Değer-davranış arasında sıkça gördüğümüz çelişkiler de çoğu kere tutumun bu bileşildiğinin bir sonucudur (Aydın, 2003: 125).

İnançlardan başlayıp davranışlara uzanan yelpazenin en somut ucunu davranışların, en soyut ucunu ise inançların temsil ettiği söylenebilir. Somuttan soyuta gidildiğinde, davranışları da sırasıyla tutum ve değerler izler. Bu hiyerarşide değerler, belli tutum ve davranışları açıklayan bir şemsiye, başka bir deyişle, bireyi belli bir şekilde hissetmeye ve davranmaya yönlendiren ‘doğru yanlış’ rehberi olarak görülebilir. Örneğin dini inançları çok güçlü olan bir insanın kaderci değerlere sahip olması beklenebilir. Kaderci bir insanın ise kazalar karşısında daha mütevekkil bir tutum geliştirmesi beklenir (Atabek, 2003: 215).

Değerler, kültürel bağlamda davranışları, kanaatleri, tutumları ve inançları da kapsayacak kadar geniş bir yapıya sahiptir. Kanaat tutum ve değerler de davranışları yönlendiren, onlara anlam ve düzen kazandıran kavramlardır. "Değerler olanla değil de, daha çok olması gerekenle ilgilidirler ve uyulması gereken ahlaki kuralları ifade ederler." Örneğin; dindarlık, adalet, başarılı ve çalışkan olmak vb. kavramlar birer değerdir. Bireyler, toplumun öne çıkardığı değerleri kendi tutum ve inançlarına uygun şekilde tercih etmekte, onlara farklı düzeylerde önem atfetmektedir. Bireyin önem verdiği bu değerlerin seçiminde (Yiğittir, 2012: 3) tutumlar değer ifade edicidir. Değer ifade etme tutumları, kişinin benimsediği değerlerden ya da kendine ilişkin kavramlardan türetildiği için, birbiriyle tutarlı olma eğilimindedir (Atkinson, 1999: 628).

Rokeach (1973), değerler ve tutumların farklılaştığı noktaları şöyle sıralamıştır:

1. Değer, tek bir inanç iken; tutum, belirli bir nesne ya da durum üzerinde odaklanmış birtakım inançların örgütlü biçimidir.

2. Değer, nesne ve durumları aşarken, tutum spesifik obje ve durumlara odaklaşmıştır.

3. Değer bir standartken, tutum değildir.

4. Sahip olunan binlerce tutuma karşılık düzinelerle ifade edilebilecek sayıda daha az değer vardır. İnsanın, bilişsel sistemi ve kişiliğinin oluşumunda değerler tutumlardan daha merkezi bir role sahiptir. Davranışların olduğu kadar tutumların da belirleyicileridir.

5. Değerler, tutumlardan daha dinamik bir yapıya sahiptir.

6. Değerlerin, ego savunması, uyumu sağlama, kolaylaştırma, kendini gerçekleştirme ve bilgi edinme işlevleriyle tutumlar dolaylı biçimlerde ilgilidir.

7. Değerler, tutumlara oranla daha derin ve geneldir.

8. Değerler, gerekli olanların sembolleri iken tutumlar için böyle bir durum söz konusu değildir (Aydın, 2005: 16-17).

Güngör (1999: 29) tutumun insanın dünyasının belli bir kısmına ait idrak, duygu ve bilgilerimizin bir terkibi olduğunu söyler. Tutumun da değer gibi başlıca üç yapıcı unsuru vardır: Bilgi, duygu, hareket. Nitekim biz bir değere sahip olduğumuz zaman onun hem tutulacak en doğru yol olduğunu düşünüyoruz, hem o konuda duygusal davranıyoruz; değere karşı pozitif tavır takınıyor, aksi durumların aleyhinde bulunuyoruz, hem de o değer bizi belli bir istikamette hareket etmeye itiyor. Bütün bu ortak özelliklere bakarak değerle tutumu yahut bir ahlâkî değerle bir ahlâkî tutumu aynı sayabilir miyiz? Tutum ve değer terimleri bazı psikologlar tarafından eş anlamda kullanılmaktadır, bunlar değerlerin tutumlara ait bazı özel durumları belirtmek üzere kullanıldığını söylemektedirler. Değerler üzerinde sistemli çalışmalar yapan Rokeach ise tutum ve değeri ısrarla birbirinden ayrı kavramlar halinde tarif eder. Rokeach bir tutumun bir inançlar organizasyonu olduğunu, değer ise tek bir inanca işaret ettiğini iddia etmektedir. Rokeach(1973) tutumla değeri ayırt etmek üzere bunlar arasında yedi fark sayıyor. Bu farklardan en önemli görüneni, yukarıda belirtildiği gibi, değer tek bir inanca işaret etmesine karşılık tutumun birçok inançlardan teşekkül ettiği iddiasıdır. Gerçekten, tutumun bir inançlar organizasyonu olduğu herkesçe kabul edilir, fakat değer çok özel biçimde tek bir inanca tekabül ettiği iddiası, bizim kanaatimizce, hatalı bir görüştür. Rokeach bu görüşüne delil olmak üzere tutum ve değerlerin ifade edilmiş şekillerindeki farkı gösteriyor: Mesela bir tutum ölçeğinde mevcut bulunan pek çok itemin hepsi de şahsın bir konudaki tutumunun tek bir indeksini verir; yani bir tutum içinde pek çok inanç bulunduğu açıkça görülebilir. Fakat değer tek bir inanç ifadesi halinde belirtilmiş olması, Rokeach'in dediğinin aksine, onun tek bir inançtan ibaret olduğunu göstermez. Bunun en sağlam ispatı, değerlerin tutumlar için de bir rehber rolü oynamasıdır. Şahıs öyle bir zihin organizasyonuna sahip olacaktır ki, daha sonra insanlar, objeler ve davranışlar hakkındaki görüşleri bu temel atıf noktasına göre şekil alsın. Böyle bir atıf noktası veya çerçevesi ancak pek çok inancın tek bir esas teşkil edecek şekilde billurlaşmasıyla meydana gelebilir. Nitekim Rokeach'in iki kavram arasındaki ikinci fark diye gösterdiği nokta da buna işaret etmektedir: "Bir tutum belirli bir obje veya konum üzerinde odaklandığı halde değer objeleri bu konumları aşar". Şu halde tutumlara oranla değerlerin durumu, özel hallere oranla genel prensiplerin durumuna kıyaslanabilir.

1.3.5. Değer ve İnanç

İnanç, idraklerle bilgilerden ibaret olan düzenli ve sürekli bir bütün olarak tarif edilebilir (Maucorps, 1965: 15). İnançsız bir insanın psikolojik varlığı düşünülemez. İnançların bireyde oynadığı temel rollerden en önemlilerinden biri, onun psikolojik dünyasına bir yapı ve devamlılık kazandırmasıdır. İnançlar, insanın dünyasını inşa eden birer blok gibidir; pratik bakımdan inanç ve tutumlar, insanın psikolojik dünyasına eş sayılabilir. Bir psikolojik durumdan diğerine devamlılığı temin eden esas unsur, söz konusu inanç ve tutumlardır. En önemli inanç ve tutum ise insanın kendisi hakkında sahip olduklarıdır. Böyle devamlı yapılar olmadığı takdirde, birey her durumda yeni bir insan olur; davranışlarını sadece o andaki ihtiyaçları ve o anda gelen telkinlere göre organize eder (Krech, Cruchfield, 1980: 230).

İnançlar, gerçeğin şimdi ve geçmişte nasıl olduğuna ilişkin bireyin bilgilerinden oluşmaktadır. Diğer bir deyimle inançlar, bireyin çevresiyle ilişkisinde edindiği bilgi birikimleridir. Rokeach'a göre (1973, 7) değerler var olan üç inanç tipinden bir tanesidir. Bu inanç sistemlerinden bir tanesi demografik ya da varoluşçu inançlardır. Bunlar doğruyu ve yanlış belirlenme kapasitesine sahiptir. İkincisi değerlendirici inanç tipidir ve bunlarla iyi kötü değerlendirme yapılır. Üçüncüsü ise örf ve adetlerle yaşamımıza yerleşmiş olan inançlardır. Bu tür inanç ile bazı davranış şekilleri veya yaşam amaçlarının arzu edilir ya da edilmez olduğuna karar verilir. Değerler de bu üçüncü tür inançlardandır (Hüseyinikoğlu, 2010: 17).

Türkçe sözlükte inanç, “bir düşünceye gönülden bağlı olma durumu”, “Bir şeyi güvenle doğru sayma tutumu. Bu anlamda: Yeterince gerekçesi bulunmayan, kesin olmayan bir şeyi doğru sayma; akıl yoluyla genel geçer bir doğrulama yapmadan, başkasının tanıklığı üzerine kurulmuş kanıtları, hiç bir kuşku duymaksızın onaylama. Öznel olarak yeterli olan, ama nesnel olarak yeterli olmayan gerekçelerden ötürü bir şeyi doğru sayma” olarak tanımlanmaktadır (TDK,2015). İnanç insanların kendi iç dünyalarıyla ilgili kanaatlerinin devamlılık gösteren yönüdür. İnanç veya iman sürekli duygular, kanaatler ve yargılar ağıdır. Sürekli duygular ağı, bireyin yaşamı devam ettiği sürece edindiği bilgileri, kanaatlerini ve imanını kapsar. İnançlar bireyin tutumları ile doğrudan bağlantılıdır. Çünkü tutumlar, genellikle inançların bir yönüne bağlı olarak ortaya çıkar ve inançlardan etkilenir.

Değerler birer inanç olmaları bakımından, bireyin dünyasının belli bir kısmıyla ilgili anlayış, duygu ve bilgilerimizin bir birleşimi demektir. Fakat değer inancın

özelliikli bir şekli olması itibariyle ondan daha yukarıda bir zihin örgütlenmesidir. Şöyle ki bir değer bir tek inanca değil, bir arada örgütlenmiş olan bir grup inanca tekabül etmektedir (Güngör, 1998: 28).

Değerler, tutumlar ve davranış hakkındaki inançlardır. Ölçütler veya hükümler olan değerler, sosyal yaşamın sürdürülmesinde rol oynayan standartlar olarak işlev görür. Değerler, bireylerin herhangi bir nesneye karşı bilişsel bir tavrından ziyade, davranışsal tavır ve yönelimiyle ilgilidir. Bu yönüyle tutumlar, bireyin davranışları ile doğrudan ilgilidir. İnsan, değerler sayesinde iyinin ve kötünün ayırđına varır. Ancak bu öznel bir değerlendirmedir ve sadece bireyin kendisi içindir. Değerler sayesinde birey, seçim yapabilir ve bir davranışta bulunur. Değerler, toplumda kabul görmüş ve genelleşmiş doğrulara göre şekillendiği için bireyleri toplumsal doğrulara yönlendirir (Tutar, 2013: 319).

1.3.6. Değer ve Gençlik

Sosyal değişmenin baş aktörü olarak görülen genç, biyolojik olarak çocuklukla erişkinlik arasında yer alan bir dönem olarak tanımlanmaktadır. Bu dönem biyolojik olarak gelişme, ruhsal olgunlaşma, yaşama hazırlık dönemidir (Yörükoğlu, 2000: 13). Biyolojik yaklaşım kapsamında gençliğin tanımı demografik özellikler açısından yapılmaktadır. Demografik gençlik tanımları daha çok da resmi kaynaklarda karşımıza çıkmaktadır. Türkiye’de planlı kalkınma dönemine girildikten sonra, gençliğin kalkınma planlarında dikkate alındığı ve tanımlandığı görülmektedir. II. Beş Yıllık Kalkınma Planında gençlik, 14-25 yaş arası nüfus olarak tanımlanmıştır. III. Kalkınma Planında 14-22, IV. ve V. Kalkınma Planında 12-24 ve VI. Plan döneminde 15-24 yaş grupları olarak tespit edilmiştir. I. Gençlik Şûrasında ise gençlik 12-24 yaş arası nüfus olarak tanımlanmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı’nın gençlik tanımına bakıldığında ise, buluş çağına erme nedeni ile biyo-psikolojik bakımdan çocukluğun sonu ile toplum hayatında sorumluluk alma dönemi olan çocukluk ile genç yetişkinlik arasında kalan, 12-24 yaşları arasındaki grubu ifade eden bir kavram olarak belirtildiği görülmektedir (SEKAM,2013:11).

Sosyal açıdan gençlik, toplumsal değişmenin temel dinamiği ve aktörü olan kimlik arayışı içinde olan, kendi içinde çatışmalar yaşayan, her an her şeyi yapabilecek güçte olan toplumsal bir etki olarak tanımlanabilir. Bireyi sosyal olgunluğa hazırlayan ergenlik ve delikanlılık özelliklerinin bir arada taşındığı gençlik dönemi; beden

gelişmesi, sosyal gelişme ve ekonomik gelişme birbirlerini etkileyerek ve tamamlayarak bireylerin sosyal olgunluğa erişmesini sağlayan, sosyalleşmenin önemli rol oynadığı kritik bir dönemdir. Gençlik döneminde, bedendeki olgunlaşmanın yanında düşünce, duygu, davranış, değer ve tutum biçimlerinde önemli karmaşıklıklar görülmektedir. Genç bir taraftan kendini yetişkin sayarken diğer taraftan çocukluk özellikleri devam etmektedir. Sosyal çevrenin baskısı ve tutumu kendisini şekillendirir (Özensel, 2004:35)

1.4. Değer Araştırmaları

Rokeach'ın farklı yaş, sosyo-ekonomik düzey, eğitim, ırk, dini eğilim ve siyasi eğilimdeki kadın ve erkek deneklerin değer öncelikleri ele alındığı araştırmasında; cinsiyetler arasında amaçsal ve araçsal değerler bakımından anlamlı farkların olduğu belirlenmiştir. Amaçsal değerler söz konusu olduğunda, “rahat bir yaşam”, “heyecanlı bir yaşam”, “başarı hissi”, “barış içinde bir dünya”, “özgürlük”, “mutluluk”, “iç huzur”, “zevk”, “ahiret selameti”, “kendine saygı”, “sosyal onay” ve “bilgelik” değerleri bakımından cinsiyetler arasında anlamlı farklılık görülmektedir. “rahat bir yaşam”, “heyecanlı bir yaşam”, “başarı hissi”, “özgürlük”, “zevk”, “sosyal onay” değerleri erkek deneklerde öncelikli görülürken; “barış içinde bir dünya”, “mutluluk”, “iç huzur”, “ahiret selameti”, “kendine saygı” ve “bilgelik” değerleri kadın deneklerde öncelikli bulunmaktadır. Araçsal değerler söz konusu olduğunda ise “hırslı olma”, “muktedir olma”, “neşeli olma”, “temizlik”, “bağışlayıcılık”, “hayal gücü kuvvetli olma”, “mantıklı olma”, “sevecenlik” değerleri bakımından cinsiyetler arasında anlamlı farklılık elde edilmiştir. “hırslı olma”, “muktedir olma”, “hayal gücü kuvvetli olma” ve “mantıklı olma” değerleri erkek deneklerde öncelikli görülürken; “neşeli olma”, “temizlik”, “bağışlayıcılık” ve “sevecenlik” değerleri ise kadın deneklerde öncelikli görülmektedir (Çalışkur, 2010: 54).

Güngör'ün (1998) “Değerler Psikolojisi” adlı çalışması değerler psikolojisi sahasında teorik bilgileri ve tecrübi bir araştırmayı ihtiva eden bir çalışmadır. Çalışmada temel kavramlar açıklandıktan sonra, ahlaki değerler üzerine felsefecilerin ve ilim adamlarının görüşlerine yer verilmiştir. Araştırmanın esasını özellikle ahlâkî değerler meydana getirmektedir. Bu bakımdan birinci kısımdaki literatür kritiği ve genel bilgiler ahlâk değerlerinin psikolojisine giriş olmak üzere kaleme alınmıştır. Güngör Ahlâk değerlerinin, öbür değerlere oranla, psikolojinin önemli bir konusunu oluşturduğunu belirtir. Bunun nedenini ise şöyle açıklar: “İnsanın sosyal gelişmesi genellikle bir

ahlâkî gelişmeden ibarettir. Sosyal bir varlık olmak, başka insanlarla karşılıklı ilişki halinde yaşamak demek olduğuna göre, böyle bir hayatın öncelikle ahlâk değerlerine dayanması şaşırtıcı değildir. Ahlâk değerleri nelerden ibarettir, ahlâk değerleriyle davranış arasındaki ilişki nedir, ahlâk değerleri nasıl meydana gelir ve nasıl öğrenilir, benimsenir? Ahlâkî düşüncenin genel zihin gelişmesi içindeki yeri nedir?’’ gibi soruların cevapları araştırmasının temel sorularını oluşturur. Araştırmada aşağıdaki problemlere cevap aranmıştır.

1. Genellikle her davranış, belli bir değer sahası ile ilişkili görülür; meselâ iktisadî davranışın arkasında iktisadî değer bulunduğuna kabul edilir. Bu doğru olmakla birlikte, herhangi bir davranış sahasının tek bir değer sahasına göre belirlendiği söylenemez. Çeşitli değer sahalari arasında bir ahengin bulunması, böylece değerler arasında bağlantı bulunduğuna göre, belli bir davranışın da birden fazla değer sahası ile uyumlu bir münasebet içinde olması beklenir. Bu araştırmada, ahlâkî değer sahası ile ilgili hükümlerin diğer değer sahalari ile ne dereceye kadar ilişki içinde bulunduğuna araştırılmıştır.

2. Belli birtakım değerleri ağır basan kimselerin başka değer tiplerine göre daha az veya daha çok hoşgörülük sahibi olduğu söylenir. Ahlâkî tavrın bir parçası olan hoşgörülükle öbür değer sahalari arasında ne gibi bir münasebet vardır?

3. Ahlâkî gelişme zaman içinde olan bir prosesi ifade ettiğine göre, acaba belli bir ahlâkî gelişme seviyesi insanın genel değer profili bakımından da bir özellik gösterir mi?

4. İnsanın ahlâkî bakımdan kendine verdiği değer ile başkaları hakkında verdiği ahlâkî hükümler arasında belli bir münasebet bulunduğuna söylenebilir mi?

5. Bugün toplumumuzun çeşitli kesimlerinde değer farklılaşmaları ile ilgili olarak sık sık ileri sürülen görüşler ne dereceye kadar geçerlidir?

Bu problemleri incelemek üzere dört grubu ihtiva eden dört yüz denek üzerinde yapılan araştırmada elde edilen başlıca neticeler şunlardır:

1. İnsanlar genellikle kendi değer sahalariındaki norm dışı davranışları diğerlerinden daha kötü bulmakta ve onlara daha şiddetle reaksiyon göstermektedirler.

2. Herkes kendi değer profilinde en yukarıda olan değer konusunda çok hassas bulunmakla beraber, hangi değeri ön planda tutarsa tutsun hemen herkesin ortaklaşa hassasiyet gösterdikleri bir değer var ki, bu da ahlâktır.

3. Bugünkü Türk toplumundan alınan 18 yaşın üzerinde, yüksek tahsilli kadın ve erkeklerin büyük çoğunluğu Kohlberg şemasında ahlâkî gelişmenin en üst merhalesi sayılan "evrensel ahlâk" mertebesine varmış görünmektedirler.

4. İnsanlar ahlâkî bakımdan öz değerlendirme yaptıkları zaman daima ortanın üstünde, fakat mükemmele varmayan bir seviyede olduklarını farz etmektedirler.

5. Bugünkü Türk toplumunda değer tipleri bakımından yüksek tahsildeki erkek ve kızlar arasında önemli bir fark yoktur. Bunlar arasındaki fark, aynı tahsil seviyesindeki orta yaşlı kadın ve erkekler arasında görülen farktan daha azdır. Araştırmanın son kısmında bu neticelerle ilgili yorum ve tartışmalar yapılmış, bundan sonra yapılması gereken araştırmaların tertibi ve yönü bakımından teklifler ileri sürülmüştür.

Sarı (2005) "Öğretmen Adaylarının Değer Tercihleri: Giresun Eğitim Fakültesi Örneği" ile yaptığı araştırmada öğretmen adaylarının değer tercihlerini belirlemeye çalışmıştır. Öğrencilerin değer tercihlerini belirlemede Değerler, Suç Anlayışı ve Ahlaki Hüküm Ölçeği (Güngör, 1998) kullanılmıştır. Ölçekte 7 değer alanıyla ilişkili 28 kötü davranış örneği yer almaktadır. Yalancı şahitlik, dedikodu, seçimde hile yapmak, vergi kaçırma, sanat eseri kaçakçılığı, birinin bilgisizliğiyle alay etmek ve ateist olmak bazı kötü davranış örnekleridir. Giresun Eğitim Fakültesinde 110 öğrenci (55 kız, 55 erkek) üzerinde gerçekleştirilen araştırmada öğrencilerin değer tercihleri önem sırasıyla siyasi, genel ahlak, dinî, ekonomik, estetik, sosyal ve bilimsel değerler olarak bulunmuştur. Kız ve erkek öğrencilerin bilimsel değerleri arasında bir farklılık yoktur. Erkek öğrencilerin değerleri benimseme düzeyleri bilimsel değer dışındaki tüm değer alanlarında kız öğrencilerden daha yüksektir. Araştırmada tüm değer alanlarının birbiriyle anlamlı ilişkiler içinde oldukları bulunmuştur.

Türk (2009) "Değerler Eğitiminde Saygı" isimli tez çalışmasında 2005 yılından itibaren Meb eğitim programlarında sistematik olarak işlenmeye başlayan değerler eğitiminde yola çıkarak temel değerlerden biri olan saygı değeri konusunda ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarında görev yapmakta olan öğretmenlerin algı, tutum ve eğitimsel uygulama durumlarını incelememiştir. Bu bir çalışma, öğretmen tutumlarının, öğretim becerilerinin ve kullandıkları yöntemlerin değerler eğitimi programlarının uygulanmasını etkilemesi bakımından önemlidir. Araştırmada betimsel yöntemlerden alan taraması tipi araştırma modeli kullanılmıştır. Araştırmanın örneklemini 662'si erkek ve 359'u kadın olmak üzere toplam 1021 ilk ve orta öğretim öğretmeni

oluşturmaktadır. Çalışmada kişisel bilgi formu dışında üç farklı ölçme aracı uygulanmıştır. Bunlar: (1) Saygı Tutumu Anketi, (2) Öğretmenlerin Saygı Eğitimi Uygulamaları Anketi, (3) Öğretmenlerin Saygı Yönelimleri Anketi. Anket verileri SPSS 15.0 programına aktarılıp analiz yapılmıştır. Verilerin analizinde ortalama, yüzde, standart sapma değerleri hesap edilmiş, çeşitli değişkenler açısından anlamlı fark olup olmadığını tespit etmek için ise Kay-Kare testi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda Öğretmenlerin saygı değerine ilişkin evrensel boyuttaki tutumlarının, cemaatçi (toplulukçu) tutumlarına göre daha yüksek düzeyde olduğu görülmüştür. Öğretmenlerin saygı eğitimi uygulamalarında, saygısız davranışlara karşı hafif cezalar verme, saygılı davranışları ödüllendirme ve sınıf ortamına önem vererek öğrencilere model olmaya çalıştıkları görülmüştür. Saygı yönelimlerinde ise en çok anne-babalara, ahlak kurallarına ve insan haklarına saygı göstermeye en yüksek; dini inancı olmayanlara (ateistlere), estetik değerlere ve geleneklere en az düzeyde önem verdikleri tespit edilmiştir. Genel olarak analiz sonuçlarına göre, kadın öğretmenlerin erkek öğretmenlere göre saygı eğitimine ve değerine daha çok önem verdikleri görülmüştür. Araştırmada elde edilen bulgular doğrultusunda bazı değerlendirme ve öneriler yapılmıştır.

Akbaş (2004) “Türk Milli Eğitim Sisteminin Duyuşsal Amaçlarının İlköğretim II. Kademedeki Gerçekleşme Derecesinin Değerlendirilmesi” isimli çalışmasında ilköğretim okulları 8. sınıf öğrencilerinin ilköğretim okulları genel hedeflerinde belirtilen değerlere ulaşma düzeyleri öğrenci ve öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmiş ve öğretmenlerin değer eğitimi konusundaki görüşleri alınmıştır. Öğrenci değerlerini ölçmek amacıyla, araştırmacı tarafından geliştirilen geleneksel değerler ölçeği, demokratik değerler ölçeği, çalışma-iş değerleri ölçeği, bilimsel değerler ölçeği ve temel değerler ölçeği kullanılmıştır. Öğretmenlerin öğrenci değerleri ve değer öğretimine ilişkin görüşlerini almak için ise, öğretmen ölçeği geliştirilmiştir. Araştırmanın evrenini, Ankara ili merkez ilçelerinde öğrenim gören ilköğretim 8.sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmanın örnekleminde ise 2002- 2003 öğretim yılında 8.sınıfta bulunan 360 öğrenci ve bu okullarda görevli 44 öğretmen yer almıştır. Araştırmacı tarafından geliştirilen ölçekler yoluyla toplanan veriler SPSS paket programı kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırma kapsamına alınan öğretmen ve öğrencilerin kişisel bilgileri, öğretmenlerin değer öğretilimiyle ilgili görüşleri ve değer eğitiminde kullandıkları etkinliklerin anlamlandırılmasında frekans ve yüzde

kullanılmıştır. Öğrenci değerlerinin belirlenmesinde, aritmetik ortalama ve standart sapma, ikili karşılaştırmaların yapılmasında t-testi ve üçlü karşılaştırmaların yapılmasında ise tek yönlü varyans kullanılmıştır. Katılımcıların görüşleri arasında anlamlı farklılık olup olmadığı 0.05 seviyesinde test edilmiştir.

Araştırmada aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir.

1. Öğrencilerin cinsiyetleri onların geleneksel değerlere, çalışma-iş değerlerine, bilimsel değerlere ulaşma düzeylerinde farklılığa neden olmamaktadır.

2. Araştırma kapsamındaki kız öğrenciler, demokratik değerlere ve temel değerlere erkek öğrencilere göre daha üst düzeyde ulaşmışlardır.

3. Öğrencilerin sosyo-ekonomik düzeyleri, onların demokratik değerlere, bilimsel değerlere ve temel değerlere ulaşma düzeylerinde farklılığa neden olmamaktadır.

4. Öğrencilerin sosyo-ekonomik düzeyleri, geleneksel değerler ve çalışma-iş değerlerine ulaşma düzeylerinde farklılığa neden olmuştur. Üst SED'den gelen öğrenciler alt ve orta SED'den gelen öğrencilere göre geleneksel değerlere daha alt düzeyde ulaşmışlardır. Çalışma-iş değerlerinde ise, alt SED'den gelen öğrencilerin diğer düzeylerde bulunan öğrencilere göre daha alt düzeyde oldukları görülmüştür.

5. Öğretmenlerin öğrenci değerlerine ilişkin puanları, öğrencilerin değer ölçeklerinden aldıkları puanlardan daha düşüktür.

6. Araştırma kapsamına alınan ilköğretim okullarında görevli öğretmenler, değer öğretiminde çoğunlukla öğretmenin merkezde olduğu ve sözel iletişime dayalı etkinlikler kullanmaktadırlar.

7. Araştırma kapsamına alınan öğretmenler, okulda verilen değerlerin aile ve çevrede yeterince pekiştirilmediğini, okul ve aile arasında işbirliği olmadığını ve okul ile ailede verilen değerlerin çatışabildiğini belirtmişlerdir

Demirutku (2007) "Çocuk Yetiştirme Tarzları, Değerlerin İçselleştirilmesi Ve Benlik Kavramı" çalışmasında, ana babalık boyutlarının, ana baba değerleri ile ana baba-çocuk değer benzeşimi arasındaki aracılık etkilerini ile birlikte, değerler, değer öncelikleri, ebeveyn-çocuk değer benzeşimi ve benlik değerlendirmeleri arasındaki ilişkiler araştırılmıştır. Birinci çalışmada Portre Değerler Anketi (Schwartz ve ark., 2001) bir üniversite örnekleminde Türkçe 'ye uyarlanmış, yapı geçerliliği ve psikometrik özellikleri incelenmiştir. İkinci çalışmada, annelerin, babaların ve öğrencilerin katılımıyla, lise ve üniversite örneklemlerinde önerilen ilişkiler ve aracılık

modelleri sınanmıştır. Bulgular, ana babaların değer önceliklerinin ana babalık boyutlarıyla sistematik olarak ilişkili olduğunu göstermiştir. Her iki örnekleme de, ana baba kabulünün, ana babanın Özaşkinlık değerleri ile ebeveyn-çocuk değer benzeşimi arasında, ana baba denetiminin ise ana babanın Özyetkinlik değerleri ile ebeveyn çocuk değer benzeşimi arasında aracılık etkisi gösterdiği bulunmuştur. Karıştırıcı değişken etkileri sadece üniversite örnekleminde gözlenmiştir. Annenin toplumsallaştırma hedeflerinin, anne kontrolü ile Muhafazacılık değerlerinde anne çocuk benzeşimi arasındaki ilişkiyi karıştırdığı bulunmuştur. Ayrıca, akranların Özaşkinlık ve Muhafazacılık değerlere verdiği öneme yönelik algıların, babanın çocuk yetiştirme boyutları ile aynı değer tiplerindeki baba-çocuk değer benzeşimi arasındaki ilişkileri karıştırdığı tespit edilmiştir. Değer öncelikleri, sadece üniversite örnekleminde be lik değerlendirmeleri ile sistematik ilişkiler gösterirken, anne ve babanın değer önceliklerindeki benzeşim ile benlik berraklığı ve özsaygı arasındaki ilişkilerin anlamsız olduğu bulunmuştur. Bulgular ilgili literatür çerçevesinde ve doğurguları temelinde, araştırmanın sınırlılıkları ile birlikte tartışılmıştır. Hâlihazırdaki toplumsallaşma literatürüne katkılar tartışılmış ve gelecekteki araştırmalara yönelik öneriler sunulmuştur.

Kuşdil ve Kağıtçıbaşı (2000) “Türk Öğretmenlerin Değer Yönelimleri Ve Schwartz Değer Kuramı” çalışmasında yakın zamanda geliştirilmiş ve kültürler arası geçerliliği saptanmış olan Schwartz Değer Listesinin, dört değer de eklenmesiyle birlikte, 183 öğretmene uygulanmasıyla ilgilidir. Çalışmada, ayrıca, öğretmenlerin aile tanımları ve dinsel yönelimlerinin değerle olan ilişkisi incelenmiştir. Çok boyutlu alan analizi, eklenen dört değer Schwartz’ın değer kuramında öngörülene benzer bir yapı içinde ve beklenen değer tiplerinde yer aldığını göstermektedir. “kadında Namus” ve “erkeğin üstünlüğü” değerleri geleneksellik tipinde; “misafirperverlik” değeri uyma/güvenlik bileşik tipinde; laiklik değeri ise evrenselcilik özyönelim bileşik tipinde saptanmıştır. Öğretmenlerin değer yönelimleri, örneklem çekirdek/ geniş aile tercihi ve yüksek düşük düzey dinsel yönelim gruplarına ayrılarak incelenmiştir. Çekirdek aile tercihinde bulunan öğretmenler geniş aile tercihi grubuna göre, yeniliğe açıklık değerlerine daha fazla, muhafazacı yaklaşım değerlerine ise daha az önem yüklemişlerdir. Bu iki grup arasında, özaşkinlık ve özgenişletim değerlerinde anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Dinsel yönelim grupları birbirleriyle karşılaştırıldığında, düşük dinsel yönelim grubunun, diğerine göre, yeniliğe açıklık değerine daha fazla,

muhafazacı yaklaşım değerine ise daha az önem yüklediği saptanmıştır. Bu gruplar özgenişletim değerlerinde anlamlı bir farklılık sergilemezken, öz aşkınlık ana grubunu oluşturan iki tipten evrenselcilik tipi içindeki değerler düşük dinsel yönelim grubunca daha önemli olarak derecelendirilmiştir. Sonuçlar, Kağıtçıbaşı'nın (1990;1998) aile değişim modeli ve bireycilik /toplulukçuluk kavramları çerçevesinde tartışılmıştır.

Küçük (2009) "Lise Gençliği Değerleri" başlıklı araştırmasında, Ankara il merkezinde liseye devam eden 800 öğrenci üzerinde gerçekleştirmiştir. Küçük araştırmasında lise gençliğin seçmesinin nedenini "Herhangi bir toplum yapısının analiz edilebilmesi için, o toplumsal yapıdaki, kurumların, süreçlerin ve rollerin bilinmesi gerekir. Bu kurum, süreç ve rollerin sosyal aktörler tarafından anlamlandırılmaları da bilindiği gibi değerler aracılığıyla mümkün olur. Gençler, farklı ekonomik, siyasal, kültürel etkilere toplumun diğer kesimlerine oranla daha fazla açıktırlar." Şeklinde açıklar. Bu sebeple, araştırma objesi Türk gençliğini temsil ettiğini düşündüğü lise gençliğini ele alır. Lise gençliği değerleri tespit edilirken gençlerin belirli değer itemlerine ve toplumsal kurumlara katılım düzeyleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Araştırma betimleyici bir araştırmadır. Günümüz Türkiye' sinde liseli gençlerin değer yargılarını ortaya koymayı hedeflediğinden, herhangi bir hipotez sınamasına da gidilmemiştir. Ayrıca, belirlenen faktörlere katılımın bağımsız değişkenlerimiz olan cinsiyet, okullar ve sosyo-ekonomik seviyeleri (SES) arasında herhangi bir farklılığın olup olmadığı da belirlenmiştir.

Araştırma sonucunda, lise gençliğinin, bireysel değerlere katılımın yüksek olmasının yanı sıra toplumsal modern değerlere de katılımının oldukça yüksek olduğu tespit edilmiştir. Lise gençliğinde, ahlakî ve dinî değerlere belirli bir oranda katılım belirlenirken buna karşın, modern bireysel ve toplumsal değer yargılarına katılımın ise belirgin şekilde daha da yüksek olduğu anlaşılmıştır. Ayrıca, Millî ve dinî değerlere, lise gençlerinin katılımının yüksek fakat heterojen bir dağılım sergilediği ortaya çıkmıştır. Araştırmada faktör analizi ile mevcut değerler, yedi faktör altında toplanmış ve bu faktörlere katılım, cinsiyet, lise türü, lisede okunan sınıf ve ekonomik seviye değişkenleri bağlamında ayrı ayrı değerlendirilmiştir.

Ersoy (2012) "Değer Farklılaşmanın Sosyolojik Boyutu" çalışmasıyla değerlerin bireyin davranışı üzerindeki işlevsel etkilerini ortaya koyarak, günümüzde sosyal ilişkilerde ve etkileşimlerde hangi intibak biçimlerine yol açtığına araştırılması amaçlamış, genelde ise hem konjonktürel hem de yapı farklılaşmaları neticesinde,

toplum içerisinde değerlerde meydana gelen değişimler, bu değişmelerin yönü ve mahiyeti ele alınmaya çalışılmıştır. Malatya ilinde yapılan bu araştırmanın amacı ve konusu teorik düzeyde, değerlerin ferdin psikolojisindeki işlevleri, etkisi ve yerini belirleyerek onun sosyal davranışı, tutumları ve inançları üzerine olan etkisinin tespit edilmesi, ayrıca modernleşme ve şehirleşme sürecinde bireyin değerlerindeki değişmelerin, farklılaşmaların ve çatışmaların boyutlarının izah edilmesidir. Araştırmanın uygulama tarafı ile de; gerek iş, sağlık ve eğitim imkânları ve gerekse bölgesinde önemli ve büyük bir şehir olması sebebiyle insanların göç etmesine sebep olan Malatya’da, kişilerin hem bu sosyal hareketlilik süreçleri ve hem de gelişen sanayileşme süreçleri sonucunda değerlerindeki farklılaşmalar, uyum ve bütünleşme sorunları incelenmeye çalışılmıştır.

Erkenekli (2009) “Türkiye’de Sosyoekonomik Statü (SES) Gruplarına Göre Temel Değerlerin Farklılaşması” çalışmasında, sosyoekonomik statü (SES) gruplarına göre temel değerlerin farklılaşması araştırılmıştır. Çalışmada öncelikle değer kavramı ve kültürel değer kuramları incelenmiştir. Bu kapsamda, Schwartz (1992)’in, aralarında Türkiye’nin de bulunduğu ülkelerden elde ettiği ve kültürel geçerliliği olan “değişime açıklık”, “muhafazakarlık”, “kendini güçlendirme” ve “kendini aşma” temel değerler olarak kabul edilmiştir. Araştırma iki örneklem üzerinde test edilmiştir. Birinci örneklemin ulusal temsil niteliği vardır. Söz konusu örneklem AB ve TÜBİTAK tarafından finanse edilen “Avrupa Toplumsal Araştırması” veri tabanından elde edilmiştir. İkinci örneklem, özel olarak tasarlanan, ailelerinin SES grupları dışında, benzer toplumsal ve demografik nitelikleri olan 495 kişilik bir öğrenci grubudur. Araştırmadan elde edilen birinci ana bulguya göre SES grupları “değişime açıklık”, “kendini güçlendirme” ve “kendini aşma” temel değerleri bakımından istatistiksel açıdan anlamlı bir biçimde farklılaşmaktadır. Ancak Türk toplumunun farklı SES katmanları “muhafazakarlık” temel değeri bakımından oldukça birbirine benzemektedir. Türk toplumunda en güçlü temel değer uzlaşmasının “geleneksellik, güvenlik ve uyum” değer tiplerinden oluşan “muhafazakarlık” değer eğilimi etrafında olduğu saptanmıştır. Diğer yandan, araştırmanın ikinci ana bulgusuna göre, modernleşme temel değerler bakımından Türk toplumunu olumlu biçimde etkilemektedir. Bu kapsamda değişik SES gruplarına mensup ailelerin eğitim sürecine dahil olan çocukları arasında, dört temel değer bakımından, istatistiksel açıdan anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Dönmez ve Cömert (2007) “İlköğretim Okulu Öğretmenlerinin Değer Sistemleri” adlı araştırmalarında ilköğretim okullarında görev yapan öğretmenlerin sahip olduğu değerlere ilişkin algılarını belirleme amacını taşımaktadır. Araştırmanın evrenini 2006–2007 öğretim yılında, Malatya ili şehir merkezindeki, ilköğretim okullarında görev yapan 4627 öğretmen, örneklemi ise, araştırma evreninden seçkisiz örneklemeyle belirlenen 575 öğretmen oluşturmaktadır. Veri toplamada, Lussier tarafından geliştirilen, 16 madde ve 8 alt boyuttan oluşan bir ölçekten yararlanılmıştır. Araştırma kapsamında, öğretmen değerlerinin cinsiyet, kıdem, medeni durum, branş ve eşin eğitim düzeyi değişkenlerine göre fark gösterip göstermediğine bakılmış, ayrıca öğretmenlerin aynı değere ilişkin kuramsal ve uygulamaya dönük durumlara ilişkin algıları arasındaki korelasyonlar incelenmiştir. Sonuçta, araştırmaya katılan öğretmenlerin, mutlu bir evliliklerinin olmasını, aileleri ile birlikte vakit geçirmeyi, yakın arkadaşlarının olmasını, diğer değerlere oranla daha fazla önemsedikleri, algılar arasında branş, medeni durum ve eşin eğitim düzeyi değişkenlerine göre bazı değerlerde farklılıkların olduğu saptanmıştır.

Dılmaç, Bozgeyikli ve Çıkılı (2008) “Öğretmen Adaylarının Değer Algılarının Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi” çalışmalarında, eğitim fakültesinde öğrenim gören öğretmen adaylarının değer algılarının farklı değişkenler açısından incelenmesidir. Araştırmanın çalışma grubu, eğitim fakültesinde öğrenim gören 423’ü erkek, 214’ü kadın olmak üzere toplam 637 öğretmen adayından oluşmaktadır. Araştırma verileri Schwartz Değerler Listesi ve kişisel bilgi formu kullanılarak yapılmıştır. Araştırma sonucunda evrensellik, özyönelim ve güç değerleri açısından cinsiyetler arası farklılık bulunmuştur. Yaş değişkenine bakıldığında, 17-20 yaş ile 21-24 yaş arasındaki öğretmen adaylarının özyönelim değeri boyutunda 0.05 düzeyinde anlamlı farklılık olduğu görülmektedir. Farklı sınıf düzeylerindeki öğretmen adaylarının değer algıları ortalamaları arasındaki farklılığı ortaya koymak amacıyla hesaplanan F değerlerinden sadece geleneksellik değer algısı alt boyutunda anlamlı düzeyde farklılık olduğu bulunmuştur.

Yılmaz (2009) “Öğretmenlerin Değer Tercihlerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi” çalışmasında, öğretmenlerin değerler tercihlerinin bazı değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla araştırma yapılmıştır. Araştırma, ilişkisel tarama modelindedir. Modelde, bağımlı ve bağımsız olmak üzere iki temel değişken vardır. Öğretmenlerin; cinsiyetleri, kıdem yılları, medeni durumları araştırma modelinin

bağımsız değişkenlerini; insani değer boyutları (güç, başarı, hazcılık, uyarılma, özdenetim, evrensellik, yardımseverlik, geleneksellik, uyum, güvenlik) ise araştırma modelinin bağımlı değişkenlerini oluşturmaktadır. Araştırmanın evreni, 2009 yılında Konya ilinde çalışan toplam 5311 ilköğretim öğretmenidir. Bu evren arasından tesadüfi küme örnekleme yoluyla seçilen toplam 482 ilköğretim öğretmeni, araştırmanın çalışma grubunu oluşturmuştur. Araştırmanın sonuçlarına göre kadın öğretmenlerin evrensellik, yardımseverlik, uyum ve güvenlik boyutlarının puan ortalaması erkek öğretmenlerin puan ortalamasından anlamlı bir şekilde yüksektir. Medeni durum değişkenine göre güç boyutu hariç tüm boyutlarda anlamlı bir farklılaşma gözlenmiştir. Kıdem değişkenine göre ise öğretmenlerin değer tercihleri tüm değer boyutlarında anlamlı düzeyde farklılık göstermiştir.

Yiğittir (2010) “İlköğretim Öğrenci Velilerinin Okullarda Kazandırılmasını Arzuladığı Değerler” çalışmasında Günümüzde eğitim alanında oldukça etkili olan değerler eğitimi yalnızca okullarda değil aynı zamanda ailede de yapılmaktadır. Hatta çocuğun ilk değer eğitiminin yapıldığı yer ailedir. Öğrencilerde değer karmaşası oluşmaması için okulda kazandırılan değerler ile ailede kazandırılan değerler birbirleriyle uyumlu olmalıdır. Söz konusu uyum sağlandığında değer eğitimi çalışmalarının da başarı oranı artacaktır. Bu nedenle ailelerin okulda çocuklarına kazandırılmasını istedikleri değerlerin tespit edilmesi önem arz etmektedir. Bu amaçla İlköğretim (4-7.sınıflar) Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda kazandırılması gereken değerler temel alınarak oluşturulan değerler listesi içinden velilerin çocuklarına en çok kazandırılmasını istedikleri 10 değeri sıralayacakları anket oluşturulmuştur. Tarama modelinde olan çalışma Ankara/Altındağ Atatürk İlköğretim Okulu’ndaki 317 öğrenci velisinden oluşan araştırma grubunda uygulanmıştır. Araştırma sonucunda; ailelerin okulda en çok aile birliğine önem verme, çalışkanlık, bayrağa ve İstiklal Marşı’na saygı, vatanseverlik, sorumluluk, dürüstlük, doğruluk, saygı, yardımseverlik ve cesaret değerlerine öncelik verdikleri; ailelerin bu değerleri tercih etmesinde sosyo-ekonomik düzeylerinin etkili olabileceği; ailelerin değer tercihi ile Sosyal Bilgiler Öğretim Programında yer alan doğrudan verilmesi gereken değerlerin büyük ölçüde tutarlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Aydın (2003) “Gençliğin Dini ve Sosyal Değerleri” çalışmasında değerlerin toplumumuzun gençlik kesiminde (Konya örneğinde) nasıl algılandığına ilişkin betimsel bir çalışma yapmış, burada değerler kendi içinde genel “sosyal” ve özel

“dinî/İslami” olmak üzere iki ana sınıfa, ayrıca genel sosyal değerler -göreceli de olsa- “modern” ve “geleneksel”; dinî/İslami değerler ise “kurumsal” ve “eylemsel” alt sınıflarına ayrılmıştır. Böylece değişim sürecinin hangi eksenlerde, nasıl ve ne gibi bir tempoda değişip geliştiği tespit edilmeye çalışılmıştır. Onun için de test edilen bir hipotez kullanılmamıştır. Araştırma üç ana bölümden oluşmaktadır; kavramsal çerçeveye ilişkin birinci bölümde değerler tartışılmakta, kuramsal çerçeveye ilişkin ikinci bölümde bu çalışmaya özgü sorunlar ve yöntemler ortaya konmakta, üçüncü bölümde ise alan verileri değerlendirilmektedir. Bu yazıda birinci ve ikinci bölümler özet olarak ele alınırken üçüncü bölüm makalemizde değer kategorilerinden birisi olan “modern değerler” üzerinden örneklendirilip, yöntem ve uygulama gösterilmeye çalışılmış, diğer değer kategorilerine ise değinilmemiştir. Bulgulara göre toplumumuzda değerler, genel kanının aksine, her hâliyle modernden geleneksele bir değişim geçirmiyor, bir toplumsal seçicilik doğrultusunda gelişiyor. Hatta bu açıdan geleneksel-modern ikilemi bile anlamlı gözüküyor.

Ülkemizde ilköğretimden sonra bir üst öğretim kurumuna geçmede kabul görülen ölçme değerlendirme biçimi çoktan seçmeli testlerdir. Öğrenciler okulda ve dersanelerde salt bilgi edinerek akademik başarı elde etme ve toplumsal statü kazanma yarışındadırlar. Ancak unutulmuş husus şudur ki bilgi bir değerle kazanıldığı zaman kişisel, toplumsal ve evrensel açıdan mutluluk getirir. Bilgi-değer dengesi sağlanmadığında, doğruyu bilen ama doğruyu uygulama noktasında bir değer çerçevesinde hareket etmeyen nesiller yetiştirme tehlikesi baş göstermektedir. Basit bir örnek verilecek olursa öğrenci derste veya sınavda genel ahlak kurallarını bir çırpıda sayabilmekte, teneffüse çıktığında yere çöp atabilmekte, arkadaşlarını rahatsız edebilmekte veya uygunsuz davranabilmektedir. Değerlerin davranışa dönüşmediği noktada değerlere sahte bağlanma, öteki bilincinden yoksun olma, değerleri kimikleştirememeye oluşmaktadır (Aydın, Gürler, 2014: 54).

Bu durum eğitimciler, aydınlar ve siyasetçiler tarafından fark edilmiş ve soruna dönük çözümler aranmaya başlanmıştır. 2005 yılında yapılan ilköğretim müfredat değişikliğinde davranışçı yaklaşım yerini yapılandırmacı yaklaşıma bırakmıştır. Yapılandırmacı öğrenme, öğrenenin kendi yetenekleri, güdeleri, inançları, tutumu ve tecrübelerinden edindikleri ile oluşan bir karar verme sürecidir. Birey öğrenme sürecinde seçici, yapıcı ve etkindir. (Ülgen, 1994: 144) Bu yaklaşımda salt bilgi ve bilişsel öğrenmelerin yanında pozitivizmin dışladığı tutum ve değerler de eğitimde

kazanım olmaktadır. Öğrencinin karakter gelişimini destekleme, kendi gerçeklerinden ve yeterliklerinden hareket etme, sorumluluk gibi değerler ön plana çıkmaktadır. Ancak programın istenilen sonuçları vermesi bir süreç meselesidir (Aydın, Gürler, 2014: 54).

Millî Eğitim Bakanlığı (2010) değerler eğitimi konusunun okullarda nasıl yürütüleceğine ilişkin olarak bir genelge yayımlayarak hem bu konuya verdiği önemi ortaya koymuş hem de eğitimcilere rehberlik görevini yerine getirmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı'' İlk Ders'' konulu, 2010/53 sayılı genelgede değerler eğitimi ile ilgili şunlar yer almaktadır.

“Günümüzde küreselleşme; siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel alanlarda pek çok gelişmeye imkân sağlarken bir taraftan da toplumsal yaşamı tehdit eden sorunların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bireyi, aileyi, yaşadığımız toplumu ve dünyayı tehdit eden risk ve sorunların çözümünde, toplumsal yaşantımızın temel yapısını oluşturan millî, manevi, sosyal, ahlaki ve kültürel değerlerimizden olan yardımlaşma, dayanışma, hoşgörü, misafirperverlik, vatanseverlik, doğruluk, iyilik, temizlik, çalışkanlık, dürüstlük, sevgi, saygı, duyarlı olma, adil olma, paylaşımcı olma gibi kazanımlarımız en önemli referans kaynağımızdır.

Eğitim sistemimiz öğrencilerimize; bilgi, beceri, tutum kazandırmanın yanında onların dengeli, sağlıklı, gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere sahip, temel ve insani değerleri kazanmış iyi insan, iyi vatandaş olarak yetişmelerini sağlamak görevini üstlenmiştir. Toplumsal hayatı oluşturan, insanları birbirine bağlayan, gelişmeyi, mutluluğu ve huzuru sağlayan, risk ve tehditlerden koruyan ahlaki, insani, sosyal, manevi değerlerimizin tüm bireylere kazandırılmasında en önemli etken eğitimidir. Bu kazanımlarımızın öğrencilerimize aktarılması da değerler eğitimi oluşturmaktadır.

Bakanlığımız, değerlerimizi geliştirmeyi temel alan kültürel birikimimizi, 2003 yılından itibaren geliştirilen öğretim programlarına yansıtmıştır. Uygulamaya konulan programlarımızın temel öğeleri arasında değerlerimize de yer verilmiştir. Dolayısıyla öğrencilerimizin bir taraftan yüksek düzeydeki kazanımlarımız olan değerlerimizi yaşamalarını sağlayarak toplumsal dayanışma ve bütünleşmeye katkı sağlamak, diğer taraftan da bu kazanımlarımızın gelecek nesillere aktarılmasındaki önemli görevi yerine getirerek artan ve değişen risk ve tehditlerden bireysel ve toplumsal korunmayı sağlamak amaçlanmaktadır.

Her öğrencinin biricik ve tek olmasını, bu tek ve biriciklerin çoklar olabilmesini ve yine çoklar içinde özel olmayı sağlayan okulun bir yaşam merkezi olarak; her

öğrencinin ayrı bir değer olduğunu kabul etmesi “Değerlerin Eğitiminde” bireyin değerler alanı oluşturmasını sağlayacaktır.

Değerler eğitimi toplumun tümünü ilgilendirdiğinden çok boyutlu ele alınması gerekmektedir. Bu açıdan eğitim sistemini oluşturan tüm unsurların bu konuda duyarlılık ve bilinç kazanmasına ihtiyaç vardır. Öğretmenlerimizin de öğretim programlarının uygulayıcıları olmanın yanı sıra öğrencilerimize değerlerimizi kazandırmada öncü rol ve görevleri de bulunmaktadır.

Bu bağlamda; 2010-2011 Eğitim Öğretim Yılı'nın ilk haftasında; Bakanlığımıza bağlı tüm resmî ve özel örgün eğitim kurumlarının bütün sınıf ve şubelerinde yukarıdaki esaslar doğrultusunda değerlerimizle ilgili olarak öğrencilerimizin yeterliliklerini arttırmak ve bunların davranışlarına yansımaları sağlamak amacıyla etkinlikler yapılacaktır.

Bunun için; okulöncesi, ilköğretim ve ortaöğretimde görevli öğretmenlerimiz, rehber öğretmenler ile eğitim yöneticilerimizin rehberliği ve desteğiyle ders içi ve ders dışında, Ek' te yer alan örnek etkinliklerden de yararlanarak değerler eğitimine yönelik faaliyetler gerçekleştireceklerdir. Ayrıca bu konuda gönüllü ve istekli okullarımızda öğretim yılı boyunca “Değerler Eğitimi” konusunda zümre öğretmenler kararı ile hazırlayacakları etkinlikleri uygulayabileceklerdir.”

Genelge ekinde konulan bir yazıda ise değerler eğitimi konusunda ne tür etkinlikler yapılacağı konusunda şu önerilere yer verilmiştir.

Büyük öğrencilerin küçük öğrencilere dersler ve okul içi etkinliklerde rehberlik yapmalarını sağlayacak programların rehber öğretmenler eşliğinde oluşturulması, alt sınıflardaki öğrencilere yönelik olarak “Nasıl iyi, doğru, hoşgörülü ve başarılı olursun?” konulu bir mektubun yazılması, okulda rol model olma, yaratıcı etkinlikler vb. faaliyetlerde bulunan öğretmenlerin diğer sınıflarda etkinlik yapmasının sağlanması, centilmenliğin ön plana çıkarılması

Gönüllülük esasına göre öğretmen, öğrenci ve diğer okul personelinin müzik, şiir, tiyatro vb. yeteneklerini gösterebilecekleri ortamlar oluşturularak yeteneklerin taltif edilmesi, bütün arasında karşılıklı güven, hoşgörü vb. dürüstlük ilkelerine dayanan bir sözleşme yapılması, her türlü iletişimde olumlu ve güler yüzlü davranış iması

Öğrencilerin çözmek istedikleri sorunları kâğıda yazmaları ve öğretmen rehberliğinde seçilen sorunların çözümüne yönelik beyin fırtınası yapılması, örnek davranışların sınıf panolarında sergilenmesi

Her öğrencinin sınıfındaki arkadaşlarının takdir ettiği veya beğendiği davranışlarını yazılı veya sözlü olarak sınıfla paylaşmasının sağlanması, bütün sınıflarda öğretmen ve öğrencilerin sınıf içinde uyulması beklenen davranışlar listesini birlikte belirlemesi ve bu listenin sınıfın uygun bir yerinde ilan edilmesi

Ders etkinlikleri kapsamında tarihe damgasını vuran kişilerin insanlığına katkıları konusunda senaryo yazılması, değerlerimizin gelişimine hizmet etmiş şahsiyetler-fikir insanların araştırılması ve sınıfla paylaşılması

Toplum hizmeti çalışmalarını tanıma ve bu çalışmalarda bulunma, resim, şiir, kompozisyon, öykü, film, seyahat, tiyatro, drama etkinlik günleri vb. yarışmalar yapılması, sevgi, barış, hoşgörü, yardımlaşma ve dayanışma konulu şarkıları içeren konserler düzenlemesi

Değerlerimizi konu alan panel, konferans, açık oturum, seminer, şiir dinletileri ile okul gazetesi çıkarılması, afiş ve slogan hazırlanması, geliri yardım kuruluşlarına verilmek üzere kermes (yiyecek, içecek, ve teknoloji tasarım dersinde yapılan ürünlerin satılması), yardım organizasyonları, doğum günü ve özel günlerde ziyaretler düzenlenmesi, değerlerimiz konusunda paylaşımı ve katılımı sağlamak amacıyla bir web sayfası oluşturulması.

Milli Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı Şura Genel Sekreterliği tarafından 17 Aralık 2010 tarihinde yayınlanan On Sekizinci Milli Eğitim Şurasında değerler eğitimine vurgu yapan öneriler getirilmiştir. Bu öneriler spor, sanat ve değerler eğitimi başlığı altında toplanmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. ARAŞTIRMA METODOLOJİSİ

2.1. Araştırmanın Yöntemi

Yöntem en genel anlamıyla problemi çözmek için izlenen yoldur (Karasar, 2009: 33). Bu bölümde araştırmanın modeli, evreni, örnekleme ile verilerin toplanması ve çözümlenmesi hakkında açıklamalar sunulmuştur.

Araştırmamız, tarama modelindedir. Tarama modeli geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan bir araştırma yaklaşımıdır (Karasar, 2009: 77). Betimleme üzerinde yapılan vurgu, sıradan detaylara dikkat kesilmeyi içerir. Günlük yaşamın ıvır zıvır şeyleri, çok küçük ayrıntıları sorgulamaya değerlidir. Çünkü bunlar özel bir bağlamda neyin olup bittiğini anlamamıza yardım ederler ve gerçeğin diğer katmanlarına ilişkin ipucu ve işaretler sağlarlar (Kuş, 2012: 82). İnsan gerçekten nasıl davranır, toplum gerçekten nasıldır? Bütün bu araştırmaların bir amacı olacaktır; o da sosyal gerçekleri bulmaktır (Cole,1999: 47).

2.2. Evren

Evren, benzer özellikleri taşıyan bireylerin ya da öğelerin oluşturduğu bir bütündür. Araştırma sorununa ilişkin tüm bireyleri ya da öğeleri kapsar (Şimşek, 2013: 110). Araştırmanın evrenini Malatya ili merkezinde bulunan Malatya Lisesi'nde 2014-2015 eğitim öğretim yılında okuyan toplam 1422 öğrenci oluşturmaktadır.

2.3. Örneklem

Araştırmanın, incelenen konuda ana kütlemin tümünü kapsamaması pratik olmadığından, bütünün tamamı yerine evreni temsil edici bir parçası dikkate alınarak, bütünün kendi içinden seçilmiş bir parçasıyla temsil edilmiştir (Seyidoğlu, 1997: 37). Araştırmada, “Olasılık Temelli Örneklem” yöntemlerinden “Küme Örneklem” yöntemi kullanılmıştır. Olasılık temelli örnekleminin özü olasılık kuramına dayanır. Belirli bir evrende yer alan şeylerin özellikleri eşit olarak dağıtılmıştır. Yani evrendeki şeyler birbirine benzer özellikler göstermektedir. Öte yandan, bu evrendeki her şey oluşturulacak herhangi bir örnekleme dahil olma konusunda eşit şansa sahiptir (Yıldırım, Şimşek, 1999: 133-132). Evrende tüm bireyler homojen olarak

dağılmadığından küme örnekleme yöntemi ile örneklem seçimine gidilmiştir. Küme örnekleme evrendeki bütün kümelerin tek tek eşit seçilme şansına sahip oldukları durumda yapılan örnekleme biçimidir (Karasar, 2009: 114). Araştırma evreni olarak kabul edilen Malatya Lisesi'nde 2014-2015 eğitim öğretim yılında okuyan öğrenciler sınıf ve cinsiyete göre kümelerle ayrılarak her sınıf düzeyinde cinsiyetler dikkate alınarak %25'lik bir örneklem grubu oluşturulmuştur. Örneklem grubuna her şubeden öğrenci katılımına özen gösterilmiştir.

Hiçbir örneklem tam bir temsil yeteneği taşımaz. Belirli sayıda bir nüfustan belli sayıda bir grup oluşturulduğunda bunun temsil yeteneğinin tam olacağını hiç kimse söyleyemez. Fakat her büyüklükteki bir örneklemin belirli bir yanlışlık oranını aşmaması ihtimalini hesaplamak mümkündür (Duverger, 1990: 182). Örnekleme asıl amaç evreni temsil etmesidir. Eğer örneklemin temsil yeterliliği bulunmazsa, örnekleme hatası olur. Örneklem büyüklüğünde evrenin büyüklüğü ve kendisine göre örneklem alınan değişkene göre evrenin heterojenlik derecesi etkili olur. Temel kural evren ne kadar büyük ise örnekleminde o kadar büyük olmasıdır (Balcı, 107: 2013).

Tablo 1. 2014-2015 Malatya Lisesi Öğrenci Sayısı ve Örneklem Seçimi

Sınıf	Öğrenci Sayısı			Örnekleme Dahil Edilen(%25)		
	Kız	Erkek	Toplam	Kız	Erkek	Toplam
9	178	94	272	44	24	68
10	200	138	338	50	34	84
11	219	205	424	55	51	106
12	203	185	388	51	46	97
Toplam	800	622	1422	200	155	355

Kaynak: Malatya Lisesi Meb e-Okul Sistemi

Çalışmamızın evrenini 2014-2015 eğitim öğretim yılında Malatya Lisesi'nde okuyan 800'ü kız, 622'si erkek olmak üzere toplam 1422 öğrenci oluşturmaktadır. Farklı büyüklükteki evrenler için kuramsal örneklem büyüklükleri tablosunda %95 güven düzeyi, %5 tolerans gösterilebilir hata için 1422 evren büyüklüğüne karşılık gelen örneklem büyüklüğü 303 öğrencidir. Bu örneklem büyüklüğü yaklaşık olarak evrenin %21'i oluşturmaktadır. Çalışmada kullanılan anket formunun uygulanışında ortaya çıkabilecek eksiklikleri / hataları göz önünde bulundurularak evrenin %25'lik kısmına denk gelen 355 kişilik bir örneklem grubuna anket uygulaması yapılmıştır.

Küme örnekleme yöntemi esasına dayanarak sınıf düzeyinde cinsiyete göre bir örnekleme seçimi yoluna gidilmiştir. Buna göre 9. Sınıf düzeyinde 44 kız, 24 erkek; 10. Sınıf düzeyinde 50 kız; 34 erkek, 11. Sınıf düzeyinde 55 kız, 51 erkek 12 sınıf düzeyinde 51 kız, 46 erkek olmak üzere toplam 355 kişilik örnekleme grubuna anket uygulaması yapılmıştır.

2.4. Veri Toplama Araçları

Anket, belirli bir konu ile ilgili fikirleri, görüşleri tercihleri, davranışları, beklentileri, eğilimleri belirlemek amacıyla seçeneklere dayalı bilgi toplama araçlarıdır. Araştırmada kullanılan anket formu literatür taramasından sonra konu ile ilgili yapılan araştırmalarda kullanılan anket ve ölçekler baz alınarak araştırmamıza uygun olan sorular seçilerek oluşturulmuştur. Anket soruları oluşturulurken, soruların dikkat çekici olması, yanıtlanmasının kolay olması, soruların basit anlaşılır olması, olabildiğince kısa ifadeler kullanılması, olumlu tümce şeklinde sorulması, birbiriyle ilişkili soruların aynı bölümde sorulması, yönlendirme içeren ifadelerden kaçınılması (Salı, 2013: 137) gibi kriterlere dikkat edilmiştir.

Anket formu iki kısım halinde düzenlenmiştir. Birinci kısmın ilk bölümünde olgusal verileri içeren çoktan seçmeli sorular oluşturmaktadır. İkinci bölümde ise yargısal verileri elde etmek için değerlerle ilgili “çoktan seçmeli sorular”, “çoktan seçmeli sıralama soruları” ve “aile değerleri ile dini değerleri” ölçen “dereceleme soruları” “beşli likert tipi ölçek” şekline getirilerek kullanılmıştır. Anket soruları daha önce yapılan benzer değer araştırmaları çalışmalarında kullanılan anket çalışmalarından uyarlanmıştır.

2.5. Uygulama

Anket örnekleme sayısınca bastırılmış, örnekleme dahil edilen deneklere tarafımızdan uygulanmıştır. Anket verilerinin doğruluğunu ve güvenilirliğini artırmak, cevaplama hatası ve eksiklikleri en aza indirmek için uygulamada şöyle bir sıra izlenmiştir.

1. Araştırma örnekleme “olasılık temelli küme örnekleme” olarak seçildiğinden çalışılan evrende doğal olarak oluşmuş sınıf düzeyleri, şubeler ve cinsiyet birer küme olarak kabul edilmiştir. Rastgele sınıflara girilmiş gönüllü olan öğrencilere anket uygulanması yapılmıştır.

2. Araştırma hakkında öğrencilere bilgi verilmiş, araştırmanın önemi üzerinde durulmuştur.

3. Ankete isim yazılmayacağı, kişisel bilgilerin saklı kalacağı, bilgilerin ikinci bir kişi ile paylaşılmayacağı, bilgilerin sadece “Lise Gençliğinin Değer yargıları” tez çalışmasında ve ilgili makale, bildiri ya da raporların hazırlanmasında bilimsel veri olarak kullanılacağı, ankete katılıp katılmamakta öğrencilerin serbest olduğu, ankete başlasalar bile devam etmek istemedikleri anda anketi bırakabilecekleri, soruları okumadan şıkları işaretlememeleri böyle bir durumda ankete katılmalarının yararlı olmayacağı ve araştırmanın geçerliliğine gölge düşeceği, aynı zamanda etik olmadığı belirtilmiştir.

4. Anket öğrencilere dağıtılmış, cevaplama geçilmeden önce, ankette yer alan sorular hakkında genel bilgiler verildikten sonra, her sorunun dikkatlice okunması ve kendilerine en uygun seçeneği işaretlemeleri istenmiştir.

5. Anketin cevaplama süresi yaklaşık 40 dakika olmuştur.

6. Sınıfta tüm anketler cevaplanana kadar beklenmiş, cevaplama sırasında gelen sorularla ilgili açıklamalar yapılmıştır.

7. Anket sonunda öğrencilere ankete katılımlarından dolayı teşekkür edilmiştir

8. Uygulama sonucunda dağıtılan 355 adet anket toplanıp kontrol edilmiş, yanıtlanmayan, gelişigüzel doldurulan, tüm soruları aynı seçenekte işaretleyen anket formları çıkarıldıktan sonra toplam 309 adet anket Statistical Packet for Social Sciences (SPSS) 22 programı ile analize tabi tutulmuştur.

2.6. Veri Analizi

Veri analizi, verilerden uygun istatistiksel teknikler kullanarak bilimsel geçerliliğe sahip sonuçlar çıkarma sürecidir. Daha geniş anlamıyla veri analizi, verileri toplama, düzenleme ve istatistiksel işlemler uygulayarak anlamlı kararlar verebilme ve geçerli sonuçlar çıkarabilme süreci olarak tanımlanır (Büyüköztürk, 7:...). Anket yoluyla veriler alandan toplandıktan sonra SPSS (Statistical Packet for Social Sciences) 22 programında betimsel istatistik yöntemiyle frekans, yüzde, merkezi eğilim ölçüleri ile analiz edilmeye çalışılmıştır. Değişkenler arası ilişkileri açıklamak için çaprazlama yöntemi kullanılmıştır.

Basit sıralama anket soruların analizi ortalama ve standart sapma değerleri üzerinden yapılmıştır. Ortalama ve standart değeri en küçük olan seçenek katılımcıların üzerinde ittifak ettikleri değer olarak yorumlanmıştır.

“Aile değerleri” ve “davranışlarda dini eylemlere verilen önemi” ölçmek için “Beşli Likert Tipi Ölçek” şekline getirilen “ Dereceleme Soruları”nın analizi SPSS 22 programıyla güvenilirlik derecesi Alfa (Cronbach's Alpha) katsayıları hesaplanmış frekans, yüzde, ortalama ve standart sapma üzerinden analizleri yapılmıştır.

Güvenirlilik bir test ya da ankette yer alan soruların birbirleri ile olan tutarlılığını ve kullanılan ölçeğin ilgilenilen sorunu ne derece yansıttığını ifade eder (Kalaycı, 2005: 403). Alfa (Cronbach Alpha Coefficient) katsayısı “0,00 ile 0,40” arası ölçek “güvenilir değil”, “0,40 ile 0,60” arası ölçeğin “güvenirliliği düşük”, “0,60 ile 0,80” arası ölçek “güvenilir”, “0,80 ile 1,00” arası ise ölçek “yüksek derecede güvenilirdir” (İslamoğlu, 2009: 133). Aile değerleri ölçeğimizin toplam 28 maddesinin güvenirliliği Alfa katsayısı (Cronbach's Alpha) 0,740 olarak hesaplanmıştır. Bu değerle ölçeğimizin güvenirliliği normal değerler arasında olup, “güvenilir” olduğu tespit edilmiştir. Davranışlarda dini eylemlere verilen önemi ölçmek için kullanılan ölçeğin güvenirlilik derecesi Alfa (Cronbach's Alpha) katsayısı 0,876 olarak ölçülüp, “oldukça güvenilir” olduğu test edilmiştir.

“Aile değerleri” ve “günlük davranışlarda dini eylemlere verilen önem” ile ilgili verilen ifadeler “likert ölçeği” tipinde bir yargının beş eşit parçaya bölünmüş (kesinlikle katılıyorum, katılıyorum, kararsızım, katılmıyorum, kesinlikle katılmıyorum) katılım düzeyi ile ortalama ve standart sapmaları hesaplanarak büyükten küçüğe doğru sıralanmıştır. Aritmetik ortalama; araştırmaya katılan gençlerimizin tümünün verdiği cevapların ortalamasıdır. Standart sapma ise, o değer ifadesine katılımın homojen ya da heterojen oluşunu vermektedir.

Sorulara verilen cevaplar 1 den (kesinlikle katılmıyorum) 5'e (kesinlikle katılıyorum) doğru sıralanmıştır. Ortalamalara bakılarak ilgili madde hakkında karar vermek için şu şekilde değerlendirilme yapılacaktır. Puanlama sonucunda cevaplar 1 ve 5 arasında puan verilebilir, ama ortalamaya bakıldığında 4 aralık bulunmaktadır. O halde 4 aralık 5 puana bölünür. $4/5=0,8$ 'dir. Aritmetik ortalamanın alacağı değer hangi aralıkta ise karar verilmiş olur. Sonuç olarak $1,00 \leq \leq 1,80 =$ hiç katılmıyorum, $1,81 \leq \leq 2,60 =$ 2 katılmıyorum, $2,61 \leq \leq 3,40 =$ 3 kararsızım, $3,41 \leq \leq 4,20 =$ 4 katılıyorum, $4,21 \leq \leq 5,00 =$ 5 kesinlikle katılıyorum şeklinde olacaktır.(www.spsscenter.com. 25/12/2015)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ARAŞTIRMA BULGULARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu bölümde araştırma sonucunda elde edilen verilerin yorumlanmasına yer verilmiştir. Verilerin frekans ve yüzde olarak değerlendirilmesinin yanı sıra ortalama ve standart sapma değerleri üzerinden de soruların özelliklerine göre analizleri yapılmaya çalışılmıştır. Demografik özelliklerin incelenmesinden sonra değişkenler arasında çapraz tablolar oluşturularak analizlere devam edilmiştir.

3.1. Demografik Özellikler

Araştırmanın bu bölümünde anketi yanıtlayan örneklem grubunun yaş, cinsiyet, eğitim durumu, yaşanan yer, kardeş sayısı, anne babanın eğitim, meslek ve birliktelik durumu gibi demografik veriler üzerinde durulacaktır.

3.1.1. Lise Türü ve Sınıf Düzeyi

Öğrencilerin okuduğu lise türü, sınıf düzeyi öğrencilerin tutum davranış ve değerlerini etkilemektedir. Anadolu Lisesi öğrencilerin merkezi sınavla yerleştirildikleri bir okul türü iken, Genel Lise öğrenciler herhangi bir sınava tabi tutulmadan isteğe bağlı olarak kayıt yaptıkları bir lise türüdür. Anadolu Lisesi öğrencileri, Genel Lise öğrencilerine kıyasla, akademik yönden daha başarılı, daha disiplinli, daha duyarlı farklı tutum ve davranışlar sergilemesi farklı değerlere sahip olması beklenen bir durumdur.

Araştırmaya katılan öğrencilerin okudukları lise türü, sınıf düzeyi ile ilgili bulgular Tablo 2' de verilmiştir.

Tablo 2. Lise Türü, Sınıf Düzeyi

Lise Türü ve Sınıf	S	%
Anadolu 9. Sınıf	66	21.4
Anadolu 10. Sınıf	74	23.9
Genel Lise 11. Sınıf	85	27.5
Genel Lise 12. Sınıf	84	27.2
Toplam	309	100.0

Aynı binada farklı lise türü okuyan öğrencilerin sınıf düzeyleri ve okudukları lise türüne baktığımızda öğrencilerin %21.4'ü Anadolu 9. sınıfta, %23.9' u Anadolu 10. sınıfta, %27.5'i Genel Lise 11. sınıfta, %27.2'si Genel Lise 12. sınıfta okudukları görülmektedir. Evren içindeki başta öngörülen % 21 lik örneklem hacmine bu verilerle ulaşıldığı görülmektedir.

3.1.2. Cinsiyet Dağılımı

Her toplum cinsiyeti bir sosyal statü olarak kabul etmiş ve mevkilere bağlı roller koymuştur. Cinsler arasındaki tavır ve değer farkları bir bakıma bizim onlardan neler beklediğimizi, neler istediğimizi gösterir. Meselâ bir erkek çocuk sevemeyebilir, ama çocuk istemeyen bir kadın -bazı istisnalarıyla- pek tasavvur edilemez. Bizim toplumumuzda ve belki başka birtakım yerlerde kadınlara güzel sanatların daha çok yakıştığı söylenir: yahut eczacılık kadınlara uygun bir meslektir de dışılık o kadar değildir. Erkeklerin sadakatsizlikleri genellikle "kaçamak" vesaire gibi tabirlerle küçük, hatta sevimli gösterildiği halde kadınlarda böyle bir şey en büyük günahdır.

Kadınlara ve erkeklere öğretilen bu tutum farklarından başka, onların yaşadıkları hayatın özellikleri de kendi aralarında diğer cinsten farklı değerler geliştirmelerine müsaittir. Böyle bir farklı hayat her şeyden önce kendilerini "farklı" olarak benimsemelerine yol açar: kadın kadındır, erkek de erkek. Bazen bu farklılıklar tabiatın bir gereği olarak da görülebilir (Güngör, 1998: 82). Cinsiyetin bireylerin farklı değer yargılarına sahip olmasını etkilediği bir gerçektir.

Araştırma kapsamındaki öğrencilerin cinsiyetleri ile ilgili bulgular tablo 3'te verilmiştir. Buna göre:

Tablo 3. Cinsiyet Dağılımı

Cinsiyet	S	%
Kız	150	48.5
Erkek	159	51.5
Toplam	309	100.0

Cinsiyet dağılımına baktığımızda, öğrencilerin %48.5'i kız, %51.5'i erkek öğrenci araştırma örneklemini oluşturmaktadır

3.1.3. Yaş Dağılımı

Bireyin toplumsal konumu ve rollerini belirlemede önemli bir etken olan yaş, aynı zamanda bireyin tutum ve davranışlarının anlaşılması ve anlamlandırılmasında da önemli bir faktördür. Her geçirilen yaş, kişi için farklı bir pozisyon ve tecrübedir. Yaş değişkeninin diğer değişkenlerin tespiti ve tanımlanmasında da ayrı bir öneme sahip olduğu söylenebilir (Er, 2008: 84).

Araştırmaya katılan öğrencilerin yaş dağılımları ile ilgili bulgular Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. Yaş Dağılımı

Yaş	S	%
14	55	17.8
15	80	25.9
16	54	17.5
17	80	25.9
18 ve üstü	40	12.9
Toplam	309	100.0

Örnekleminizde 15 ve 17 yaş grubu %25.9 ile ilk sırada, 16 ve 14. Yaş grubu yaklaşık %17.6 ile ikinci sırada, 18 ve üstü yaş grubu %12.9 ile üçüncü sırada yer almaktadır. Yaş grubu dağılımı sınıf dağılımı ile paralellik göstermektedir. Araştırmaya katılan öğrencilerin yaşları ortaöğretimde olması gereken yaş ortalamaları ile benzerlik göstermektedir.

3.1.4. Kardeş Sayısı

Gençlerin kardeş sayıları sosyalleşme açısından önemli bir veridir. Özellikle tek çocuk olarak büyüyen gençlerin değer eğitiminde ailenin üzerindeki sorumluluk daha fazladır (Küçük, 2009: 31).

Tablo 5'te araştırma kapsamındaki öğrencilerin kardeş sayıları ile ilgili bulgular verilmiştir.

Tablo 5. Toplam Kardeş Sayısı Dağılımı

Kardeş Sayısı	S	%
1 Kardeş	9	2.9
2 Kardeş	83	26.9
3 Kardeş	110	35.6
4 Kardeş	61	19.7
5 Kardeş	24	7.8
6 Kardeş	13	4.2
7 Kardeş	7	2.3
9 Kardeş	2	0.6
Toplam	309	100.0

Örnekleminizde ailede tek çocuk olan öğrenci oranı sadece %2.9' dur. Buna karşılık öğrencilerin %26.9' unun 2, %35.6'sının 3, %19.7' sinin ise 4 kardeş oldukları anlaşılmaktadır. Kardeş sayısı beş ve üzeri olan ailelerin oranı %14.9' dur.

3.1.5. Yaşanılan Yer

Şehir yaşamı her yönüyle kırsal kesim yaşamından ayrılır. Geleneksel kültür yerine daha modern kültürün var olduğu, geleneksel değerlerin çözülüp yerine modern değerlerin yerleştiği, birbirine benzeyen insanlardan çok birbirinden farklı insanların yaşadığı çok kültürlü bir yapının varlığı, kentteki çeşitlilik bilincinin birbirlerini öteki olarak gören insanların bir arada yoğrularak farklılaşmasını da beraberinde getirdi (Altan, 2011: 39). Maddi kültürün hızla gelişip hayatın her alanını kapsadığı, aile akrabalık komşuluk ve arkadaşlık ilişkilerin değişime uğradığı, kırsal kesim alanında saygınlık kaynağı olan yaş cinsiyet aile gibi faktörlerin yerini ekonomik değerlerin aldığı, sosyal normlar ve değerlerin yerine resmi kuralların benimsendiği aile, eğitim, din gibi kurumların fonksiyonlarında önemli değişikliklerin olduğu, insanlara olan güvenin yitirilip kurumlara devredildiği (Erkan, 2010: 226-231) bitmeyen bir değişim ve dönüşüm sürecinin adıdır şehirleşme. Bu bağlamda şehirde doğup büyümek değer araştırmalarında büyük önem arz etmektedir. Kırsal kesimde yaşamın geleneksel değerleri ön planı çıkardığı, şehir yaşamının ise modern değerleri oluşturduğu ve bireylere aktardığı bilinen bir gerçektir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin hayatlarını en çok geçirdikleri yerleşim yeri ile ilgili bulgular tablo 6’da verilmiştir. Buna göre;

Tablo 6. Yaşanılan Yere Göre Dağılım

Yerleşim Yeri	S	%
Köy	35	11.3
Kasaba	22	7.1
Şehir	252	81.6
Toplam	309	100.0

Araştırma örnekleminde bulunan öğrencilerin % 81.6’ sının hayatlarının büyük bir kısmını şehirde geçirdikleri görülmektedir. Köy ve kasabada yaşayanların oranı toplam %18.4 tür. TÜİK (2013) verilerine göre Malatya’da 2012 yılında il ve ilçe merkezlerinde nüfusun %66.2’si köy ve beldelerde nüfusun %33.8 yaşamaktadır. Bu durumda öğrencilerin büyük bir kısmının şehirlerde yaşaması nedeniyle modern değerleri geleneksel değerlere nazaran daha çok kabul edecekleri ve benimseyeceklerini söyleyebiliriz.

3.1.6. Aile Büyüklüğü / Tipi

Çekirdek aile, evli bir çiftin kendi çocukları ya da evlat edindikleri çocuklarıyla birlikte yaşamalarından oluşan bir ev halkıdır. Evli bir çift ile çocukları dışındaki akrabalarında aynı evde yaşamaları ya da bu akrabaların yakın ve sürekli ilişkiler içinde olmaları durumunda, geniş ailenin varlığından söz ederiz (Giddens, 200: 179). TÜİK (2015) verilerine göre 2006 - 2013 arası üç kuşağı içeren hane halkı sayının yani geniş aile tipinin %16.6 dan %13.1 düştüğü tespit edilmiştir.

Tablo 7’de araştırma kapsamındaki öğrencilerin ebeveynleri kendileri ve kardeşleri dışında ailesinde yaşayan birilerinin varlığı ile ilgili bulgular verilmiştir.

Tablo 7. Aile Büyüklüğü Dağılımı

Ailede Anne, Baba ve Kardeşler Dışında Yaşayanlar	S	%
Evet	41	13.3
Hayır	268	86.7
Toplam	309	100.0

Araştırma örneklemindeki öğrencilerin %86.7'si çekirdek aile tipine sahiptir. %13.3'ü aile bireyleri dışında birileri ile de yaşamaktadır. Bu kişiler genellikle babaanne ve dede olmaktadır. Dolayısıyla geniş aile tipinde yaşayan gençlerin oranı %13.3 dür. Bu oran Türkiye' deki aile tipi oranlarıyla paralellik göstermektedir.

3.1.7. Ebeveynlerin Sağ / Ölü Durumu

Yaşanılan ailede anne ve babanın sağ ya da vefat etme durumu bireylerin değerlerin öğrenilmesi ve hayatlarını değerlere göre yaşamasını etkileyen en önemli faktörlerden biridir. Ebeveynlerden birinin ya da her ikisinin ölümü ailenin parçalanmasına, çocukların aile dışında farklı kurumlarda veya kişilerle yaşamasına neden olmaktadır. Bu beraberinde çocuğun olumlu ya da olumsuz farklı muamele görmesi, farklı değerlerle büyümesi ya da farklı değer yargılarına sahip olmasını etkilemektedir.

Aşağıda tablo 8'de araştırmaya katılan öğrencilerin anne babalarının hayatta olup olmadığı durumları ile ilgili bulgular verilmiştir.

Tablo 8. Anne Babanın Hayatta Olup Olmadığı

Ebeveynlerin Sağ / Ölü Durumu			Anne Sağ / Ölü		Toplam	
			Sağ	Vefat etti		
Baba Sağ /Ölü	Sağ	S	303	2	305	
		%	98.7	100.0	98.7	
	Vefat etti	S	4	0	4	
		%	1.3	0.0	1.3	
Toplam			S	307	2	309
			%	100.0	100.0	100.0

Araştırmaya katılan öğrencilerin %98.7' sinin anne ve babalarının sağ oldukları görülmüştür. Babası vefat edenlerin oranı %1.3, annesi vefat edenlerin oranı ise %2 dir. Ebeveynlerinin her ikisinin de ölen öğrenci bulunmamaktadır. Bu durum anne ve babanın yokluğuna dayanılarak kaybedilen değerlerin katılımcılardan beklenmeyeceği anlamı taşımaktadır.

3.1.8. Ebeveynlerin Birliktelik Durumu

Türk toplumunun temeli ailedir. Aile içinde karşılıklı saygı, sevgi, dayanışma, bağlılık, işbölümü, dini ritüelleri barındırdığı ve farklı fonksiyonları yerine getirdiği bir organizasyondur (Erkal, 1995: 92-93). Bu yönüyle değerlerin kazanılması aktarılması, davranışlarda görünür hale gelmesi bakımından büyük önem taşır. Çocuğun anne ve babanın birlikte olduğu sağlıklı bir aile ortamında yaşaması, onun toplumsal değerleri kazanıp davranışa dönüştürmesinde büyük rol oynar.

Araştırmaya katılan öğrencilerin anne babalarının birliktelik durumları ile ilgili bulgular tablo 9'da verilmiştir.

Tablo 9. Anne Babanın Birliktelik Durumu

Anne Babanın Birliktelik Durumu			Baba		Toplam
			Birlikte	Ayrı	
Anne	Birlikte	S	291	5	296
		%	94.2	1.6	95.8
	Ayrı	S	0	13	13
		%	.0	4.2	4.2
Toplam		S	291	18	309
		%	94.2	5.8	100.0

Araştırmaya katılan öğrencilerin %94.2' sinin anne ve babaları birlikte, %4.2' sinin anne babalarının ise ayrı yaşadıkları görülmektedir.

TÜİK verilerine göre Türkiye'de boşanma oranları 2013 yılında %0.6 ile 125 305 iken, 2014 yılında bu oran %4.5 artarak %1.7 ile 130 913'e yükselmiştir. Malatya ilinde ise yıllara göre boşanma sayılarına baktığımızda 2001'de 575, 2002'de 600, 2003'de 656, 2004'de 597, 2005'de 610, 2006'da 651, 2007'de 716, 2008'de 678, 2009'da 800, 2010'da 807, 2011'de 776, 2012'de 831, 2013'de 856, 2014'de 962 boşanma

gerçekleşmiştir. 2013 boşanma oranı %0 1.12 ile 11 426 iken 2014 yılında bu oran %12.4 artarak %0 1.25 ile 12 388 olmuştur. Malatya ilindeki boşanma oranları Türkiye ortalamasının altındadır. Yıllara göre boşanma oranları ise sürekli bir artış göstermektedir.

Araştırma kapsamındaki öğrencilerin çoğunun ebeveynlerinin birlikte olduğu ve bu açıdan sağlıklı bir aile ortamında yaşadıkları söylenebilir.

3.1.9. Ebeveynlerin Eğitim Durumu

Eğitim; İnsanı bedensel, zihinsel duygusal ve entelektüel yönden geliştirme, bir ilişkiler ağı ortamında toplumsallaştırma, milli kültür ve evrensel değerlerle donatma ve etkin bir yaşam sürmesini sağlayacak bilgi ve beceriler kazandırma çabalarının toplamı (Gezer, 2007: 26) olarak ifade edilir. Bireyin ilk deneyimlerini yaşadığı aile bireylerinin eğitim düzeyi değerlerin aktarılması ve kazanılması bakımından olumlu rol oynadığı öngörülür.

Araştırmaya katılan öğrencilerin anne baba eğitim durumları ile ilgili bulgular tablo 10' da verilmiştir. Buna göre;

Tablo 10. Anne ve Babanın Eğitim Durumu

Eğitim Durumu	Anne Eğitim Durumu		Baba Eğitim Durumu	
	S	%	S	%
Okuryazar Değil	25	8.1	1	0.3
Okuryazar	74	23.9	25	8.1
İlköğretim	153	49.5	125	40.5
Lise	45	14.6	116	37.5
Üniversite	12	3.9	35	11.3
Lisansüstü	0	0.0	7	2.3
Toplam	309	100.0	309	100.0

Araştırmaya katılan öğrencilerin aile bireyleri eğitim düzeylerine baktığımızda annelerinin büyük çoğunluğunun ilköğretim düzeyinde (%49.5) olduğu, okuryazar olanlarının oranı ise %23.9 olduğu görülmektedir. Baba eğitim durumlarının ilköğretim ve lise düzeyinde yoğunlaştığı (%40.5, %37.5), üniversite ve lisansüstü eğitim seviyesinde olanların toplam oranı %13.6 olduğu görülmektedir. Annelere nazaran babaların eğitim durumunun daha iyi olduğu gözlenmektedir.

TÜİK verilerine göre Türkiye’ de 2013 yılında 25 ve daha yukarı yaşta olan ve okuma yazma bilmeyen toplam nüfus oranı %5.7 iken bu oran erkeklerde %1.9, kadınlarda ise %9.4 tür. Malatya da ise 2013 yılı itibarıyla okuma yazma bilmeyen erkeklerin oranı % 2.37,i iken kadınlarda bu oran %11.55 olarak tespit edilmiştir.

Yine TÜİK verilerine göre Malatya’da 2013 yılı itibarıyla okuma yazma bilen fakat bir okulu bitiremeyenlerin oranı %19.8, ilkokul mezunlarının oranı %18.2, ilköğretim mezunlarının oranı %18.9, ortaokul ve dengi okul mezunlarının oranı %4.5, lise mezunlarının oranı %19.0, yüksekokul ve fakülte mezunlarının oranı %10.0, yüksek lisans mezunlarının oranı %0.5 olarak tespit edilmiştir. 2014 yılı adrese dayalı nüfus kayıt sistemi sonuçlarına göre ise Malatya ilinde okur yazar oranı %93.23’ dür. Bu oran erkeklerde %97.70, bayanlarda ise %88.80’ dir (www.tuik.gov.tr.).

Tablo 10’da verilen öğrencilerin ebeveyn eğitim durumları ile ilgili bulgular Türkiye ve Malatya’daki eğitim durumu ortalamaları ile benzerlik arz ettiği görülmektedir. Bu durumda araştırmada yer alan öğrencilerin yaşadıkları toplumda eğitim durumu açısından benzer özelliklere sahip aile ortamlarında yaşadıkları söylenebilir.

3.1.10. Ebeveynlerin Meslek Dağılımı

Değer eğitiminin ve değerlerin kazanılmasının, içselleştirilmesinin, davranışa dönüştürülmesinin ilk kazanıldığı yer aile ortamıdır. Belirli bir mesleğe sahip olmak beraberinde bir eğitim düzeyini ve toplumsal statüyü getirir. Anne ve babaların mesleki durumları bireylerin değer yargılarının oluşmasında önemli rol oynamaktadır.

Tablo 11 ve 12’ de öğrencilerin anne ve babalarının meslekleri ile ilgili bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 11. Annenin Meslek Dağılımı

Meslekler	S	%
Ev hanımı	276	89.3
Serbest Meslek	15	4.9
Memur	15	4.9
Emekli	3	1.0
Toplam	309	100.0

Öğrencilerin anne mesleklerine baktığımızda %89.3 ile ilk sırada “ev hanımlığı” yer almaktadır. Çalışan kesim oranı %9.8 dir. Bunların %4.9 “serbest bir meslekte”, % 4.9 “memur” olarak çalışmaktadır. “Emekli” olanların oranı ise %1’ olarak ölçülmüştür.

Tablo 12. Babanın Meslek Dağılımı

Meslekler	S	%
Memur	63	20.4
Emekli	36	11.7
Serbest Meslek	108	35.0
Çiftçi	24	7.8
Esnaf	60	19.4
Şoför	18	5.8
Toplam	309	100.0

Baba mesleği dağılımına baktığımızda %35 ile “serbest meslek” sahibi olanlar ilk sırada yer almakta, “memur” olanların oranı %20.4, “esnaf” olanların oranı %19.4, “emekli” olanların oranı %11.7, çiftçilikle uğraşanların oranı %7.8, “şoför” olanların oranı %5.8 olarak tespit edilmiştir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin anne ve baba meslek durumlarına baktığımızda annelerinin çalışma hayatında çok az yer aldığı, “ev hanımlığı” yaptığı, babaların çoğunun ise “serbest meslek” grubunda olduğu ve düzenli bir gelirlerinin olmadığı görülmektedir.

3.1.11. Ebeveynlerin Ekonomik Durumu

İnsanların gelirlerinde meydana gelebilecek herhangi bir değişme, onların hayat tarzlarına, zihniyet dünyalarına ve değerlerine de etki edecektir. Hayat tarzı değişen bireylerin değerlerinde de meydana gelen bir değişme ile birlikte bireyin farklı davranış ve tutumlara sahip olması beklenir (Ersoy, 2012: 89).

Araştırmaya katılan öğrencilerin aile gelirleri ile ilgili bulgular tablo 13’de verilmiştir. Buna göre:

Tablo 13. Aile Gelir Dağılımı

Aylık Gelir	S	%
800 TL den daha az	34	11.0
800TL – 1500 TL	104	33.7
1500TL-2000 TL	60	19.4
2000-2500	36	11.7
2500-3000	29	9.4
3000 den fazla	46	14.9
Toplam	309	100.0

Araştırmaya katılan öğrencilerin aile gelir durumları dağılıma baktığımızda %11'nin "800 TL den daha az" gelire sahip olduğu, %33.7'sinin "800-1500 TL" arası, %19.4'ünün "1500-200 TL" arası, %11.7'si "2000-2500 TL" arası, %9.4'ü "2500-3000 TL" arası, %14.9'unun "3000 TL den daha fazla" gelire sahip olduğu görülmektedir.

2015 yılı birinci altı ay için asgari ücret tutarı brüt 1201,50, net tutar ise 949.07 olarak ödenmektedir (www.muhasibat.com). Tablo 13'e baktığımızda öğrenci ailelerinin %11' i asgari ücretin altında, %33.7'sinin asgari ücret seviyesinde bir gelire sahip olduğu görülmektedir.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın (2013) "Türkiye'de Aile Yapısı Araştırması" nda ailelerin gelir dağılımı ile ilgili şu sonuçlara varılmıştır: Türkiye'de yaklaşık 19 milyon aile var. Ailelerin %1.2' sinin aylık geliri 5600 TL nin üzerinde, %3.8'inin aylık geliri 3200-5500 TL arasında, %16.5'inin aylık geliri 1900-3000 TL arasında, %16.9'unun aylık geliri 1250-1850 TL arasında , %23.1'inin aylık geliri 815-1200 TL arasında, %32.1'inin aylık geliri 450-810 TL arasında, % 6.4'ünün aylık geliri 430 TL civarındadır (davetsiz misafir. org). Tablo 13'te verilen araştırma bulgularımız bu verilerle benzerlik göstermektedir.

"Aile Gelir Dağılımı" tablosu (Tablo 13) ile "Meslek Dağılımı Tabloları" (Tablo 11-12) genel olarak değerlendirildiğinde meslek dağılımı ile gelirlerin bağlantılı olduğu anlaşılmaktadır. Orta ve orta alt kategoriden olan ailelerin çocuklarının araştırma örnekleminin çoğunluğunu oluşturduğu görülmektedir.

3.2. Gençlik ve Değerler

3.2.1. Toplumsal Statüyü Belirleyen Değerler

Statü, kişinin toplumdaki konumunu ifade eder. Dar anlamıyla, kişinin gruptaki resmi ya da mesleki duruşunu belirler. Geniş anlamıyla ise kişinin dünyanın gözündeki değerini, önemini ifade eder (Botton, 2005: 7). Toplumdaki insanlar sosyal konumları itibarıyla pek çok statüye sahiptirler veya yeni statüleri kazanma adayı durumundadırlar. Her statü aynı zamanda beraberinde bazı rollerin yerine getirilmesini gerektirir. Bu açıdan bireylerin statülerinde meydana gelen herhangi bir değişme, rollerinde de bir değişmeye sebebiyet verir. Dikey ve yatay olmak üzere sosyal bir hareketlilik geçiren birey, statüsünün gerektirdiği rolleri yerine getirmekle mükelleftir. Bu roller ise içerisinde, toplumun çizmiş olduğu, o statüye has belirli davranış, zihniyet kalıplarını, belirli bir dili ve değerleri barındırır ve vurgular. Bir başka ifadeyle rol, belirli sosyal yapı koordinatlarında konumlanan bireyden, belirli sosyal değerlere göre beklenen davranış ve hedefleri belirtmektedir (Ersoy, 2012: 246).

Fertlerin ve sosyal grupların toplum içindeki yerlerini belirleyen statü, toplumsal tabakada da bireyleri aşağı yukarı taşır. Sosyal statü doğuştan elde edilen ve kazanılan statü olarak ikiye ayrılır. Geleneksel toplumlarda doğuştan elde edinilen statüler hakimken, modern toplumlarda kazanılmış statüler ön plandadır. Günümüzde eğitimle birlikte kazanılmış statüler, kişisel başarılar daha çok değer görmekte ve takdir edilmektedir (Erkal, 1995: 29). Değerlerin öğrenilmesi aslında statüye bağlı rollerin öğrenilmesidir. Her statünün ve buna bağlı olarak rollerin toplum tarafından bir karşılığı değeri vardır. Toplum tarafından değer verilen rol ve statülerin bireyler tarafından daha çok kabul görmesi, bireyde kuvvetle yerleşmesi mümkündür (Güngör, 2000: 70).

Araştırma kapsamında öğrencilere insanların toplum içerisindeki yerlerini “Eğitim”, “Zenginlik”, “Soy”, “Çevre”, “Başarı” değerlerinden hangisinin belirleyici olduğu sorulmuş, toplum içerisinde önemsenen değerlerle ilgili bulgular tablo 14’te verilmiştir. Buna göre:

Tablo 14. Toplum İçinde Önemsenen Değerler

İnsanların Toplum İçerisindeki Yerlerini Belirleyen Değerler	S	%
Eğitimi	132	42.7
Zenginliği	37	12.0
Soyu	24	7.8
Çevresi	24	7.8
Başarısı	53	17.2
Diğer	39	12.6
Toplam	309	100.0

Araştırma kapsamındaki öğrenciler İnsanların toplum içerisindeki yerlerini belirleyen değerlerin başında %42.7 ile “eğitimin” geldiğini belirtmişlerdir. %17.2 ile “başarı”, %12.0 ile “zenginlik” bunu takip eden değerler olmuştur. Sosyal mevkide kişinin “soyu ve çevresi” %7.8 ile en son sırada yer almaktadır. Tabloya bakıldığında gençlerin “eğitim ve başarıyı” el üstünde tuttıkları, bir değer olarak kabul etmelerinin yanında “zenginliğin” de toplum içinde önemsenen bir değer olduğu görülmektedir.

14 - 18 yaş grubu eğitim sisteminin içinde bulunan gençlerin geleceklerinin eğitim ile şekilleneceğini, bunun başarı ile sağlanması gerektiği ve sonucunda belirli bir ekonomik seviyeye ulaşılabilceği bilincinde oldukları söylenebilir.

3.2.2. İdeal Değerler ve Mevcut İmkânların Paylaşımı

Toplumda var olan değerlerin yine toplum tarafından önem sırasına göre dizilmesi değerler hiyerarşisini meydana getirir. Toplumsal yapıyı oluşturan unsurlar bireylerin değerleri önem sırasına koymada etkin rol oynar. Bireyin değer tercihinde bir değer iyi ya da kötü olduğu değil genel anlamda toplumdaki işlevine bakılarak karar verilir. Bir kimsenin değer sıralamasının birinci veya en üst sırasında bulunan değer, onun temel değeri sayılabilir. Teorik olarak, varlığı mümkün olan bütün değerler bir kimseye verildiği zaman onların bir sıralaması yaptırılınca, şahsın en yukarıya koyduğu değer onun tarif gereği her şeyden daha fazla kıymet verdiği şeydir (Güngör 200: 42).

Toplumsal kestirimlerde bulunmak, gençliğin ve toplumun gelecekte karşılaştacağı sorunları tahmin etmek bireylerin önem verdikleri değerlere bağlıdır. Değerler hiyerarşisi bireyin hayatını yönlendiren ve rotasını belirleyen koordinatlardır.

Birey bu koordinatlar ve hedefler ile davranışları şekillendirir ve ona uygun yaşar. Bu açıdan bireyin hiyerarşide en yüksek sıraya koyduğu ve en önem verdiği değeri, onun hayatını belirlemesindeki etkisi büyüktür. Örneğin ekonomik değeri ağır basan bir insanın, paraya, rekabete ve kazanma hırsına, estetik değerleri yüksek olan insanların düzene ve güzelliğe, dinî değerlere önem veren insanların ise alçak gönüllüğe, dayanışmaya ve nefsi fedaya yatkın olmaları beklenir (Ersoy, 2012: 76).

Araştırma kapsamında öğrencilere ellerinde çok güzel imkânlar bulunması halinde bu imkânları sadece kendileri için mi kullanacakları, yoksa dost ve arkadaşları ile paylaşımında bulunacakları ile idealindeki değerlerin neler olacağı hakkındaki bulguların çaprazlanmış hali tablo 15’ de verilmiştir. Buna göre:

Tablo 15. İdeal Alınan En Yüksek Değere Göre Mevcut İmkânların Paylaşımı

İdealinizdeki En Yüksek Değer	S %	Elinizdeki Çok Güzel İmkânlar		Toplam
		Hayat zor bu yüzden imkânları sadece kendim için kullanırım	Bu imkânları dostlarım ve arkadaşarımla paylaşırım	
Zengin olmak	S %	31 10.1	23 7.4	54 17.5
Mükemmel bir mümin olmak	S %	18 5.8	63 20.4	81 26.2
Büyük bir ressam veya sanatçı olmak	S %	1 .3	4 1.3	5 1.6
Alim bilim adamı olmak	S %	6 1.9	10 3.2	16 5.2
İyi bir siyasi lider olmak	S %	1 .3	9 2.9	10 3.2
Ahlaklı biri olmak	S %	18 5.8	81 26.2	99 32.0
Girişken ve sosyal biri olmak	S %	14 4.5	30 9.7	44 14.2
Toplam	S %	89 28.8	220 71.2	309 100.0

Araştırma kapsamındaki öğrencilerin önem verdikleri değerlere baktığımızda “ahlaklı” olmanın (%32.0) ilk sırada yer aldığını görmekteyiz. “Mükemmel bir mümin

olmak” %26.2 ile ikinci sırada, %17.5 ile “zengin olmak” üçüncü sırada, %14.2 ile “girişken ve sosyal biri olmak” dördüncü sırada yer almaktadır.

Araştırma kapsamındaki öğrencilerin ellerinde güzel imkânların bulunması halinde %71.2 sinin “bu imkanları dostları ve arkadaşları arasında paylaşabileceği”, % 28.8’ inin “bu imkanları hayat zorluğundan dolayı kendileri için kullanacağını” belirtmişleridir.

Belirli değerleri ön planda tutan bireylerin farklı davranışlar sergiledikleri görülmektedir. “Zenginliği” ön planda tutan gençlerden (%17.5) %10.1’i “hayat şartlarının zorluğundan dolayı imkanları kendisi için kullanacağını” söylerken, “ahlaklı” ön planda tutan bireylerden (%32.0) %26.2’sinin “imkanlarını arkadaşları ve dostları için kullanacağını” söylemektedir. Genel olarak tabloya bakıldığında “zenginlik” değerini üstün tutan bireyler hariç, diğer değerleri ön planda tutan bireylerinin büyük bir çoğunluğunun başkalarına yardım konusunda kararlı oldukları görülmektedir.

Tablo 15 genel olarak değerlendirildiğinde gençlerin “ahlaklı olmayı”, “mükemmel bir mümin olmayı” ve “zengin olmayı” ideal olarak benimsedikleri değerler olduğunu görmekteyiz. İmkânların kullanımı noktasında gençlerin çoğunluğun yardımsever davranabileceklerini söyleyebiliriz.

3.2.3. Dini Görevleri Yapma ve Etkileri

Değerler ve inançlar, hayatı anlayıp yorumlamada davranışın şekillenmesinde rehberlik eder. Dine ait olan değer sistemleri, davranış geliştirme sürecinde belirleyici durumdadır. Böylece insanlar, hayata ve olaylara karşı bir bakış açısı geliştirmiş olur. Dinler arasında, yaratılış hayatın amacı ve anlamı, insanların uyması gereken emir ve yasaklar, ahlâkî değerler, ölüm ve ölüm sonrası gibi konularda birtakım farklılıklar olmakla beraber, temel konularda benzerlikler mevcuttur. Fakat nasıl olursa olsun her din, hayatın anlamına dair konularda, kendi inanırlarına birtakım açıklamalarda bulunarak nasıl yaşamaları gerektiği hakkında yol gösterir (Akıncı, 2006: 12).

Araştırma kapsamında öğrencilerin “din”, “vatan - millet”, “adalet”, “şahsiyet - haysiyet”, “özgürlük” değerlerinden hangisinin uğrunda mücadele edebilecekleri ile dini görevlerini yerine getirme sıklığı ile ilgili bulgular tablo 16’ da verilmiştir. Buna göre:

Tablo 16. Dini Görevlerini Yerine Getirme Sıklığı İle Mücadele Edilen En Önemli Değer Karşılaştırılması

Uğruna Mücadele Edilen En Önemli Değer	Dini Görevleri Yerine Getirme Sıklığı							
	S %	Sürekli	Ara sıra	Fırsat buldukça	Dikkat etmem	Önemli değil	Dini inancım yok	Toplam
Din	S %	32 10.4	21 6.8	34 11.0	2 0.6	0 0.0	0 0.0	89 28.8
Vatan Millet	S %	15 4.9	22 7.1	18 5.8	2 0.6	1 .3	1 .3	59 19.1
Adalet	S %	2 0.6	4 1.3	5 1.6	1 0.3	0 0.0	1 .3	13 4.2
Şahsiyet Haysiyet	S %	4 1.3	10 3.2	9 2.9	1 0.3	0 0.0	0 0.0	24 7.8
Özgürlük	S %	2 0.6	9 2.9	9 2.9	7 2.3	5 1.6	3 1.0	35 11.3
Hepsi	S %	14 4.5	37 12.0	28 9.1	0 0.0	0 0.0	2 0.6	81 26.2
Hiçbiri	S %	3 1.0	1 0.3	2 0.6	0 0.0	1 0.3	1 0.3	8 2.6
Toplam	S %	72 23.3	104 33.7	105 34.0	13 4.2	7 2.3	8 2.6	309 100.0

“Uğruna mücadele edebileceğiniz en önemli değer ne olduğu” sorusuna karşılık, öğrencilerin %28.8’i “din” değerini ön plana koyarken, %19.1’ i “vatan-millet”, %11.3’ü “özgürlük”, %7.8’ i “şahsiyet- haysiyeti”, %4.2’i “adalet” değerini ön plana koydukları görülmektedir. Kendileri için bu değerlerin “tamamının önemli” olduğuna inananların oranı %26.2’i iken, bu değerlerin “hiçbirisinin önemli” olmadığına inananların oranı ise %2.6 dır.

Tablo 16’ da öğrencilerin dini görevlerini ne ölçüde yerine getirdikleri ile ilgili verilere baktığımızda ise dini görevlerini “sürekli” yapanların oranı %23.3 iken, “ara sıra” yapanların oranı %33.7’ i, “fırsat buldukça” yapanların oranı %34.0 olarak ölçülmüştür. Dini görevlerime “dikkat etmem” diyenlerin oranı %4.2 iken, dini inancı

olmayıp dinin kendisi için önemli olmadığını belirtenlerin oranı ise %4.9 olarak ölçülmüştür.

Tablo 16'yı genel olarak yorumladığımızda, "din" değerinin hayatları için vazgeçilmez olduklarını söyleyen gençlerin (%28.8), %10.4'ü dini görevlerini "sürekli" yerine getirirken % 6.8'i "ara sıra", %11.0'i " fırsat buldukça" dini görevlerini yerine getirmektedir. Gençlerin uğrunda mücadele edeceği diğer değer sıralaması ile gençlerin dini görevlerini yerine getirme ölçüsüne baktığımızda genel olarak dini görevleri yerine getirme ölçüsünün "fırsat buldukça", "ara sıra", "sürekli" olarak sıralandığını görmekteyiz. Aslında din değerini ön planda tutan bireylerin dinin gereklerini sürekli olarak yerine getirmeleri beklenirken, gençlerin bu görevlerini yerine getirmede pasif davrandıkları görülmektedir.

Ersoy (2006: 138) Malatya genelinde yaptığı araştırmada "ideal alınan değer ile camiye gitme davranışını" ilişkilendirdiğinde, "mükemmel bir mümin" olmayı yüksek bir değer olarak kabul eden erkeklerin %23.6'sı "sürekli", %18.1'i "haftada birden fazla", %43.1'i "haftada bir cumaları", %2.8'i "ayda bir" camiye giderken, %6.9'u "bayramlarda", %5.6'sı da "hiç" camiye gitmemektedir, bulgularına ulaşmış ve bu durumu şöyle yorumlamıştır: "Gerek din ve gerekse ahlâk gibi değer ve tutumların, dinî ve ahlâkî bir davranış boyutunda kendisini yeteri kadar gösterememesi, değerlerin muhakkak davranışa yol açacağı düşüncesinin hatalı olduğunu ispatlamaktadır. Değerlerin tutumlar ve davranışlar üzerine olan etkisi vardır ve önemlidir, ancak bu etki sürekli ve determinist bir biçimde değildir. Değerlerin tutumları ve dolayısıyla da davranışları etkilediği, biçimlendirdiği doğrudur ancak bu sürekli gerçekleşen bir durum değildir. Değerlerin duygu boyutundaki eksiklikler, değerlerin yeteri kadar özümseme içselleştirilememesi ve ortamdan kaynaklanan kısıtlayıcı ve yönlendirici etkiler, değerlerin davranışlara bire bir yansımalarını engelleyebilmektedir."

Gençlerin genel olarak "din", "vatan- millet", "özgürlük" konularında hassasiyet gösterirken, dini görevleri yerine getirme noktasında aynı hassasiyeti göstermedikleri, "adalet" ve "şahsiyet" konularında ikinci planda kaldıklarını görmekteyiz. Bu durum dini ritüellerin sosyal hayatta karşılığının önemini kaybettiğinin ve gençlerin daha muhafazakâr bir tutum takındıklarının göstergesi olmaktadır.

3.2.4. Benlik Algısı ve İdealize Edilen Değerler

Toplumsal hayat içerisinde genç, kültürel süreçler yoluyla yaşamı öğrenmekte ve bunları sürdürme aşamasında kimlik ve kişilik sorunlarıyla karşı karşıya kalmaktadır. Yani genç, toplum birey etkileşimi sonucu bir yandan kültür aracılığı ile kendi kimliğini oluştururken, diğer yandan da kültürün getirdiği imkânlardan yararlanarak şahsiyet sahibi olmaktadır (Avcı, 2007: 122).

Araştırma kapsamındaki öğrencilere arkadaşları arası ilişkilerinde en çok “lider, sözü geçen biri”, “başarılı, zeki”, “zevkine düşkün”, “cesur, korkmayan”, “bireysel, bağımsız”, “adaletli, hoşgörülü”, “yardımsever, dürüst, alçak gönüllü”, “dindar, ahlaklı”, “toplumu düşünen, kurallara uyan” değerlerinden hangisinin kendilerini ifade ettikleri ile ilgili bulgulara tablo 17’de yer verilmiştir. Buna göre:

Tablo 17. Benlik Algısına Dönük Atfedilen Değerler

İlişkilerinizde Sizi İfade Eden Değerler	S	%
Lider, sözü geçen biri	37	12.0
Başarılı, zeki	55	17.8
Zevkine düşkün	29	9.4
Cesur, korkmayan	35	11.3
Bireysel, bağımsız	23	7.4
Adaletli, hoşgörülü	27	8.7
Yardımsever, dürüst, alçak gönüllü	84	27.2
Dindar, ahlaklı	13	4.2
Toplumunu düşünen, kurallara uyan	6	1.9
Toplam	309	100.0

Öğrencilerin kendi algılama biçimiyle, arkadaşları arasında en çok %27.2 ile “yardımsever, dürüst, alçak gönüllü”, %17.8 ile “başarılı, zeki”, %12.0 ile “lider, sözü geçen biri”, %11.3 ile “cesur korkmayan” biri olarak algılandıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 17’de dikkati çeken en önemli hususlardan biri gençlerin “yardımsever, dürüst, alçakgönüllü” olarak tanımlandıkları halde; “toplumu düşünen”, “kurallara uyan” (%1.9), “dindar ve ahlaklı” (%4.2) olarak tanımlanmadıkları görülmüştür. Bu durum çelişik gibi görünmektedir. Fakat gençlerin kendi yaş grupları arasında hemen

karşılığını bulan değerleri daha çok benimsedikleri görülmektedir. Sınıfta lider olmak, bir sözü ile olayları yatıştırmak, derslerinde iyi olmak, cesur olmak, kavga edebilmek ve aynı zamanda dürüst olmak, lise gençliği gözünde hemen karşılığını bulan prim yapan değer gruplarıdır.

İdeal değer, gençlerin hayatlarında sahip olmasını istedikleri, önemsedikleri değerlerdir. Araştırma kapsamında öğrencilere, tablo 17’deki değer ifadeleri verilmiş, öğrencilerden bu ifadeleri kendileri için en önemliden başlayarak sıralanması istenmiştir.

Tablo 18’ de bu sıralama ile ilgili bulgular ortalama ve standart sapma değerleri üzerinden verilmiştir.

Tablo 18. “İdealindeki Değerler’ in” Dağılımı

İdealinizdeki Değerler	S	Ort.	SS
Alanında başarılı olmak sözü dinlenir olma	283	4.04	2.93
Özgür olmak, hayallerini gerçekleştirmek, hayatına kendisi yön vermek	283	4.55	2.49
Anne, baba ve yaşlılara değer vermek, itaatkâr olmak	285	4.85	2.81
Dinin gereklerini yerine getirmek gelenek ve göreneklere saygılı olmak, aileyi korumak	283	4.93	3.00
Cesur olmak, heyecanlı, sürekli değişen bir hayata sahip olmak	283	5.26	2.54
Hayattan zevk almak, isteklerine düşkün olmak	274	5.38	2.89
Yardımsever olmak, dürüst bağışlayıcı ve sorumlu olmak	287	5.48	2.46
Vatanı her türlü tehlikeden korumak, toplumun refah ve düzenini önemsemek	309	5.58	3.42
Dünyaya savaşız barış içinde bir ortam hazırlamak, dünyaya adalet eşitlik birlik beraberlik getirmek çevreyi korumak	284	5.67	2.65
Zengin olmak, lider olmak, her şeyi yapabilmek	286	6.05	3.58
Ort. Değer	258	5.17	2.88

Örneklem grubundaki öğrencilere idealindeki değerlerin neler olduğunu ortaya koymak için verilen değer ifadelerini kendileri için en önemli olandan başlayarak sıraladıklarında, öğrencilerin “toplumsal standartları temel alan kişisel başarı yönelimi” değer grubunda bulunan “Alanında başarılı olmak ve sözü dinlenir olmak” değerini (Ort. 4.04) ilk sıraya koydukları görülmektedir. “Düşünce ve eylemde bağımsızlık” değer gurubunda olan “ Özgür olmak, hayallerini gerçekleştirmek, hayatına kendisi yön vermek” değerini (Ort. 4.55) ikinci sıraya, “Başkalarına zarar

verebilecek ve toplumsal beklentilere aykırı olabilecek dürtü ve eylemlerin sınırlandırılması” değer grubunda olan “ Anne, baba ve yaşlılara değer vermek, itaatkâr olmak” değerini (Ort. 4.85) üçüncü sıraya, “kültür veya dinsel töre, fikirlere saygı ve bağlılık değer grubunda” olan “Dinin gereklerini yerine getirmek gelenek ve göreneklere saygılı olmak, aileyi korumak” değerini (ort. 4.93) dördüncü sıraya koydukları görülmektedir.

Ortalaması 5 sınırlarında olan diğer değer gruplarına sıra ile baktığımızda, “heyecan ve yenilik arayışı” değer grubunda bulunan “cesur olmak, heyecanlı, sürekli değişen bir hayata sahip olmak” beşinci sırada, “bireysel zevk ve hazza yönelim” değer grubunda “ Hayattan zevk almak, isteklerine düşkün olmak” altıncı sırada, “bireyin yakın olduğu kişilerin iyiliğini gözetme geliştirme” değer grubunda “yardımsever olmak, dürüst başıslayıcı ve sorumlu olmak” yedinci sırada, “ anlayışlılık, hoşgörü ve tüm insanların ve doğanın iyiliğini gözetmek” değer grubunda “vatani her türlü tehlikeden korumak, toplumun refah ve düzenini önemsemek” sekizinci sırada, “toplumun var olan ilişkilerinin ve kişinin kendisinin huzuru ve sürekliliği” değer grubunda olan “ dünyaya savaşız barış içinde bir ortam hazırlamak, dünyaya adalet eşitlik birlik beraberlik getirmek çevreyi korumak” dokuzuncu sırada, “toplumsal konum, insanlar ve kaynaklar üzerindeki denetim gücü” değer grubunda olan “zengin olmak, lider olmak, her şeyi yapabilmek” onuncu sırada yer almaktadır.

Tablo genel olarak yorumlandığında gençlerin başarı, bağımsızlık, aile ve dini değerlere önem verdikleri söylenebilir.

Tablo 17 ve 18 birlikte değerlendirildiğinde ise algılanan değerler ile ideale alınan değerlerin benzerlik gösterdikleri görülmektedir. Tablo 17’de “Yardımsever, dürüst, alçak gönüllü”, “başarılı, zeki”, “lider sözü geçen biri”, “cesur korkmayan” olarak sıralanan değerlere karşılık tablo 18’de “başarı liderlik”, “bağımsızlık”, “itaatkârlık uyma”, “din ve aile” değerleri sıralanmaktadır. Tablo 17’de ve 18’de benzer değerlerin sıralandığı görülmektedir.

3.2.5. Eğitim ve Değerler

Eğitim bir değer kazandırma sürecidir. Okul bu sürecin içinde aktığı, kendi değerleri olan ve değerleri hizmet verdiği bireylere yansıtan bir kurumdur. Okul toplumun yapılanmasında önemli etkiye sahip kurumlardan biri olmasından dolayı, devlet ve halk okulların değerlerinin ne olması gerektiği konusunda görüş

belirtmektedir. Okullarda değerlerin yeri nedir? Okullarda değer öğretilmeli midir? Okullarda hangi değerler öğretilmelidir? Okullarda eğitim sürecinden geçen öğrencilerin değerleri nelerdir? (Akbaş, 2004: 79) Bu çerçevede öğrencilerden, bir öğrencinin sahip olması gereken en önemli beş değer (en önemli değere 1 vermek suretiyle) sıralanması istenmiştir.

Tablo 19’da bu sıralama ile ilgili bulgular ortalama ve standart sapma değerleri üzerinden verilmiştir.

Tablo 19. “Öğrencilerin Sahip Olması Gereken Değerler” Sıralaması

Bir Öğrencinin Sahip Olması Gereken Değerler	S	Ort.	SS
1-Terbiye	309	2.52	2.62
2-Tutumlu	309	2.54	3.44
3-Çalışkanlık	253	2.55	1.86
4-Hoşgörü, başkalarına saygı	220	3.88	2.34
5-Sorumluluk duygusu	228	4.13	2.53
Dindarlık	158	4.15	3.16
Cesaretli tuttuğunu koparan olması	167	4.63	3.28
Bağımsızlık	138	4.75	3.87
Sebat ve azim	142	5.46	2.89
Yaratıcılık	154	5.52	3.00
Bencil olmama	137	5.72	3.31
Lider olması	121	6.22	3.43
Cevapsız	69	0.0	0.0

Araştırma kapsamındaki öğrenciler, statüleri gereği sahip olunması gereken en önemli değerlerin (Ort.2.52) ”terbiye” olduğunu belirtmişlerdir. Diğer değerler, “tutumluluk” (Ort.2.54), “çalışkanlık” (Ort.2.55), “hoşgörü, başkalarına saygı” (Ort.3.88) ve “sorumluluk” (Ort.4.13) olarak sıralanmıştır.

EARGED (2011) “Meb 21. Yüzyıl Öğrenci Profili” adlı çalışmasında lise öğrencileri tarafından en çok önemsenen değerlerin, %99.5 ile “bilgili olmak”, %99.4 ile “dürüst olmak”, %99.3 “ahlaklı olmak”, %99.1 ile “namuslu olmak”, %99.5 ile “sorumluluk sahibi olmak” olduğu tespit edilmiştir. Araştırma bulgularımız bu verilerle uyumluluk göstermektedir.

Öğretim yanında terbiye, tutumlu olmak, hoşgörü, başkalarına saygı, sorumluluk gibi temel değerlerin öğretilmesi ve aktarılması konusunda önemli bir rol oynayan okullar hala başat bir kurum olarak toplumda önemli bir misyon yüklenmiş durumdadır. Lise gençliğinin okullarda öğrencilerin sadece öğretim odaklı bir değer olan “başarı” yı yeterli görmemekte, bunun yanında temel insani değerlerinde öğrencilerde bulunması gerektiğini belirtmeleri bunun açıkça kanıtıdır.

3.2.6. Meslek Seçimi ve Değerler

Meslek seçimi gençlerin akademik başarıları, yetenekleri, kişilik özellikleri, hayat şartları ve hayallerinin bir bileşkesi olarak tercih edilen bir değerdir. Meslek seçimi etkileyen değerler nelerdir? Hangi meslek hangi nedenle daha çok önemsenir? Bu kapsamda gençlere “bir mesleği size göre iyi yapan nedir” sorusu sorulmuştur.

Tablo 20’de bir mesleğin öğrenciler tarafından tercih edilmesini etkileyen değerlerle ilgili bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 20. Meslek Seçimini Etkileyen Değerler

Meslek Seçimini Etkileyen Değerler	S	%
Parası	104	33.7
İş güvenliği	17	5.5
Topluma ve insanlara olan faydası	81	26.2
Eğlenceli oluşu	25	8.1
İlginçliği	6	1.9
Mesai arkadaşlarından hoşlanma	5	1.6
Saygınlığı	18	5.8
Bol tatili olması	5	1.6
Başarı karşısında yükselmeye açık oluşu	33	10.7
Rahat oluşu	15	4.9
Toplam	309	100.0

Araştırma kapsamındaki öğrencilerin %33.7’si meslek seçimini en çok etkileyen değer “para” olduğunu belirtmişlerdir. %26.2 ile “topluma ve insanlara olan faydası” meslek seçimini etkileyen yardımseverlik değeri olmuştur. %10.7 ile “başarı karşısında yükselmeye açık oluşu” meslek seçimini etkileyen üçüncü değer olmuştur. Bu durum

gençlerin bir işin monotonluğundan kurtulup daha fazla başarı elde etmesi, daha fazla hükmetmesi anlamını taşımaktadır.

Gençlerin meslek seçimini etkileyen değerlerin başında “para”nın geldiğini görmekteyiz. Her ne kadar gençlerin ideal değerleri arasında zenginlik ve para aşağı sıralarda yer alsada, meslek seçiminin bir geçim kaynağı olarak görülmesi ve bunun aynı zamanda toplum içinde bir statüye denk gelmesi, geleceğin bununla şekillenmesi, meslek seçiminde paranın önemini artırmaktadır. Mesleğin topluma ve insanlara faydalı olması, mesleğin aynı zamanda prestijli olması, toplum tarafından tanınır olması anlamına gelmektedir. Gençlerin bu meslekleri tercih etmesi yardımsever olmalarının yanı sıra, toplumsal konumlarını güçlendirmeleri ve tanınmaları anlamına da gelebilir.

Tablo 17, 18, 19 ve 20 birlikte değerlendirildiğinde benzer sonuçların ortaya çıktığını görmekteyiz. Tablo 17’de ilk üç değer yardımseverlik, başarı, liderlik; tablo 18’de ilk üç değer başarı, liderlik, yardımseverlik; tablo 19’de ilk üç değer terbiye, tutumluluk, başarı; tablo 20’de ilk üç değer para, yardımseverlik, başarı olduğunu görmekteyiz. Tabloların sıralama değerlerinin birbirine yakın olduğu göz önüne alındığında gençlerin yardımseverliğe, başarıya, terbiye, tutumlu olmayı ve paraya değer verdikleri; dini değerlerin idealde istedikleri fakat pratikte dini değerleri önemsemedikleri, pratikte parayı ve gücü istedikleri fakat idealde paraya ve güce değer vermedikleri görülmektedir. Bu durum gençlerin hayat şartlarına göre hareket ettikleri kendileri istemese de farklı değerlere kaydıklarının bir göstergesi olarak yorumlanabilir.

3.2.7. Farklı Değerlere Karşı Saygı

Bir demokratik değer olan saygı ve hoşgörü, ötekini kabul etme, saygı duyma, işbirliği yapma anlamına gelir. Geleneksel kültürde müsamaha ile ifade edilen hoşgörü, bir bireyin hata ve eksikliklerini yüzüne vurmada, başkalarının yanında onu utandırmadan, onu sabır ve anlayışla karşılamak demektir. İnsanların hatalarını abartmamak ve imkân verildiğinde bu hataların telafi edilebileceğini düşünebilmek, kişiye eksikliklerini telafi etme imkânını verir.

Araştırma kapsamında öğrencilere “ Değerlerinize ve fikirlerinize karşı olan bir insanla karşılaştığınızda ne yaparsınız?” sorusuna karşılık elde edilen bulgulara tablo 21’de yer verilmiştir. Buna göre:

Tablo 21. Farklı Değerlere Karşı Tutum

Değerlerinize ve Fikirlerinize Karşı Olan Bir İnsanla Karşılaştığınızda Ne Yaparsınız?	S	%
O'nun değerlerini benimserim	13	4.2
O'na saygı duyarım	180	58.3
O'nu kendi değerlerim doğrultusunda ikna ederim	19	6.1
Onunla savaşıp kavga ederim	14	4.5
Çok da önemli değil herkes hayatını yaşar	83	26.9
Toplam	309	100.0

Öğrencilerin farklı değerlerle karşılaştığında %58.3 ile “O'na saygı duyacağını” belirtirken, %26.9 “herkesin hayatını yaşadığını bunun çok da önemli olmadığı” belirtmiştir. %4.5’ i farklı fikirleri kabul etmeyip “kavgacı” bir tutum sergilerken, %6.1 “kendi değerleri doğrultusunda ikna etmeye çalışacağını” belirtmektedirler.

Türkkahraman (2003) tarafından yapılan “ gençlerin eğitim durumları ile sosyal değerlerle ilgili tutumları üzerine bir araştırma” çalışmasında ortaöğretim seviyesindeki gençlerin %85.9’u “hoşgörülü olmayı” önemli bulmuşlardır. Araştırma bulgularımız bu bulgular tarafından desteklenir niteliktedir.

Tablo 21’de de görüldüğü gibi gençlerin farklı fikirlere ve değerlere karşı demokratik bir tutum sergiledikleri görülmektedir. Bu durum gençlerin bireyselleştikleri, her bireyin kendinden sorumlu olduğu, insanların yapıp ettiklerinin özel yaşamla bağdaştırıldığı anlamında yorumlanabilir.

3.2.8. Değer Kaynakları

Bireylerin kimliklerini ve değerlerini oluşturmada kaynaklık eden birçok faktör vardır. Gelenekler, görenekler, medya, çevre, aile, siyaset, eğitim bunların başlıcalarıdır. Araştırma kapsamında öğrencilerin bireysel değerler ve kimliklerinin oluşumunda “gelenek ve görenekler”, “medya”, arkadaş ve çevre”, “aile”, “devlet büyükleri”, “siyasi liderler”, gibi değerlerden hangilerinin daha çok etkili olduğunun yanında, kendilerine “anne baba”, “öğretmen”, arkadaş”, gruplarından hangilerini daha çok örnek aldıkları araştırılmaya çalışılmıştır.

Tablo 22’de araştırma kapsamındaki öğrencilerin bireysel değer ve kimliklerinin oluşumunda etkili olan faktörler ile kendilerini örnek aldıkları grupların kimler olduğu ile ilgili bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 22. Örnek Alınan İle Değerlerin Oluşumunda Etkili Olan Faktörlerin Karşılaştırılması

Bireysel Değer ve Kimliklerinin Oluşmasını Etkileyen Faktörler	Kendinize Örnek Aldığınız Kişiler						
	S %	Annemi Babam	Öğretmeni	Arkadaşlarımı	Kendim karar veririm	Başka	Toplam
Gelenek görenekler	S %	20 6.6	2 .7	2 .7	13 4.3	4 1.3	41 13.5
Medya	S %	3 1.0	0 0.0	0 0.0	1 .3	0 0.0	4 1.3
Arkadaşlarım çevrem	S %	15 5.0	3 1.0	0 0.0	28 9.2	6 2.0	52 17.2
Ailem	S %	84 27.7	6 2.0	5 1.7	75 24.8	13 4.3	183 60.4
Devlet büyüklerim	S %	0 0.0	0 0.0	1 .3	1 .3	0 0.0	2 .7
Siyasi liderim	S %	0 0.0	1 .3	0 0.0	3 1.0	1 .3	5 1.7
Başka	S %	2 .7	0 0.0	2 .7	7 2.3	5 1.7	16 5.3
Toplam	S %	124 40.9	12 4.0	10 3.3	128 42.2	29 9.6	303 100.0

Araştırma kapsamındaki öğrencilerin bireysel değer ve kimliklerinin oluşumunda etkili olan faktörlerin başında %60.4 ile “aile” gelmektedir. %17.2 ile “arkadaş ve çevre” ikinci , %13.5 ile “gelenek ve görenekler” üçüncü sırada yer almaktadır. “siyasi liderler”, “medya”, “devlet büyükleri” sıralamanın en alt kısmında yer almakta etkisinin çok az olduğu görülmektedir.

BİLGESAM (2015) tarafından yapılan “Türkiye’de Değerler ve Tutumlar” adlı araştırmada da benzer sonuçlar elde edilmiştir. Araştırmada kişilerin değerlerinin

oluşumunda birincil kaynak olarak aile ve/veya yakın çevresi %56 ile ilk sırada etkiliyken, dahil olduğu/sempati duyduğu cemaat/dini grup değerlerin oluşmasında birincil kaynak olarak %14.3, Kitaplar ve yazılı kaynaklar %13, Televizyon %9, İnternet %4.8 ve okul/öğretmenler %3.2 oranında etkili olduğu ortaya konulmuştur.

Öğrencilerin kendilerine kimleri örnek aldıklarına baktığımızda, daha çok bireysel davrandıkları kendi kararlarını kendileri vermek istediklerinin (%42.2) yanı sıra, anne ve babalarını da örnek aldıkları (%40.9) görülmektedir.

Eğitimin aktörleri olan öğretmenlerin gençlere örneklik teşkil etmesi (%4,0) ile gençlerin sosyalleşmesinde önemli bir yer tutan arkadaş gruplarının örnek alınması (%3,3) gençler tarafından örnek alınanlar listesinden çıkarıldığı görülmektedir.

Tablo 22'ye genel olarak baktığımızda gençlerin kendilerine örnek aldığı kurumlar / kişiler ile gençlerin bireysel değer ve kimliklerinin oluşmasında etkili olan faktörlerin “aile”, “anne baba”, “arkadaş çevresi” ve “kendi kararları” etrafında şekillendiği görülmektedir. “Kendi kararlarını kendileri veren” öğrencilerin (42.2), bu kararlarında “ailesinin”(24.8), “arkadaş ve çevresinin”(9.2) az da olsa “gelenek ve göreneklerin”(4.3) etkili olduğu görülmektedir. Tabloda dikkati çeken diğer bir husus ise lise gençlerin siyaset sahnesinde yer alan liderlerin bireysel değer ve kimliklerinin oluşumunda etkili olmadığını belirtmeleridir. Bu durum lise gençliği için anlaşılır bir durumdur. Ancak öğrencilerin öğretmenlerini ve arkadaşlarını kendilerine örnek almamaları düşündürücü ve eğitim açısından özellikle öğretmenlerin örneklik teşkil etmesi bakımından olumsuz bir durumdur.

Yine tabloda dikkati çeken diğer bir husus “medya”nın gençler tarafından örnek alınmadığı ve kimlik ve değerlerin oluşumunu etkilemediği durumudur. Aslında medya kimliklerin ve değer yargılarının değişimini etkileyen önemli bir faktördür. Medya ile gelen değişim bir sürecin ürünü olduğundan doğal olarak kişileri kurumları ve çevreyi etkilemekte, gençlerde zamanla gelen değişim sanki kendiliğinden oluyormuş gibi bir algıya sebep olmaktadır.

3.2.9. Güven ve Mutluluk

3.2.9.1. Güven

Çağımızın en içinden çıkılmaz sorunlardan biri, bir arada yaşamak, bir arada var olmak sorunu. Sorunu yaratan nedenler, çağımızın toplumsal-kültürel-ahlaksal yapısından kaynaklanıyor. İnsan en fazla ihtiyaç duyduğu birlikte varoluşu güven

yüzünden başaramıyor (Erdem, 2003: 13). Durkheim'in "Bir sözleşmede her şey sözleşmeye geçirilemez" şeklindeki ünlü deyişi güven konusunun en özlü ifadesidir (Başak, 2010: 1). Hiçbir insan güvenmediği bir insanın yanında mecbur olduğundan daha uzun süre kalamaz. Birbirlerine güvenmeyen insanlar olgun ve sağlıklı bir ilişki geliştiremez ve mutlu birliktelikler yaşayamazlar. Bu yüzden güven her türlü ilişkinin ve birlikteliğin merkezinde yer alır (Ürkmez, 2008: 15). Güven, insanların yaşamın her alanında birbirinden emin oldukları anlamına gelir. Bir şeye, kişiye ve kendine karşı duyulan bel bağlama hissi, itimat, emniyet hissi (Doğan, 1996: 440), deyimsel olarak en iyi ifade edilmiş biçimi gözün arkada kalmaması anlamına gelir. Güven, belirli bir sonuçlar ya da olaylar kümesi göz önüne alındığında bir kişi veya sistemin güvenilirliğine olan itimat olarak tanımlanır. Buradaki itimat başkalarının dürüstlüğüne, sevgisine veya soyut ilkelerin doğruluğuna karşı inanca dayanır (Giddens, 2012: 36). İçinde yaşadığımız toplumu bir düşününüz. Kiracı ev sahibine, ev sahibi kiracısına; hasta doktoruna ve hastanesine; memur amirine, amir memuruna; şoför karşı yönden gelen trafik polisine; hoca öğrencisine, öğrenci hocasına; müşteri satıcıya; ilk kez gidilen tamirciye; müvekkil avukatına, hâkim savcıya ince eleyip sık dokumadan güveniliyor mu? Bu ilişkilere güven mi güvensizlik mi hâkim ? (Esmer: 1999, 23) Yani sosyal hayatta her yönüyle değerlendirildiğinde insanlarla olan ilişkilerimizde karşımızdaki kişiye ne kadar güveniyoruz. Güvensizlik ve ona eşlik eden çözümlerin tükenmişliği duygusunun en trajik sonucu, toplumda, karamsarlık hali ve panik eğiliminin yerleşmesidir (Furedi, 1998: 32).

TESEV (1999) tarafından yapılan ve Esmer (1999: 23) başkanlığından yürütülen "1990 ve 1997 Türkiye Değerler Araştırması" nda toplumun bireylerinin birbirlerine duyduğu güveni ölçmek için "Genelde insanların çoğunluğuna güvenilebilir mi"? Yoksa "başkalarıyla herhangi bir ilişki kurarken veya iş yaparken hiçbir zaman dikkati elden bırakmamak mı gerekir" sorusuna karşılık " Genelde insanların çoğuna güvenilir" cevabını verenler, 1990 Türkiye'sinde sadece %10 dur. Aynı yıl dünya değerler araştırmasına katılan 43 ülke arasında bu konuda sondan üçüncü sıradadır. 1997 araştırmasında ise insanların birbirine güven oranı sadece % 6,5 olarak ölçülmüştür.

Esmer (2012) tarafından gerçekleştirilen "Türkiye Değerler Araştırması" sonuçlarına göre genel olarak insanlara güvenebilenlerin oranı %15, bölgesel olarak bakıldığında insanlara güvenin en yüksek olduğu bölge % 17 ile İç Anadolu, en düşük olduğu bölge % 7 ile Ege bölgesi olarak tespit edilmiştir. Araştırmanın diğer sonuçları

ise şöyledir; Hükümete güven % 61, orduya güven % 75, polise güven % 75, basına güven % 41, başka dinden insanlara güven %38, başa milletten insanlara güven %39, ilk kez tanıştığı insanlara güven %24 olarak ölçülmüştür.

Ersoy (2012) “Değer Farklılaşmasının Sosyolojik Boyutu” ile Malatya ilinde yaptığı araştırmada insanlara güvenebilenlerin oranı toplamda % 49.4, güvenmeyenlerin oranı toplamda ise % 50.6 olarak tespit edilmiştir.

Araştırma kapsamında öğrencilere “insanlarla olan ilişkileriniz sonucunda bu insanların, güvenilirliği hakkında ne düşünürsünüz?” sorusu yöneltilmiş tablo 23’de elde edilen bulgular sunulmuştur.

Tablo 23. İnsanlarla Olan İlişkilerde Güven

İnsanlara Olan Güven Düzeyi	S	%
Hiç güvenilirmez	23	7.4
Güvenilmez	98	31.7
Güvenilir	173	56.0
Çok güvenilir	15	4.9
Toplam	309	100.0

Araştırma kapsamındaki öğrencilerin genel olarak insanlara güven konusunda, güven ile ilgili yapılan çalışmalarda elde edilen bulgulara oranla daha iyimser oldukları görülmektedir. Lise öğrencilerinin %56’ sı insanları “güvenilir” bulurken, % 4.9 u insanları “çok güvenilir” bulmaktadır. Buna karşın % 31.7 insanları “güvenilmez” bulurken, %7.4 ü ise insanları “hiç güvenilirmez” bulmuştur. Bu durum yapılan araştırmalara ters gibi görünse de gençlerde güven düzeyinin yüksek çıkmasının içinde bulunduğu ortam ve yaştan kaynaklandığı söylenebilir.

3.2.9.2. Mutluluk

Mutluluk hayatın her alanında bireyin halinden hoşnut olma düzeyidir. Hayatı boyunca bireyin yaşamsal deneyimleri mutlulukla ilgili kendisini nasıl hissedeceği duygusunu verir. Diener (1984) mutluluğu öznel iyi oluş olarak değerlendirmekte, kişinin hissettiği olumlu duyguların olumsuz duygulardan çok olması ve genel olarak yaşamdan alınan doyum olarak tanımlamaktadır (Özdemir, Koruklu, 2011: 192). TÜİK (2014) “Yaşam Memnuniyeti Araştırması” na göre Türkiye’de 2003 ile 2013

yılları arası on yıllık dönemde insanların hayatlarından memnun olma düzeyi ortalamalarına baktığımızda “çok mutlu” olanların oranı %9.1, “mutlu” olanların oranı % 49.7, “orta” olanların oranı % 29.8, “mutsuz” olanların oranı %9.0, “çok mutsuz” olanların oranı %2.4 olarak ölçülmüştür. İnsanların mutluluk kaynakları ise sırayla %7 ile “sağlık”, % 13 ile “sevgi”, % 6.5 ile “başarı”, % 5.2 “para”, % 3.5 ile “iş” olarak tespit edilmiştir.

ASAGEM (2010) tarafından yapılan “Aile Değerleri Araştırmasında” Türk toplumunda genel olarak “hayatından memnun” olanların oranı %73.4, “aile içinde mutlu olma” düzeyi % 73.6; 18-24 yaş grubu gençlerin “hayatlarından memnun olma” oranı %75.7, “aile içinde mutlu olma” düzeyi % 75.3 olarak ölçülmüştür.

Araştırma kapsamında öğrencilere “hayatlarını tüm yönleri ile değerlendirdiklerinde mutluluk hakkındaki kanaati” sorulmuş, tablo 24’de elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 24. Mutluluk Düzeyi Algısı

Mutluluk Düzeyi	S	%
Hiç mutlu değilim	24	7.8
Mutlu değilim	50	16.2
Mutluyum	188	60.8
Çok mutluyum	47	15.2
Toplam	309	100.0

Araştırma örnekleminizdeki öğrencilerden kendisini “çok mutlu” görenlerin oranı %15.2, “mutlu” görenlerin oranı %60.8, olarak ölçülmüştür. “Mutlu olmayanların” oranı %16.2, “hiç mutlu olmayanların” oranı ise %7.8 olduğu görülmektedir.

TÜİK (2014) “Yaşam Memnuniyeti Araştırması” na göre 2013 yılında kendilerini “mutlu” olarak beyan edenlerin oranı %59 iken, 2014 yılında bu oran %56.3’ e düşmüştür. Yaptığımız araştırmada çıkan veriler Türkiye ortalamasının üstünde görülmesinin nedeni gençlerin içinde bulunduğu ortam ve yaş itibarıyla farklı oluşlarından kaynaklandığı söylenebilir.

3.2.9.3. Güven ve Mutluluk Arasındaki İlişki

Bireylerin insanlar arası ilişkilerde güven duygusunun yüksek olması, kendisi emniyette hissetmesi, başkalarından emin olması, gözünün arkada kalmaması aynı zamanda beraberinde bireylerin genel olarak hayatlarından mutlu olmasını da etkilemektedir. Bireylerin güvende olması mutluluğu, mutlu olması da beraberinde güvenliği getirir.

Tablo 25’de araştırma kapsamındaki öğrencilerin mutluluk ile güven düzeyleri arasındaki ilişkiye dair bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 25. Mutluluk Durumları Açısından İnsanlara Olan Güven Farklılaşması

Güven Düzeyi	S %	Mutluluk Düzeyi				Toplam
		Hiç mutlu Değilim	Mutlu değilim	Mutluyum	Çok mutluyum	
Hiç güvenilirmez	S	6	7	8	2	23
	%	1.9	2.3	2.6	0.6	7.4
Güvenilmez	S	10	22	56	10	98
	%	3.2	7.1	18.1	3.2	31.7
Güvenilir	S	7	21	114	31	173
	%	2.3	6.8	36.9	10.0	56.0
Çok güvenilir	S	1	0	10	4	15
	%	0.30	0.00	3.2	1.3	4.9
Toplam	S	24	50	188	47	309
	%	7.8	16.2	60.8	15.2	100

Tablo 25’de güven ile mutluluk arasındaki ilişkiye baktığımızda bir doğru orantının olduğunu görmekteyiz. İnsanlara olan güven arttıkça mutluluk düzeyi artmakta, güven azaldıkça mutsuzluk düzeyi artmaktadır. İnsanları “güvenilir ve çok güvenilir” bulan öğrencilerin (%60.9), %40.1’ i kendilerini “mutlu”, %11.3’ü kendilerini “çok mutlu” olarak görmektedirler.

Mutlu, hayatlarından memnun, aile içinde hoşnut ve insanlara güven besleyen bireylerin gelecekleri ve ülkenin geleceği ile ilgili olumlu tavır sergilenmesi beklenir.

3.2.10. Gelecek Kaygısı ve Başarı

3.2.10.1. Geleceğe Yönelik Tutum

Sosyal, Ekonomik ve Kültürel Araştırmalar Merkezi (SEKAM) tarafından, 2013 yılında 78 il, toplamda 5541 kişi üzerinde her eğitim düzeyinde ve 15-28 yaş grubu arasında şehir, ilçe, köy, kasaba örnekleminde “Gençlik Gençliğin Özellikleri, Sorunları, Kimlikleri ve Beklentileri” adlı yapılan araştırmada gençlerin bireysel anlamda geleceklerini nasıl gördükleri ile ilgili bir soruya yer verilmiş ve alınan cevaplar siyasi, ideolojik ve dini kimlikler açısından incelenmiştir. Gençlerin, kendilerini niteledikleri siyasi, ideolojik ve dini kimlikleri her ne olursa olsun, genel bir iyimserliğe sahip oldukları ve geleceklerini büyük oranda iyi olarak gördükleri tespit edilmiştir. İyi cevabında ortalama oran %70-%80 civarındadır. Çok iyi olarak cevap verenler de bütün kimliklerde %10-%15 civarında seyretmektedir (SEKAM, 2013: 125). Bu veriler ışığında Türk gençliğinin ve genelde Türk toplumunun gelecekleri ve ülke geleceği hakkında pozitif yönde bir tutum sergilemeleri beklenen bir durumdur.

Araştırma kapsamındaki öğrencilere kendi geleceklerini ve ülkenin geleceğini nasıl gördükleri sorulmuş elde edilen bulgular tablo 26’da verilmiştir.

Tablo 26. Gençlerin Kendilerine ve Ülkelerine Yönelik Gelecek Algısı

Geleceğe Yönelik Tutum	Kendi Geleceğiniz		Ülkenin Geleceği	
	S	%	S	%
Çok kötü	15	4.9	69	22.3
Kötü	31	10.0	95	30.7
İyi	182	58.9	112	36.2
Çok iyi	81	26.2	33	10.7
Toplam	309	100	309	100

Araştırma kapsamındaki lise öğrencilerinden geleceklerini “iyi” görenlerin oranı %58.9, iken geleceğini “çok iyi” görenlerin oranı %26.2 dir. Buna karşın öğrencilerin %10’u geleceğini “kötü” görürken, %4.9’u geleceğini “çok kötü” görmektedir. Ülkenin geleceği konusunda ise lise öğrencilerinin daha kötümser olduğu görülmektedir. Öğrencilerin %36.2’si ülkenin geleceğini “iyi” görürken, %10.7’si ülkenin geleceğini “çok iyi” görmektedir. Öğrencilerin %30.7’si ülke geleceğini “kötü”, %22.3’ü ise ülke geleceğini “çok kötü” görmektedir.

TÜİK (2014) “Yaşam Memnuniyeti Araştırması” na göre, kendi geleceklerinden umutlu olduğunu beyan eden bireylerin oranının %73.8 olduğu tespit edilmiştir. Araştırmamızda ise gençlerin geleceklerinden umutlu olma durumu toplamda %85.1 olarak ölçülmüştür. Bu oran Türkiye ortalamasının üstündedir. Araştırma kapsamındaki öğrencilerin eğitim süreci içinde bulunmaları, yaşları, hayalleri, bu oranı yükseltmektedir.

Kendi geleceklerine yönelik olumlu tutum takınan gençlerin ülkenin geleceği hakkında aynı kanıda olmadıkları görülmektedir. Araştırma kapsamındaki öğrencilerin geleceklerine yönelik takındıkları tutum ile ülke geleceği hakkında takındıkları tutum karşılaştırmaları ile ilgili bulgular tablo 27’ de verilmiştir.

Tablo 27. Kendi Gelecekleri ile Ülke Geleceğini Nasıl Gördüklerinin Karşılaştırılması

Kendi Geleceği	S	Ülkenin Geleceği				Toplam
		%	Çok iyi	İyi	Kötü	
Çok iyi	S	17	32	14	18	81
	%	5.5	10.4	4.5	5.8	26.2
İyi	S	15	67	63	37	182
	%	4.9	21.7	20.4	12.0	58.9
Kötü	S	1	8	13	9	31
	%	.3	2.6	4.2	2.9	10.0
Çok kötü	S	0	5	5	5	15
	%	0.0	1.6	1.6	1.6	4.9
Toplam	S	33	112	95	69	309
	%	10.7	36.2	30.7	22.3	100.0

Öğrencilerin geleceklerine yönelik tutumu ile ülkenin geleceği hakkındaki tutumunu (Tablo 27) karşılaştırdığımızda göze çarpan en çarpıcı özellik gençlerin kendi geleceklerini iyi görmelerine rağmen ülkenin geleceği hakkında kötümser bir tutum takınmalarıdır. Kendi geleceklerini “iyi ve çok iyi” gören %85.1’ lik bir kesimin, %24.9’ u ülkenin geleceğini “kötü” görürken, %17.8’i “çok kötü” görmektedir. Hem kendi geleceği hem de ülkenin geleceği hakkında olumlu tutum besleyenlerin oranı %42.5 dir. Bu durum çelişki gibi görünse de gençlerin her şartta kendilerine güvenin bir neticesi olarak yorumlanabilir

3.2.10.2. Gelecek Beklentisi

Gelecekte umutlu olmak, geleceğe güvenle bakmak bireylerin gelecekle ilgili net planlarının oluşu başarılı ya da başarısız oluşuna bağlıdır. Eğer yarınlar sizin için bir muamma ise ne yapacağınızı tam olarak kestiremiyorsanız geleceğe güvenle bakamaz mutlu olamazsınız.

Tablo 28’de araştırma kapsamındaki öğrencilerin gelecek beklentileri ile ilgili bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 28. Gelecek Beklentileri

Geleceğe Yönelik Beklentiler	S	%
Gelecek ile ilgili net planlarım var.	160	53.0
Gelecekte umutsuzsun yarın ne yapacağımı bilmiyorum.	17	5.6
Böyle gelmiş böyle gider.	16	5.3
Dayısı olan kazanır.	33	10.9
Okul boştur bize bir şey kazandırmaz.	3	1.0
Okul bizi hayata hazırlar.	72	23.9
Çalışmanın bir anlamı yok önemli olan şanstır.	1	0.3
Toplam	302	100.0

Araştırma kapsamındaki öğrencilere gelecek ile ilgili verilen ifadeleri kendilerini ne kadar yansıttığı sorulduğunda ise öğrencilerin %53’ünün “gelecek ile ilgili net planlarının” olduğunu; %23.9’ unun “okulun kendilerini hayata hazırladığını”; %10.9’unun ise “dayısı olan kazanır” deyiimiyle geleceğin ancak aracı koyarak, kayırmacılıkla mümkün olacağını belirtmişlerdir. “Gelecekte umutsuz ve ne yapacağını bilmeyenler” ile “geleceğin bugünden farksız” olacağını düşünenlerin oranı ise %10.9 olarak ölçülmüştür.

Tablo 26-27-28 birlikte değerlendirildiğinde Gençlerin gelecek ile ilgili net planlarının olması, okulun kendilerini hayata hazırlamasına olan inançları, kendi geleceklerine yönelik olumlu bakış açısı kazandırmaktadır.

3.2.10.3. Başarı Algısı

Bireylerin kendilerini başarılı görmesi kendilerine güvenin bir göstergesidir. Başarılı olmak aynı zamanda gelecek korkusunu yenmek, belirsizlikten kurtulmaktır. Geleceğe yönelik net planların olması bireylerin kendilerini başarılı görmesine bağlıdır.

Araştırma kapsamındaki öğrencilerin kendilerini hayatta başarılı görüp görmediğine ilişkin algılarına yönelik bulgular tablo 29’ da verilmiştir.

Tablo 29. Kendini Başarılı Görme Algısı

Hayatta Kendini Başarılı Görme	S	%
Genellikle başarılıyım.	169	54.7
Genellikle başarısızım.	24	7.8
Bazen başarılıyım.	105	34.0
Hiç başarılı değilim.	11	3.6
Toplam	309	100.0

Araştırma örneklemimizdeki lise öğrencilerinin genel olarak kendini başarılı görme eğiliminde olduğu ortaya çıkmıştır. Öğrencilerin %54.7’isi kendilerini “genellikle başarılı” görürken; %34’ü kendilerini “bazen başarılı” görmektedir. Kendilerini “başarısız görenlerin ve hiç başarılı” görmeyenlerin oranı ise %11.4 tür.

Tablo 28 ve 29 birlikte değerlendirildiğinde kendilerini “genellikle başarılı” gören gençlerin ile “gelecek ile ilgili net planları olan” gençlerin oranlarının birbirine yakın oldukları görülecektir. Gençlerin gelecek ile ilgili net kararlarının olması, yarına dair net hayallerinin olması beraberinde başarı güdüsünü de getirmektedir.

Gençlerin kendilerini hayatta başarılı olarak görme algısı ile gelecekle ilgili beklentilerinin karşılaştırıldığı veriler ile ilgili bulgular tablo 30’da verilmiştir.

Tablo 30. Gelecek Beklentisi İle Başarı Algısı Karşılaştırılması

Geleceğe Yönelik Beklenti	S %	Hayatta Kendini Başarılı Görme				Toplam
		Genellikle başarılıyım	Genellikle başarısızım	Bazen başarılıyım	Hiç başarılı değilim	
Gelecekle ilgili net planlarım var.	S %	111 36.8	5 1.7	42 13.9	2 0.7	160 53.0
Gelecekte umutsuzsun yarın ne yapacağımı bilmiyorum.	S %	3 1.0	4 1.3	7 2.3	3 1.0	17 5.6
Böyle gelmiş böyle gider.	S %	3 1.0	3 1.0	7 2.3	3 1.0	16 5.3
Dayısı olan kazanır.	S %	12 4.0	4 1.3	15 5.0	2 0.7	33 10.9
Okul boştur. Bize bir şey kazandırmaz.	S %	1 0.3	1 0.3	1 0.3	0 0.0	3 1.0
Okul bizi hayata hazırlar.	S %	34 11.3	5 1.7	32 10.6	1 0.3	72 23.8
Çalışmanın bir anlamı yok. Önemli olan şanstır.	S %	0 0.0	1 0.3	0 0.0	0 0.0	1 0.3
Toplam	S %	164 54.3	23 7.6	104 34.4	11 3.6	302 100.0

Tablo 30'a baktığımızda başarı ve gelecek beklentisi ilişkisinin olumlu yönde olduğunu görmekteyiz. "Gelecek ile ilgili net planları olan" öğrencilerin % 36.8'i "hayatta genellikle kendilerini başarılı" görürken, %13.9 "bazen başarılı" görmektedir. Kendilerini başarısız görenlerin oranı toplam %2.7 dir. "Okulu hayata hazırlayıcı bir kurum" olarak görenlerin %11.3' ü kendilerini "genellikle başarılı görürken" %10.6'sı "bazen başarılı" görmektedir. Buna karşılık "gelecekte umutsuz" olan, "şansa" inanan, "okulu hayata hazırlayıcı bir kurum" olarak görmeyen ve "kayırmacılığa" inanan gençlerin hayatta kendilerini başarısız ya da bazen başarılı görme eğiliminde oldukları görülmektedir.

3.3. Gençlik ve Problemler

Kimlik kazanımı, bunalımlar, ani değişiklikler ve kararsızlıklar çağı olarak bilinen gençlik (Yavuzer, Meşeci, Demir, Sertelin, 2005: 79) her toplumun önemli bir parçası ve aynı zamanda ciddi bir problemidir. Her haliyle ilgilenilmesi ve belli bir kıvama sokulması gereken kesimdir (Şener, 1998: 183). Gençlik, yapısal olarak çok dinamik olup toplumsal değişimlerden, sorunlardan ve bunalımlardan en çok etkilenen kesimdir. Bireyin kişilik ve kimlik arayışının en yoğun ve en çalkantılı olduğu dönemidir. Gençlik üzerine çeşitli zamanlarda yapılan araştırmalarda gençliğin içinde bulunduğu mevcut durum ve karşı karşıya kaldığı problemler şöyle sıralanabilir. Sigara, alkol, kumar, uyuşturucu kullanma eğiliminde artış, bunları meşru görme; Fuhuş, cinsellik-lezbiyenliği meşru görme; Şiddete eğilim gösterme; Bilgisayar ve internet bağımlılığında artış; Bireyselleşme-yalnızlaşma, sanallaşma; Davranış bozukluğu, psikolojik olarak gel-git yaşama; Parçalanmış kimlik-kişilik, kendine belirlediği kimlikle, düşünce ve davranışlarının uyuşmaması, tezatlı davranış, şizofren kimlik; Din algısında zedelenme, laikleşme-sekülerleşme; Toplumsal değerlere yabancılaşma, değer yargılarında zedelenme; Kavramsal kargaşa, zihinsel kirlenme; din, laiklik- sekülerlik, ateizm, ahlâk, iffet, hayâ, vefa, aile, mahremiyet, nikâh, nikâhsız birliktelik, zina, eşcinsellik, aşk; Başkalarına karşı güven kaybı, kendisine karşı güvenme ile güvenmeme arasında gidip gelme; Her şeyi bilir psikolojisinde olma; Gelecek korkusu ve ülkeden göç etme isteği; Kendisini sorumlu hissetmeme; fakat başkalarını sorumlu tutma, sorumluluk ve yükümlülük duygusu ile alay etme; çevresini kendisine karşı sorumlu sayma; Birlikte yaşadıklarını kendine mecbur saymak, kendini kimseye karşı mecbur saymamak; Kendini ifade edebilecek meramını anlatabilecek tarzda dile hâkim olamama; Her şeye sahip olma hakkını kendisinde görmek; buna hakkım var mı gibi bir soruyu sormamak; köşe dönmececi zihniyet, maddiyatçılık eğilimi, Sahip olduğu şeylerin kıymetini bilmemek ve umursamamak. Sınırsız bir tüketici ve kullanıcı özelliği sergilemek, marka tutkusu, gösteriş, elde etmek istedikleri ile haklı olmak arasında bir ilişki kurmamak, elde etmek istediklerin de ise kendini haklı saymak. Anormal giyim tarzı, Aşırı uyku uyuma, erken ergenleşme, günlük ve anlık yaşamak (SETA, 2012).

3.3.1. Türkiye’de Gençliğin Temel Problemi

Bir toplumun en dinamik en akışkan kesimini gençler oluşturmaktadır. Toplumsal bütünlük içinde genç değişken ve değişim yaratan insanı temsil etmektedir (Avcı, 2007: 134). Günümüz Türkiye’si nüfusunun %16.6’ini 14-24 yaş arasındaki insanlar oluşturmaktadır (TUİK, 2014).

Araştırma kapsamında lise öğrencilerinin, “Türkiye’ deki gençliğin temel problemini” tespiti noktasındaki görüşlerine yönelik bulgular tablo 31’ de verilmiştir.

Tablo 31. Gençlerin Türkiye’ deki En Önemli Problem Algısı

Gençliğin Temel Problemleri	S	%
Ahlaksal çöküntü	95	30.7
Gelecek kaygısı	43	13.9
Eğitim bilgi	46	14.9
Her şeyi boş vermişlik	124	40.1
Cevapsız	1	0.3
Toplam	309	100.0

Araştırma kapsamındaki öğrencilerin kendi problemlerini algılayış biçimi çerçevesinde Türkiye’de gençliğin en temel problemlerinin neler olduğuna yönelik verilen yanıtlarda %40.1 ile “her şeyi boş vermişlik” ilk sırada yer alırken, %30.7 ile “ahlaksal çöküntü” ikinci sırada, %14.9 ile “eğitim bilgi” üçüncü sırada, %13.9 ile “gelecek kaygısı” dördüncü sırada yer almaktadır.

Avcı (2007) tarafından, Süleyman Demirel üniversitesinde okuyan gençler üzerinde yapılan bir araştırmada “Türkiye’ de gençlerin temel problemleri” ne ilişkin verilere baktığımızda gençler kendi kuşakları için ülkemizdeki en önemli sorunu (%48.3) gelecek kaygısı olarak belirtmişlerdir. Ahlaksal çöküntü (%19.6), her şeyi boş vermişlik (%18.5), eğitim-bilgi (%13.6) sırasıyla takip eden sorunlar olmuştur (Avcı, 2007: 135).

Lise ve üniversite gençliğinin, Türkiye’deki gençlerin temel problemini algılama biçimi arasındaki farka yaş ve eğitim seviyesinin önemli bir rol oynamasının yanı sıra, lise gençliğinin gelecek konusunda daha rahat olduğu, ahlaksal çöküntünün ve her şeyi boş vermişliğin gençlerin temel problemi olduğunu belirtmişlerdir.

3.3.2 Okulda Gençler Arasında Görülen En Önemli Problemler

Gençler üzerinde en etkili ve en hızlı sosyalleşme rolü üstlenen bir kurum olan okullar, beraberinde birçok problemi de doğurmaktadır. Bugün ortaöğretim kurumlarında sigara, alkol, kız erkek ilişkilerinde yozlaşma, kavga, uyuşturucu başlıca sorunlar arasında gelmektedir. TÜİK (2012) verilerine göre gençlerin yani 14-24 yaş grubu bireylerin %14,3'ünün her gün tütün ve tütün mamullerini kullandığı, %18,4'ünün hayatlarında en az bir defa alkol kullandığı tespit edilmiştir.

Araştırma kapsamında öğrencilerden okulda gençler arasında görülen problemlerin önem sırasına göre (en önemli olana 1 yazarak) sıralanması istenmiştir. Elde edilen bulgular ortalama ve standart sapma değerleri üzerinden tablo 32' de verilmiştir.

Tablo 32. Okulda Gençler Arasında Görülen En Önemli Problemler

Okulda Gençler Arasında Görülen En Önemli Problemler	S	Ort.	SS
Sigara	309	3.05	1.72
Kız erkek ilişkileri	309	3.52	2.39
Kavga	308	4.07	1.59
Alkol	308	4.18	2.26
Uyuşturucu	308	4.21	2.63
Sosyal Medya	306	5.01	2.12
Cep Telefonu Kullanımı	307	5.68	2.42
Serbest Kıyafet	306	6.02	1.94
Toplam	306	4.47	2.13

Buna göre; öğrencilerin okulda görülen problemleri en önemliden başlayarak sıraladıklarında 3.05 ortalama ile “sigara” ilk sırada yer alan, 3.52 ortalama ile “kız erkek ilişkileri” ikinci sırada, 4.07 ortalama ile “kavga” üçüncü sırada yer almaktadır. Diğer problemler ise “alkol”, “uyuşturucu”, “sosyal medya”, “cep telefonu” ve “serbest kıyafet” olarak sıralanmıştır.

Ortalamalar üzerinde bir tasnif yaptığımızda ise sigara ve kız erkek ilişkileri birinci grup en önemli problem olarak görülürken; kavga, alkol, uyuşturucu ikinci grup, sosyal medya, cep telefonu kullanımı, serbest kıyafet üçüncü grup en önemli problem olarak algılanmaktadır.

3.3.3. Gençlerin Arkadaşlık Yapmak İstemediği Kişiler

Gençlerin olumsuz davranışları ve alışkanlıkları edindiği ilk yerler arkadaş gruplarıdır. İçki sigara, uyuşturucu kullanma alışkanlığının ilk başlama yerleri arkadaş grupları olarak gösterilir. Gençlerin kimlerle arkadaşlık yapmak istemedikleri çalışma kapsamında ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Araştırma kapsamındaki öğrencilere “Uyuşturucu bağımlıları”, “İçki, bira, alkol kullanan”, “Sigara nargile kullanan”, “Kavgacı olanlar”, “Siyaset yapanlar”, “Farklı dinden olanlar” gibi özelliklere sahip olan kişilerden hangileri ile arkadaşlık yapmak istemediklerini (en çok istemediklerini birinci sıraya koyarak) sıralanması istenmiş, elde edilen bulgulara tablo 33’te yer verilmiştir.

Tablo 33. Arkadaşlık Yapmak İstemedikleri Kişilerin Özellikleri

Arkadaşlık Yapmak İstemedikleriniz	S	Ort.	SS
Uyuşturucu bağımlıları	298	1.36	1.06
İçki, bira, alkol kullanan	282	2.29	0.92
Sigara nargile kullanan	257	3.49	1.13
Kavgacı olanlar	257	3.77	1.19
Siyaset yapanlar	243	4.38	1.52
Farklı dinden olanlar	237	4.67	1.70
(Ortalama.)	262	3.32	1.26

Araştırma kapsamındaki öğrencilerin en çok kaçındıkları, arkadaşlık yapmak istemedikleri kişiler (ort.1.36) “uyuşturucu bağımlıları” olmuştur. Öğrencilerin arkadaşlık yapmak istemedikleri kişilerden “içki, bira, alkol kullananları” (ort 2,29) ikinci sıraya, “sigara kullananları” (ort. 3,49) üçüncü sıraya, “kavgacı olanları” (ort. 3,77) dördüncü sıraya, “siyaset yapanlar” (ort. 4,38) ve “farklı dinden olanları” (ort. 4,67) beş ve altıncı sıraya koydukları görülmüştür. Tablo 32 genel olarak yorumlandığında gençlerin uyuşturucu ve alkol kullananlarla arkadaşlık ilişkisine sıcak bakmadıkları ortalama ve standart sapmasının düşük olmasından anlaşılmaktadır.

Tablo 31, 32, 33 birlikte değerlendirildiğinde veriler arasında tutarlığın olduğu görülmektedir. Gençlerin ahlak dışı, toplum tarafından hoş karşılanmayan ve sorumsuzluk halleri ilk derece problemleri olarak ortaya koymaları manidardır.

3.4. Evlilik/ Cinsellik /Kız Erkek Arkadaşlığı

3.4.1. Cinsellik ve Çapkınlık

Günümüz dünyasında gençliğin karşılaştığı belki de en ciddi sorunların başında cinsellik geliyor. Bir taraftan gençler günümüzde daha erken yaşlarda ergenlik dönemine girerlerken, diğer taraftan da çeşitli nedenlerden dolayı evlilik yaşı daha geç yaşlarda gerçekleşiyor. Böylece gençler aktif olarak cinsel açıdan daha uzun süre beklemek zorunda kalıyor. Modernliğin getirdiği bu değişim sonucu, yarım asır önce tüm dünyada evlilik hayatı bir yaşam tarzı olarak benimsenirken bugün dünyanın birçok yerinde evlilik dışı cinsel ilişki meşru bir hal alıp, ahlaki bir problem olarak görülmemektedir (Hökelekli, 2013: 188).

Cinsel ihtiyaçların belirlenmesine ilişkin bazı ölçülerin belirlenmesi, toplumdaki değerlerin korunması açısından son derece önemlidir. Ancak modern/seküler değerlerin her geçen gün daha da yaygınlaştığı dünyamızda evlilik öncesi cinsel ilişki şiddetle yasaklanan bir sapma olarak algılanmamakta ve hatta evlilik öncesi cinsel ilişkilerin bir tecrübe unsuru olarak kabul edilmesine ilişkin konuşmalara veya yazılara sıklıkla rastlanabilmektedir (SEKAM, 2013). Bu nedenle nikâhın önem ve işlevinin ne düzeyde anlaşıldığı ve kabul edildiğini tespit etmek için araştırma gurubunda yer alan öğrencilere doğrudan veya dolaylı olarak nikâhın önemi ve işlevi ile ilgili bir dizi soru yöneltildi. Katılımcı gençlere konu bağlamında yöneltilen evlilik öncesi cinsel ilişki, çapkınlık, günümüzde aşk anlayışının ne anlama geldiği, evlenirken eş adayında aranması gereken özellikler ve kız erkek ilişkileri ve ailenin buna tepki düzeyi gibi sorular olmuştur.

Araştırma kapsamındaki öğrencilerin “evlilik öncesi cinsel ilişki” ye nasıl baktıkları ile çapkınlığın kendileri için ne ifade ettiği ile ilgili bulgular tablo 34’de verilmiştir.

Tablo 34. Evlilik Öncesi Cinsel İlişki ve Çapkınlığa Yönelik Değerlendirme

Evlilik Öncesi Cinsel İlişki	Çapkınlığın İfade Edilişi				
	S %	Elinin kiridir erkeğe yakışır	Kadının da çapkınlığa hakkı vardır	Her iki cins için de ahlak dışıdır	Toplam
Hiçbir şekilde olmamalı	S %	21 7.0	13 4.3	162 53.8	196 65.1
Aşk varsa olmalıdır	S %	27 9.0	13 4.3	27 9.0	67 22.3
Aşk olmasa da normaldir	S %	21 7.0	8 2.7	9 3.0	38 12.6
Toplam	S %	69 22.9	34 11.3	198 65.8	301 100.0

Araştırmaya katılan öğrencilere evlilik öncesi cinsel ilişki hakkındaki görüşleri ile çapkınlığın kendileri için ne ifade ettiği, tablo 34’ te çaprazlanmış bir şekilde verilmiştir. Buna göre gençlerin %65.1 evlilik öncesi cinsel ilişkinin “hiçbir şekilde olmaması” gerektiğini belirtirken, %22.3 “aşk varsa olmalı”, %12.6 sı “aşk olmasa da normaldir” cevabını vermişlerdir. Çapkınlığın ne ifade ettiği sorusuna %65.8 “her iki cins için ahlak dışı” olduğunu belirtirken, %22.9 unun “erkeğe yakıştığını”, %11.3 ünün “kadının da çapkınlığa hakkı olduğunu” belirtmişlerdir.

Tablo 34 genel olarak yorumlandığında evlilik öncesi cinsel ilişkiye karşı çıkan ile çapkınlığı her iki cins için ahlak dışı olduğunu belirtilenlerin oranının %53.8 olduğu görülmüştür. Bu karşın toplamda %46.2 lik bir kısım evlilik öncesi cinsel ilişkiyi ve çapkınlığı değişik oranda meşru görmektedir. Diğer ilginç bir sonuç da gençlerin, bireyler arasında aşkın varlığını, evlilik öncesi cinsel ilişki için meşru görmesidir. Bu oran %22.3 ile azımsanmayacak kadar büyük bir orandır. Yine çapraz tablodan çıkan diğer sonuç ise çapkınlığın erkeğe yakışıp, kadının da çapkınlığa hakkı olduğunu söyleyenler ile evlilik öncesi cinsel ilişkinin aşk olsa da normaldir diyenlerin oranıdır. Bu oran toplamda %22.9 ile azımsanmayacak bir orandır.

SEKAM, (2013) yaptığı araştırmada da benzer sonuçlar elde edilmiştir. Katılımcıların %65.1’i evlilik öncesi cinsel ilişkinin hem erkek ve hem de kız için kesinlikle kabul edilemez olduğunu ifade etmişlerdir. %20.3 gibi hiç de azımsanmayacak bir kesimi, evlilik öncesi cinsel ilişkiyi, erkekler için kabul edilebilir;

ama kızlar için kabul edilemez olarak gördüğünü belirtmişlerdir. Aynı araştırmada lise gençliğinin %69.8' i evlilik öncesi cinsel ilişkinin hem erkek ve hem de kız için kesinlikle kabul edilemez olduğunu belirtirken, %16.9 u erkekler için kabul edilebilir; ama kızlar için kabul edilemez, %11.1 i ise kız ve erkekler için normal karşılamışlardır.

Yine aynı araştırmada katılımcılara yöneltilen “Çapkınlık size göre ne ifade ediyor?” söz konusu soruya verilen cevaplar %62.1' lik oranla çapkınlığın her iki cins için de kabul edilemez olduğunu ortaya koymaktadır. Çapkınlığı erkek için normal; ama bayan için kabul edilemez bulanların oranı %24.1, çapkınlığı her iki cins için de normal bulanların oranı ise %13.9 olarak ölçülmüştür. Araştırma verilerimiz bu verilerle benzerlik göstermektedir.

3.4.2. Cinsiyet Açısından Evlilik Öncesi Cinsellik ve Çapkınlık

Cinsiyete göre cinsellik değerleri farklılaşabilmektedir. Toplumumuzda “namus ve kadın” eş değer görülmekte, cinsellik açısından ahlaki anlayış kadın üzerinden değerlendirilmektedir. Bu yüzden erkekler bayanlara nazaran evlilik öncesi cinsel ilişki biçimini olumlu karşılamaktadır.

Cinsiyetler açısından evlilik öncesi cinsel ilişkiye yönelik değerlendirme ile ilgili bulgular tablo 35'te verilmiştir.

Tablo 35. Cinsiyete Göre Evlilik Öncesi Cinsel İlişkiye Yönelik Değerlendirme

Cinsiyet		Evlilik Öncesi Cinsel İlişki			
		Hiçbir şekilde olmamalı	Aşk varsa olmalıdır	Aşk olmasa da normaldir	Toplam
Erkek	S	78	47	31	156
	%	25.7	15.5	10.2	51.3
Kız	S	121	20	7	148
	%	39.8	6.6	2.3	48.7
Toplam	S	199	67	38	304
	%	65.5	22	12.5	100

Evlilik öncesi cinsel ilişki verilerini cinsiyetler açısından değerlendirdiğimizde kızların (%39.8) her düzeyde erkeklere (%25.7) nazaran bu ilişkiye karşı çıktıkları görülmektedir. Tabloda dikkati çeken husus her iki cins için de aşkın olması durumunda evlilik öncesi cinsel ilişkiyi kabul edilebilir bir tutum içinde oldukları görülmektedir.

Bayanların erkeklere göre evlilik öncesi cinsel ilişkiye daha olumsuz bakmalarının sebebi, evliliğe yönelik toplumun cinsiyetlere çizmiş olduğu normlar, roller ve beklentilerin yanında, modern değişim süreçlerine rağmen erkeklerin sosyal ve iş hayatında daha aktif ve hakim olmaları, ekonomik özgürlüklerini kazanmış bulunmaları, toplumumuzda hakim ahlâkî ve dinî değerlerimizin bunu yasaklaması gibi faktörlerin yanında, erkeğin bu konudaki sapmalarını hoş gören bir anlayışın toplum içerisinde ve özellikle erkekler arasında yer almasının etkisi bulunmaktadır. Bir erkeğin karısını aldatması halinde daha az bir çatışma yaşanır ve evlilik müessesesi yıkılmazken, kadının aldatmaları evliliğin yıkılmasına çeşitli şiddet olaylarının meydana gelmesine sebep olmaktadır (Ersoy, 2012: 279).

Cinsiyetler açısından çapkınlığa yönelik değerlendirmelerle ilgili bulgular tablo 36'de verilmiştir.

Tablo 36. Cinsiyetler Açısından Çapkınlığa Yönelik Değerlendirme

Çapkınlık Size Göre Neyi İfade Eder?					
Cinsiyet	S %	Elinin kiridir erkeğe yakışır	Kadının da çapkınlığa hakkı vardır	Her iki cins için de ahlak dışıdır	Toplam
Erkek	S	56	19	82	157
	%	18.5	6.3	27.1	51.8
Kız	S	13	16	117	146
	%	4.3	5.3	38.6	48.2
Toplam	S	69	35	119	303
	%	22.8	11.6	65.7	100

Çapkınlığın neyi ifade ettiğini (Tablo 36) cinsiyetler açısından değerlendirdiğimizde kızların (%38.6) erkeklere (%27.1) nazaran daha yüksek bir oranda her iki cins için de ahlak dışı olduğunu belirtmişlerdir. Ancak erkeklerin çapkınlığın bir erkek işi olduğu (%18.5), kızların çapkınlık yapmasını tasvip etmedikleri (%6.3) görülmektedir.

Bütün bu sonuçlardan da görüldüğü gibi, toplumumuz evlilik öncesi cinsel ahlâka yönelik geleneksel normları hala etkisini sürdürmekte ve yaşamakla birlikte, bu normlarda bir değişimin de olduğu önemli bir gerçektir. Özellikle toplumsal sistem içerisinde yüceltilen ve örnek teşkil eden kişilerin, bu alana yönelik ortaya koymuş

oldukları farklı değerler ve anlayışlar, gençler üzerinde olumsuz tesirlerde bulunmakta onların namus ve cinsel ahlâk değerlerini değiştirmektedir. Cinsel ilişkileri belirli bir düzene oturtan değerlerin zayıflaması ile birlikte, mevcut dönüşüm daha serbest bir anlayışla ve özgürce cinselliğin yaşandığı bir yöne doğru kaymaktadır (Ersoy, 2012: 280).

3.4.3. Gençliğin Aşk Anlayışı

Cinsellik insan hayatının ve ihtiyaçlarının bir bölümüdür. İnsanlar yaratılışları itibarıyla bu fizyolojik donanıma sahiptirler. Genellikle sağlıklı bir toplumda cinsel istek ve ihtiyaçların karşılandığı yer aile kurumudur. Toplumumuzda cinsel hayata yönelik geliştirilmiş olunan, değer ve kuralların tümüne “namus” adı verilmektedir (Ersoy, 2012: 273). Namus kavramı cinsel ahlakla ilgilidir. Bu, ahlaki davranışın tamamını değil bir bölümünü ifade eder. Doğrudan doğruya cinsel ahlakla ilgili olan iffet kavramıdır. Cinsel ahlak bakımından doğru ve iyi davranışı iffetli, kötü davranışı iffetsiz olarak nitelendiririz. Cinsel ahlak, insanların cinsel ihtiyaçlarıyla ilgili olarak yaptıkları davranışlara ait kaideleri ve değer yargılarını içine alır. Fakat cinsellik ahlaki davranışlarının bir bölümünü içine alır. Oysa toplumda cinsellikle ahlak bir olarak kabul edilmektedir (Güngör, 2000: 36-37).

Araştırma kapsamındaki öğrencilerin “günümüzdeki aşk tarifini” nasıl yaptıkları ile ilgili bulgular tablo 37’ de verilmiştir. Buna göre;

Tablo 37. Günümüzdeki Aşk’ın Tarifi

Günümüzdeki Aşk Anlayışı	S	%
Aşk artık günümüzde cinsellik olarak bilinmektedir.	124	40.1
Aşk duygusunu bugünkü insanlar daha fazla yaşamaktadırlar	38	12.3
Gerçek aşklara az da olsa günümüzde rastlanmaktadır	139	45.0
Toplam	301	97.4
Cevapsız	8	2.6
Toplam	309	100.0

Araştırma kapsamında “aşkın cinsellik olarak değerlendirilip değerlendirilmediği” ifadesine karşılık öğrencilerin %40.1 i “aşkı cinsellik olarak

nitelendirdikleri”, %45.0 i “az da olsa günümüzde gerçek aşkların yaşandığını”, %12.3 ü “aşk duygusunu bugünkü insanların daha fazla yaşadıkları” kanaatine varmışlardır.

Ersoy (2006: 207) yaptığı çalışmada aşk’ın artık toplum içerisinde az yaşandığı ve aşk’ın artık cinsellikle eş bir mânâyâ geldiğine yönelik önemli bir kanaat bulunduğunu belirtmiştir. Çalışmasında yer alan katılımcıların günümüzde gerçek aşk’ın az yaşandığını düşünenler %64.9 oranında iken, katılımcıların diğer bir kısmı (%25.7) aşk’ın artık günümüzde cinselliğe dönüştüğünü ifade etmişlerdir. Katılımcıların %9.3’lük bir kısmı ise aşk duygusunu bu günkü insanların daha fazla yaşadığını belirtmişlerdir.

Çalışmamızda elde edilen bulguları Ersoy (2006) un yaptığı çalışma bulguları ile karşılaştırdığımızda lise gençliğinin daha çok “aşk ile cinselliği” özdeşleştirdiği, “gerçek aşklara az da olsa günümüzde rastlanma” oranının daha düşük olduğu görülmektedir.

Özellikle modern hayat içerisinde önemli bir etkinliğe sahip olan kitle iletişim araçlarının cinsellik değerlerini farklılaştırıcı ve şeffaflaştırıcı tesirlerinin de etkisiyle, aşka dair tutumları değiştirmiş, evlilik öncesi cinsel ilişkiye yönelik bakış tarzlarını da değişime uğratmıştır (Ersoy, 2006: 207).

3.4.4.Kız Erkek İlişkileri

Araştırma kapsamındaki öğrencilerin kız erkek arkadaşlığı konusunda neler düşündüğünü, ailelerin bu konuda tepkilerinin neler olacağını tespiti için öğrencilere tablo 38’ de görülen dört adet tutum ifadesi verilmiş katılım düzeyleri ile ilgili bulgular tabloda verilmiştir.

Tablo 38. Kız Erkek İlişkileri İle İlgili Değerlendirmeler

Kız Erkek İlişkileri	Katılma Düzeyi	Cinsiyetiniz				Toplam	
		Erkek		Kız		S	%
		S	%	S	%		
Kız / erkek arkadaşımın olduğunu aileme rahatlıkla söylerim	Katılmıyorum	37	12.0	50	16.2	87	28.2
	Kararsızım	34	11.0	37	12.0	71	23.0
	Katılıyorum	88	28.5	63	20.4	151	48.9
Kız / erkek arkadaşımın olmasına ailem büyük tepki gösterir.	Katılmıyorum	83	26.9	62	20.1	145	46.9
	Kararsızım	46	14.9	30	9.7	76	24.6
	Katılıyorum	30	9.7	58	18.8	88	28.5
Erkeklerin kız arkadaşlarının olmasında sakınca yoktur	Katılmıyorum	24	7.8	25	8.1	49	15.9
	Kararsızım	28	9.1	38	12.3	66	21.4
	Katılıyorum	107	34.6	87	28.2	194	62.8
Kızların erkek arkadaşının olmasında sakınca yoktur	Katılmıyorum	38	12.3	27	8.7	65	21.0
	Kararsızım	35	11.3	37	12.0	72	23.3
	Katılıyorum	86	27.8	86	27.8	172	55.7
Toplam (%)		159	51.5	150	48.5	309	100.0

Tablo 38’ de cinsiyetler açısından değerlendirmeye tutulan “kız / erkek arkadaşım olduğunu aileme rahatlıkla söylerim” ifadesine “katılıyorum” diyenlerin oranı %48.9, “katılmıyorum” diyenlerin oranı %28.2, “kararsızım” diyenlerin oranı %23.0 olarak ölçülmüştür. Cinsiyetler açısından bakıldığında erkeklerin (%28.5) kızlara (%20.4) oranla bu konuda daha rahat davrandıkları görülmektedir.

“Kız / erkek arkadaşının olmasına ailesinden büyük tepki görenlerin” oranı %28.5 iken, “ailesinden bu konuda tepki görmeyenlerin” oranı %46.9 olarak tespit edilmiştir. Cinsiyetler açısından değerlendirildiğinde ise kızların (18.8) aileleri, erkeklerin ailelerine (%9.7) oranla kız erkek arkadaşlığına büyük tepki gösterdikleri görülmektedir.

“Erkeklerin kız arkadaşlarının olmasında sakınca görmeyenlerin” oranı %62.8 iken “sakınca görenlerin” oranı %15.9 olarak ölçülmüştür. Cinsiyetler açısından bakıldığında erkeklerin kızlara oranla bu konuda daha rahat davrandıkları (%34.6) görülmektedir.

“Kızların erkek arkadaşının olmasında sakınca görmeyenlerin” oranı %55.7 iken “sakınca görenlerin” oranı %21.0 olarak ölçülmüştür. Cinsiyetler açısından bakıldığında kızların karşı cins ile arkadaşlık konusunda tutarlı davrandıkları erkeklerin ise kızların erkek arkadaşına sahip olmasını kızlara oranla uygun görmedikleri gözlenmiştir.

Tablo genel olarak analiz edildiğinde en çarpıcı sonuç kızların erkek arkadaşı olmasında hem erkeklerin karşı çıkması hem de ailelerin bu duruma tepki göstermesidir. Bu sonuç toplumda hem ahlaki hem de cinsellik açısından erkeklere, kadınlara oranla daha çok esneklik gösterildiğinin, namusun ve ahlakın toplumda kadınlar üzerinde yürütüldüğünün bir kanıtı olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.4.5. Evlilik / Eş Adayında Bulunması Gereken Özellikler

Evlenmek, yuva kurmak insanın hayatını değiştiren, ömrün dönüm noktası sayılan çok önemli bir adımdır. Evlilik için uygun aday bulma, kişinin hayatındaki en zor ve hassas meselelerden biridir (Akgündüz, 2001: 13). Evlilikler bir seçme süreci sonucunda gerçekleşir. Evlilikte başarı ve mutluluk eş seçiminin dikkatli yapılmasına bağlıdır. Eş seçimi ile ilgili araştırmalarda görülmektedir ki, tercihler toplumsal faktörlere ve zamana bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Bireylerin eşlerini nasıl seçtikleri ile ilgili olarak çeşitli kuramlar ve tezler ortaya atılmıştır. Eş seçiminde bugün sosyal bilimler çevresinde kabul edilen iki temel ilke vardır. Birincisi benzerlik ilkesine göre, sınırlı bir bireyler grubu içinde yaş, ırk, din, etnik köken, toplumsal sınıf, eğitim ve kişilik benzerliklerine dayanılarak seçim yapılır. Buna karşılık Bütünlenme ilkesi eşlerin özellikle kişilik açısından farklı ve tamamlayıcı özellikleri nedeniyle seçildiğini savunur. Bu ilke karşıtların birbirini çektiği gerçeğine dayanmaktadır. Araştırmalar, hangi ilkenin daha çok uygulandığını ortaya koyamamıştır. Ancak benzerlik ilkesinin daha geçerli olduğu yolunda izlenimler vardır. Bu ilkenin daha geçerli olması, böyle bir seçimin sosyo-ekonomik sınıf, din, eğitim gibi alanlarda daha az çatışmaya yol açması, özellikle evliliğin ilk yıllarında karşılıklı toplumsallaşma sürecinin daha kolay olması nedeniyle olabilir. Ayrıca ana baba isteği ve toplumsal etki de benzerlik ilkesi doğrultusundadır (SEKAM, 2003: 244).

Türkaslan ve Yurtkuran (2007) tarafından yapılan “Türkiye’deki Üniversite Son Sınıf Öğrencileri İçin Evlenilecek Eşte Aranacak Kriterler” araştırmasında “Erkekler için sırasıyla: “İyi huylu olması” (%78.1), “Güzellik” (%65.2) ve “aynı dünya

görüşünü paylaşıyor olması” (%64.7), “İyi bir aileden olması” (%61.4) ve “tahsilli olması” (%61.1), “Dindar olması” (%37.9), “İyi bir meslek sahibi olması” (%22.9) ve “zengin olması” (%21.6), “İş sahibi olması” (%18) kriterleri tespit edilmiştir. Kızlar için evlenecek eşte aranacak özellikler ise, “İyi huylu olması” (%75.6), “Benimle aynı dünya görüşünü paylaşıyor olması” (%74.8), “Tahsilli olması” (%72.1), “İyi bir meslek sahibi olması” (%62.8) ve “iyi bir aileden olması” (%62.3), “İş sahibi olması” (%47.6) ve “yakışıklı olması” (%47.4), “Dindar olması” (%39.2), “Askerliğini yapmış olması” (%34.2) ve “zengin olması” (%32.8) olarak sıralanmıştır.

Araştırma kapsamındaki öğrencilerin evlenirken eş adayında arayacağı özelliklerin neler olması gerektiği ile ilgili bulgular tablo 39’de verilmiştir.

Tablo 39. Bir Eş Adayında Bulunması Gereken Özellikler

Eş Adayında Bulunması Gereken Özellikler	S	%
Güzel olması	153	49.5
Ailesinin zengin olması	15	4.9
Dindar olması	101	32.7
Soylu bir aileden gelmesi	40	12.9
Toplam	309	100.0

Araştırmaya katılan öğrencilerin “Evlenirken eş adayında hangisini ön plana alırsınız?” sorusuna verdikleri yanıtlara baktığımızda “güzelliği” ön plana alanlar %49.5 ile ilk sırada yer almaktadır. %32.7 ile “dindarlık” ikinci sırada, %12.9 ile eşin “soylu bir aileden olması” üçüncü sırada, %4.9 ile “zenginlik” son sırada yer almaktadır.

Bireyin eş seçiminde bulunurken ortaya koyduğu kriterler, eş adayında aradığı özellikler aynı zamanda kişinin değer yargılarını da ortaya koyar. Tablo 40’ da cinsiyetler açısından eş seçiminde bulunurken ortaya konan değerlere yer verilmiştir.

Tablo 40. Cinsiyetler Açısından Eş Adayının Özellikleri

Cinsiyet		Eş Adayında Bulunması Gereken Özellikler				
		Güzel olması	Ailesinin zengin olması	Dindar olması	Soylu bir aileden olması	Toplam
Erkek	S	89	6	50	14	159
	%	28.80	1.90	16.20	4.50	51.50
Kız	S	64	9	51	26	150
	%	20.70	2.90	16.50	8.40	48.50
Toplam	S	153	15	101	40	309
	%	49.50	4.90	32.70	12.90	100.00

Eş adayında, evlenirken ön plana alınması gereken değerlere cinsiyetler açısından baktığımızda erkeklerin (%28.80) kızlardan (%20.70) daha çok güzelliğe değer verdikleri görülmektedir. Dindarlığın ise fiziksel güzellikten sonra ikinci plana atıldığı ve her iki cins içinde anlamlı bir fark oluşturmadığı görülmektedir. Kızların (%8.40) erkeklere (%4.50) oranla eşin soylu bir aileden olmasına daha çok değer verdikleri, zenginliğin kızlar (%2.90) tarafından erkeklere (%1.90) oranla daha çok önemsendiği görülmektedir.

Aile Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın (2014) "Türkiye Aile Yapısı Araştırması"nda Araştırma kapsamında bireylere sorulan soruda evlenecekleri kişide bulmak istedikleri sosyal özellikleri "önemli", "fark etmez" ve "önemsiz" şeklinde derecelendirmeleri istenmiştir. Bu değerlendirmeye göre erkekler için en önemli özellik "evlenecekleri kişinin ilk kez evlenecek olması" dır (% 85). "Aile yapılarının benzer olması" (%75) ve "kadının dindar olması" (%73) ikinci ve üçüncü sırada gelen önemli sosyal özelliklerdir. Kadınlar, sorgulanan özelliklerin tamamını erkeklere kıyasla daha fazla önemli bulmaktadır. Aynı soru kadınlara sorulduğunda, kadınların %92'si evlenecekleri kişinin "bir işinin olmasını (%92)" önemli saymaktadır. Bu oran evlenecek kişide aranan sosyal özellikler içerisinde kadınların en fazla aradıkları özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Evlenecekleri kişinin "ilk kez evlenecek olması" ise %83 oranla ikinci sırada gelmektedir. Üçüncü sırada ise %82 ile "aile yapılarının benzer olması" yer almaktadır. "Kişinin dindar olması" da %79 ile yine önemli bir sosyal özellik olarak belirtilmektedir. Evlenecekleri kişinin "yüksek gelir sahibi olması" sıralamada en altta bulunmaktadır.

Tablo 37-38 birlikte değerlendirildiğinde gençlerin yaş, içinde buldukları eğitim süreci, ergenlik benzeri nedenler “fiziksel güzelliği” ön plana çıkarmaktadır. Cinsiyetler açısından bakıldığında ise kızların dindarlık, soy, zenginlik değerlerini erkeklerden daha çok önemsedikleri görülmektedir

3.5. Değer Farklılaşması Marka ve Serbest Kıyafet

3.5.1. Değer Farklılaşması

Değişen ve gelişen bir toplumsal yapı içerisinde, kuşaklar arası değer farklılaşmalarının olması gayet doğaldır. Kuşaklar arası değer farklılaşmaları, kuşaklar arası değer çatışmalarının da temel sebebidir. Genellikle gençler ile yaşlılar arasında gerçekleşen kuşak çatışması, bütün toplumlarda görülen evrensel ve normal bir olaydır. Ancak bu olayın yıkıcı olanı, farklı kültür dairelerinde yaşanması durumunda ortaya çıkarılır. Kuşaklar arası çatışmanın temel sebebi, genç ve yetişkin kuşak arasındaki değer farklılaşması ve iletişim kopukluğudur. Yani karşılıklı olarak gönderilen mesajların çözülüp anlaşılabilmesidir. Buradaki anlaşmazlık ve farklılaşmalarda, dönem özelliklerinin önemli bir etkisi vardır. Gençlik dönemi, fizyolojik ve psikolojik yapısı itibarıyla yeniliğe dönük olmak üzere aktif ve dinamik bir karaktere sahiptir. Gencin yerleşmiş belirli değerlerinin olmaması itibarıyla, içinde yaşadığı zamanı akılcılığın doğurduğu mutlu bir gelecek özlemiyle değerlendirir. Yani genç, yaşadığı zaman ile geleceği devamlı bir arada düşünüp, ikisi arasında bir ilişki kurar. Bu haliyle dinamik bir hayat şeklini benimser, yetişkin çağındaki insanlar ise daima içinde yaşadığı zamanı hep geçmişin değerleri, olgunluğu ve tecrübeleriyle değerlendirmektedir. Bu noktada gençlik yeniliğe daha açık bir yapısal özelliği taşımakta iken yaşlılar tecrübeleriyle pekiştirdikleri ve inandıkları değerleri dolayısıyla gençler kadar yeniliğe açık değillerdir (Ersoy, 2012: 126).

Araştırma kapsamındaki öğrencilerin kendilerini ebeveynlerinden hangi noktalarda farklı gördükleri ile ilgili bulgular tablo 41’ de verilmiştir.

Tablo 41. Gençlerin Ebeveynlerinden Kendilerini Farklı Gördüğü Konular

Kendinizi Farklı Gördüğünüz Konular	Çok farklı		Biraz farklı		Hiç farklı değil	
	S	%	S	%	S	%
Hayat görüşü	100	32.4	148	47.9	61	19.7
Yaşam biçimi	78	25.2	132	42.7	99	32.0
Gelecek beklentisi	111	35.9	89	28.8	109	35.3
İnanç ve değerlere bağlılık	42	13.6	56	18.1	211	68.3
Toplam	83	26.8	106	34.4	120	38.8

Çalışmamızda öğrencilerin kendilerini anne ve babalarıyla kıyasladığında “hayat görüşü”, “yaşam biçimi”, “gelecek beklentisi”, “inanç ve değerlere bağlılık” konularında kendilerini % 26.8 ile “çok farklı” görürken, %34.4 ile “biraz farklı”; % 38.8 ile “hiç farklı” görmemişlerdir. Öğrencilerin % 80.3 ile en çok “hayat görüşü” olarak kendilerini ebeveynlerinden değişik oranlarda farklı görürken; % 31.7 ile en az “inanç ve değerlere bağlılık” alanlarında kendilerini farklı görmektedir. Yapılan analizlerde cinsiyetler açısından anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Tablo genel olarak yorumlandığında kendilerini ebeveynlerinden farklı görmeyenlerin oranı (%38.8) kendilerini farklı görenlerin oranından çok düşük olduğu görülmektedir. Bu durum kuşak çatışması anlamına gelmektedir. Bu temel değerlerde gençlerin farklı düşünmesi ailede değer aktarımının önemini kaybetmesi ve gelecekte farklı değerlerin ortaya çıkacağına bir kanıtı olarak yorumlanabilir. Twenge'nin ifade ettiği gibi “hoşumuza gitsin ya da gitmesin, yaşayacağınız kültürü doğduğunuz zaman belirler. Bu kültürün içinde dünya olayları, sosyal eğilimler, ekonomik gerçekler, davranış kuralları, hayata bakış açısı ve farklı değer yargıları vardır” (2009: 13).

3.5.2. Markalı Ürün Kullanma

Her insan, farklı yaş kategorisinde, temel fizyolojik ihtiyaçlarının dışında diğer bazı şeyler için tüketime başvurur. Zaman zaman gerekli olmadığı hallerde bile bireyin toplumsal yaşantıdaki rolü ve statüsü, tüketimi biçimlendiren bir olgu olmaktadır. Bu bağlamda tüketimi doğuran fizyolojik ihtiyaçlar gibi zorunlu nedenlere ilaveten çok

daha farklı anlamlarda ve kapsamda ihtiyaçlar listesi oluşmuş, geniş yaş gruplarının tutsağı olduğu tüketim eğilimleri ortaya çıkmıştır. Bu açıdan gençlerin durumu önemlidir. Günümüzde gençlerin tüketim alışkanlıkları bağlamında belirleyici olan iki temel olguya dikkat çekmek gerekmektedir: birincisi, yaşam biçimi haline gelen moda, diğeri de toplum içerisinde kendini kanıtlama ve kimlik arayışı bağlamında tartışılabilir statü olgusudur. Moda, lüks tüketimin ihtiyaç kamuflajı gibi işlev görmektedir. Bu açıdan yalnızca ürünleri değil, toplumsal değerlerin ve ideallerin satışa sunulması gerçeğini ortaya koymaktadır. Bu nedenle toplumsal yaşamda bireyin ihtiyaçlarını, değerlerini ve gündelik davranış kalıplarını üretmede moda ve tüketim olgusu hayati bir rol oynamaktadır (SEKAM, 2013: 475). Gençler tarafından kullanılan markalı ürünler bir statü göstergesi olarak moda olarak empoze edilmektedir.

Çalışma kapsamındaki öğrencilere giyim kuşamlarında markalı ürünleri neden kullandıkları ile ilgili bulgulara tablo 42’de yer verilmiştir.

Tablo 42. Markalı Ürün Kullanma İle İlgili Değerlendirme

Markalı Ürün Kullanma Nedenleri	S	%
Güzel görünmek benim için önemlidir. Bu yüzden markalı ürün kullanırım	53	17.2
Arkadaşlarım markalı ürün aldığı için ben de almaya çalışırım	6	1.9
Markaya dikkat etmem önemli olan bütçeme uygun olmasıdır	177	57.3
Diğer	73	23.6
Toplam	309	100.0

Araştırmada giyim kuşam ile ilgili markalı ürünlerin kullanılmasına ne derece öğrenciler tarafından dikkat edildiğine baktığımızda, “kendisi için güzel görünmenin önemli olduğu bu yüzden markalı ürünleri kullanan” öğrencilerin oranı %17.2 iken “giyim kuşamda markaya dikkat etmeyip bütçesine göre giyinenlerin” oranı %57.3tür. Ankette öğrencilerin “diğer” olarak belirttiği ifadelerde ürünün kaliteli oluşu, bana yakışması, ekonomik olması gibi ifadelere yer verdikleri görülmektedir.

Lise geçlerinin markalı ürün kullanmaktan çok, ürün alırken bütçelerini göz önünde bulundurdukları, bunun yanında kaliteye de önem verdikleri görülmektedir. Gençlerin yaş cinsiyet, içinde buldukları eğitim kademesi, kimlik arayışı gibi nedenler gençlerin markalı ürün kullanma ve moda takibini etkilemektedir.

3.5.3. Okulda Serbest Kıyafet

Milli Eğitim Bakanlığı 27 Kasım 2012 tarihinde “ Milli Eğitim Bakanlığına Bağlı Okul Öğrencilerinin Kılık Ve Kıyafetlerine Dair Yönetmelik” ile okullarda serbest kıyafet uygulamasına geçmişti. Bu uygulamayla okul arması dışında nişan, arma, rozet ve benzeri takılar; insan sağlığını olumsuz etkileyen ve mevsim şartlarına uygun olmayan kıyafetler; yırtık delikli, şeffaf kıyafetler; vücut hatlarını belli eden kıyafetler giyilemez; sakal, bıyık bırakılamaz; pirsin takılamaz; dövme ve makyaj yapılmaz. Belirlenen bu sınırlar içinde kıyafet serbestliği hayata geçmişti. Ancak uygulamada görülen aksaklıklar, velilerin ve eğitim çalışanlarının tepkisi üzerine, 25.07.2013 tarihinde yönetmelikte “okul yönetimi ve okul aile birliği koordinatörlüğünde velilerin yüzde ellisinden fazlasının muvafakatini alarak okul kıyafeti belirlenebilir” değişikliğine gidilmiştir. Bu değişiklikle Türkiye’de birçok okul serbest kıyafet uygulamasından vazgeçmiştir.

Yapılan değişikliklere rağmen Türkiye’de birçok okulda öğrenci kılık kıyafet uygulamasında birçok sıkıntılar yaşanmaktadır. Gençlerin moda ve marka takıntısı, farklı görünme isteği, yaş itibariyle kendini beğenme beğendirme tutumu bu yönetmelikle belirlenen sınırların dışına taşacak giyinme tarzlarının okullarda görüldüğü aşikârdır. Bu çerçevede örnekleme bulunan öğrencilere kılık kıyafet ile ilgili çeşitli ifadeler verilmiş katılım düzeyleri ölçülmeye çalışılmıştır. Öğrencilerin serbest kıyafetten yana olumlu / olumsuz tavır takındıkları ile ilgili bulgulara tablo 43’de verilmiştir.

Tablo 43. Okulda Serbest Kıyafet İle İlgili Değerlendirme

Serbest Kıyafet İle İlgili Tutum	Katılmıyorum		Kararsızım		Katılıyorum	
	S	%	S	%	S	%
Okulda kıyafet serbest olmalı herkes istediğini giymeli	142	46.0	54	17.5	113	36.6
Okulun bir forması olmalı herkes onu giymeli	96	31.1	49	15.9	164	53.1
Serbest kıyafetle öğrenciler daha rahat davrandığından kavgalara neden oluyor	125	40.5	71	23.0	113	36.6
Serbest kıyafet ailelerde sorun yaratıyor	78	25.2	69	22.3	162	52.4
Serbest kıyafet özgürlüktür serbest olmalıdır	128	41.4	72	23.3	109	35.3
Serbest kıyafet kız erkek ilişkilerini olumsuz etkiliyor. Bu yüzden bir sınırlama olmalıdır	125	40.5	60	19.4	124	40.1
Serbest kıyafetle öğrenciler daha saygısız davranıyor.	111	35.9	75	24.3	123	39.8
Belli sınırlar içinde kıyafet serbest olmalı	63	20.5	80	26.0	165	53.6
Serbest kıyafet giyen öğrenciler arasında gelir durumu farkı hemen göze çarptığından kıyafette bir sınırlama olmalı	40	12.9	59	19.1	210	68.0
Toplam (ORTALAMA) (N=309)	101	32.7	65	21.2	143	46.2

“Okulda kıyafet serbest olmalı herkes istediğini giymeli” genel ifadesine öğrencilerin %36.6’sı katılırken, %46.0 katılmamayı tercih etmiş, %17.5 i kararsız kalmıştır. “Okulun bir forması olmalı herkes onu giymeli” diyen öğrencilerin katılım düzeyi %53.1 iken, katılmama düzeyi %31.1, kararsızlık düzeyi ise %15.9’ da kalmıştır. “Belli sınırlar içinde kıyafet serbest olmalı” benzer ifadesine gençlerin %53.6 katılırken %20.5 katılmamış, %26.0 kararsız kalmıştır. Bu üç ifadeye baktığımızda gençlerin kıyafetin tamamen serbest olmamasını, belli sınırlar içinde bir serbestliğin olmasını ve okulu temsil eden bir kıyafetin olmasından yana tavır takındıkları görülmektedir.

Serbest kıyafetin beraberinde getirdiği olumsuz davranışlar ve aileler üzerindeki etkilerini öngördüğümüz ifadelere gençlerin katılım düzeylerine baktığımızda ise durumun pek de farklı olmadığı görülmüştür.

Gençlerin televizyon ve sinemada gördükleri kahramanları örnek aldıkları onlar gibi giyindikleri, bu giyimin kendilerine özgüven getirdiği bununla birlikte gençler arası ilişkilerde tahammülsüzlük, hoşgörüsüzlük ile kavgalara neden olduğu öngörülmektedir. Serbest kıyafetle birlikte “öğrencilerin daha rahat davrandıkları ve bu durumun

kavgalara sebebiyet verdiğini” ifade eden öğrencilerin oranı %36.6 iken, bu durumun oluşmadığını belirten gençlerin oranı %40.5, kararsızların oranı ise %23.0 olarak ölçülmüştür. “Serbest kıyafetle öğrencilerin daha saygısız davrandıklarını” belirten öğrencilerin oranı %39.8 iken, katılmayanların oranı %35.9, kararsızların oranı ise %24.3 tür. Verilere baktığımızda serbest kıyafetin kavgalara neden olduğunu düşünenlerin oranının azımsanmayacak kadar çok olduğu görülmüştür.

Okullarda görülen en sık problemlerden biri de kız erkek ilişkileridir. Ara ara öğrenci seviyesini aşan ilişkiler beraberinde disiplin problemlerini de ortaya çıkarmaktadır. “Kılık kıyafetin kız erkek ilişkilerini olumsuz etkilediği bu yüzden bir sınırlamanın olmasını düşünen” öğrencilerin oranı %40.1 iken, böyle bir sorunun olmadığını düşünenlerin oranı %40.5, kararsız kalanların oranı ise %19.4 olarak ölçülmüştür. Bu durum serbest kıyafetin kız erkek ilişkilerini olumsuz etkilediği öngörüsünün gençlerde tam olarak kabul edilmediği bir kafa karışıklığının olduğu görülmektedir.

Serbest kıyafetle birlikte ailelerle öğrencileri arasında çeşitli sıkıntıların yaşandığı, özellikle öğrencilerin her gün farklı giyme istekleri, bugün ne giyeceğim sendromları, giydiklerinin yakışıp yakışmadığı tereddütleri, serbest kıyafetin beraberinde ekonomik anlamda ailelerde bir külfeti doğuracağı, maddi durumu zayıf olan ailelerin bu konuda sıkıntılar yaşayacağı bu durumun öğrenciler arasında seviye farklarını ortaya çıkaracağı, eğitim öğretimi olumsuz etkileyeceği, ailelerden gelen şikâyetler arasında yer almaktaydı. Araştırma kapsamında bu problemi doğrulayacak veriler elde edilmiştir.

“Serbest kıyafetin ailelerde sorun yarattığını” belirten öğrencilerin oranı %52.4 iken, böyle bir sorunun olmadığını düşünenlerin oranı %25.2, kararsızların oranı ise %22.3tür. “Serbest kıyafet giyen öğrenciler arasında gelir durumu farkı hemen göze çarptığından kıyafette bir sınırlamanın olmasını düşünen” öğrencilerin oranı %68.0 iken, böyle bir durumun olmadığını düşünenler ise sadece %12.9 dur. Kararsızların oranı %19.1 olarak ölçülmüştür. Bu veriler ışığında gençlerin okullarda serbest kıyafetin ailelere sorun yarattığı bu nedenle tasvip etmediklerini ortaya koymuşlardır.

“Serbest kıyafeti özgürlük olarak görüp kıyafette sınırlamanın olmamasını” düşünen öğrencilerin oranı %35.3 iken, kıyafeti özgürlük olarak görmeyenlerin ve sınırlama olmasını isteyen gençlerin oranı ise %41.4 dür. Kararsızlar is %23.3 olarak görülmektedir.

Tablo 41 genel olarak değerlendirildiğinde lise gençliğinin serbest kıyafeti istemediği ancak katı bir kıyafet uygulamasını da beğenmedikleri, bunun yanında belli sınırlar içinde kıyafetin serbest olmasını istedikleri şeklinde yorumlanabilir.

3.6. Kitle İletişim Araçları ve Değerler

Sanayileşme sonrası meydana gelen teknolojik ilerlemelere paralel olarak kitle iletişim araçlarında yaşanan gelişmeler, bu vasıtaların toplumlar üzerinde etkisini arttırmıştır. Toplumun kitle iletişim sistemlerinin yaygınlığına verdiği olumlu cevapla desteklenen söz konusu gelişme, zamanımızda iletileri istenilen şekilde belirleme, yorumlama ve tayin etme ile sosyal mühendislik uygulamalarına sahne olmuş ve bu yöndeki çabaları kolaylaştırmıştır. Yaşanan süreçte kitle iletişim vasıtaları ile birlikte kitleler, belirli değerler istikametinde biçimlendirilmeye çalışılmıştır (Ersoy, 2012: 335). Televizyon ve bilgisayar gibi görsel ve işitsel kitle iletişim araçları yerel değerlerin bir pota içerisinde eritmesine, farklı kültür ve coğrafyalarda gençler arasında ortak davranış ve yaşayış biçimlerinin oluşmasına yol açmış, toplumca benimsenen ortak ve ahlaki değerlerin temelleri sarsılmıştır (Hökelekli, 2013: 167).

Araştırma kapsamındaki öğrencilere kitle iletişim araçlarının yayınlarının içeriği ile değerleri arasındaki farklılıkların olup olmadığı, bu yayınların davranış değişikliği oluşturup oluşturmadığı sorulmuş elde edilen bulgular tablo 44’de verilmiştir

Tablo 44. Kitle İletişim Araçlarında Sunulan Değerlerin Davranışa Etkisi

Yayınların Davranış Değişikliğine Etkisi	S %	Yayın İçeriklerinin Değerlere Etkisi		
		Evet var değerlerime oldukça ters	Hayır yok değerlerimizi yansıtıyor	Toplam
Evet Görüyorum	S %	163 52.8	96 31.1	259 83.8
Hayır Görmüyorum	S %	19 6.1	31 10.0	50 16.2
Toplam	S %	182 58.9	127 41.1	309 100.0

Gözlemlerimiz ve genel anlayış gençlerde meydana gelen değer değişimlerinin veya değersizleşmenin ana faktörü kitle iletişim araçları olarak görülmektedir. Genelde

dergi, gazete, televizyon, sinema, internet gibi kitle iletişim araçları bizi baştan çıkarıp aile, dostluk ve hakiki bilgi gibi paha biçilmez değerleri baltalayan sığ bir dünya görüşüne itiyor. Yavaş yavaş sıradan insanlar, ekranda gördüklerine benzemeye çalışıyor (Twenge, Campbell, 2015: 227). Özellikle kimlik ve kişilik gelişiminin kritik noktasında bulunan lise gençliği üzerinde bu etki daha da belirgindir. Araştırma kapsamında öğrencilere “Kitle iletişim araçlarındaki yayınların etkisiyle, ailenizde, arkadaşlarınızda veya çevrenizde davranış değişikliği olabildiğini görebiliyor musunuz?” Sorusuna karşılık öğrencilerin %83.3’ ü “evet görüyorum” derken, %16.2’ si “hayır görmüyorum” cevabını vermiştir.

“Kitle iletişim araçlarının yayınlarının içeriği ile kendi değerleriniz arasında bir farklılık var mıdır?” Sorusuna karşılık ise öğrencilerin %58.2’si “evet vardır değerlerime oldukça ters” cevabını verirken, %41.1’ i “hayır yok değerlerimizi yansıtıyor” cevabını vermişlerdir.

Kitle iletişim araçlarının davranış değişikliğine etkisi ile yayın içeriğinin değerleri yansıtıp yansıtmadığı sorularının çaprazlanmış şekli tablo 42’ ye baktığımızda; kitle iletişim araçlarının davranış değişikliğine yol açtığına inananların (%83.8) %31.1 i kitle iletişim araçlarının yayınlarının içeriğini değerlerimizi yansıttığını söylemektedirler. Yine yayın içeriklerinin değerleri yansıttığını söyleyen gençlerin oranı %41.1 olduğu görülmektedir. Bu durum gençlerde bir değer kaybının göstergesi, ya da kitle iletişim araçlarının değerleri tamamıyla değiştirdiği şeklinde yorumlanabilir.

Ersoy’un (2012) yaptığı çalışmada katılımcıların % 84.3 kitle iletişim araçlarının yayınlarının etkisiyle ailede, çevrede, çocuklarda davranış değişikliğini gözlemlerken, % 15.7 si bu durumu gözlemediğini belirtmiştir. Çalışmamızda da benzer sonuçlar elde edildiği görülmektedir.

3.7. Aile Değerleri

Toplumun temel dinamiklerinden ve bileşenlerinden en küçük grup olan aile, birey sayısı ve işlevleri ile geçmişten günümüze değişerek her dönem de yeni bir form ve işlev kazanmıştır. Fakat insanlık tarihinde başlangıçtan itibaren bir toplumsal yapı olarak varlığını sürdürmüştür. Zamanla niceliğindeki değişikliklere rağmen temelde erkek, kadın ve çocuklar bu yapının her şeklinde yer almıştır. Özellikle geleneksel toplumlarda mevcudiyeti daha kalabalık bir grup olarak akrabalık ilişkilerinin daha yoğun ve birliktelik arz ettiği bir yapı olmuştur. Modern toplumlara gelindiğinde üye

sayısı ve işlevsel özelliklerinde değişiklikler olmuş, çekirdek bir hal almış, fakat varlığını sürdürmüştür. Bu birlikteliğin bir yönü ile toplumsalın devamı için gerekli olmasından dolayı, ailede yaşanan çözümler veya yapı değişiklikleri kendini genel anlamda toplumun değişiminde göstermiştir.

Aile, işlevleri bakımından çeşitli şekillerde tanımlanabilir, fakat genel bir tanımlama yapacak olursak eğer; aralarında kan bağı ve akrabalık bulunan kadın, erkek, çocuklar ve yakın akrabalarından oluşan toplumun en küçük sosyoekonomik birimi şeklinde tanımlayabiliriz. Bu tanımlamada ailenin soyun devamını sağlayıcı işlevine gönderme yapılmıştır. Ailenin kültürel ve toplumsal kodları taşıyıcı ve aktarıcı işlevi, toplumsal yapının temel bileşenlerinden olması, çocuğun ilk ve en önemli toplumsallaşma yeri olması sebebiyle ailenin toplumsallığından, sosyolojisinden bahsedebiliriz. Toplumsallaşma ile kişinin bilinçaltına, tutum ve davranışlarına, gündelik hayatında süre giden alışkanlıklarına toplumdaki hâkim değer yargıları ve davranış kalıpları yerleştirilir. Böylece aile ortamında yetişen bireyler toplumsal yaşama hazırlanmış ve diğer insanlardan farklı ve sapkın davranışları benimsememiş olur. Bu da ailenin toplumsallığına işaret eder (ASAGEM, 2010: 25).

Araştırma kapsamındaki öğrencilere aile değerleri ölçeği kapsamında 28 adet değer ifadesi verilmiş, katılım düzeyleri frekans ve yüzdeler üzerinden ölçülüp, ortalama ve standart sapma değerleri üzerinden bir sıralama yapılmıştır. Buna göre, katılım düzeyleri (ortalaması 4.21 ile 5.00 arası olan değerlere gençlerin “kesinlikle katıldıkları”, puan ortalaması 3.41 ile 4.20 arası olan değerlere gençlerin “katıldıkları”, puan ortalaması 2.61 ile 3.40 arası olan değerlere gençlerin “kararsız” kaldıkları, puan ortalaması 1.81 ile 2.60 arası olan değerlere gençlerin “katılmadıkları” puan ortalaması 1.00 ile 1.80 arası olan değerlere gençlerin “kesinlikle katılmadıkları”) göz önünde bulundurularak dört grup aile değeri oluşturulmuş konu ile ilgili elde edilen bulgular tablo 43, 44, 45, 46’da verilmiştir.

3.7.1. Birinci Grup Aile Değerleri: Ailede Dini ve Manevi Değerler

Birinci grup aile değerleri ailenin dini ve manevi değerlere bağlılığı, ailenin ahlaki konularda bireylerini bilgilendirmesi kapsamaktadır. Tablo 45’de konu ile ilgili elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 45. Ailede Dini ve Manevi Değerler

“Ailede Dini ve Manevi Değerler” İle İlgili Değer İfadeleri	S %	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Toplam	Ort.	Ss.
Aile dini ve manevi değerlere bağlı olmalıdır	S	8	7	29	67	198	309	4,42	0.93
	%	2.6	2.3	9.4	21.7	64.1	100		
Ailem benim için her şeyi yapar	S	14	13	31	64	187	309	4.28	1.09
	%	4.5	4.2	10.0	20.7	60.5	100		
Annem ve babam ahlaki konularda beni bilgilendirir	S	19	14	25	78	173	309	4.21	1.15
	%	6.1	4.5	8.1	25.2	56.0	100		

Birinci Grup aile değerlerine baktığımızda en yüksek ortalama (4.42), en düşük standart sapma (0.939) ve en yüksek katılım düzeyi (%85.76) ile öğrenciler “ailelerin dini ve manevi değerlere bağlı olmasını” istiyor. 4.28 ortalama ile %81.23 katılım düzeyi ile “ailenin kendisi için her şeyi yapacağı” ikinci sırada, “ahlaki konularda anne ve babanın çocukları bilgilendirdiği” ise üçüncü sırada yer almaktadır. Üç değer yargısının ortalamalarına ve yüzdelerine baktığımızda gençlerin ailelerin manevi ve dini değerlere bağlı olmasını istedikleri ön plana çıkmakta, ailenin biyolojik, psikolojik, dini ve ahlaki işlevlerini önemli ölçüde koruduğu ortaya konulmuştur.

3.7.2. İkinci Grup Aile Değerleri: Birey İle Ailesel Değerler Arasındaki İlişki

İkinci grup aile değerleri birey aile ilişkisi etrafında şekillenmektedir. Araştırma kapsamındaki öğrencilerin “ailede kendilerini nasıl hissettikleri, ailesi için sıkıntıya katlanabilmesi, ailede alınan kararlara katılım, aile reisliği, ailedeki yaşlıların bakımı, anne, baba, genç ilişkileri” gibi konulardaki tutum ve değerleri ile ilgili bulgulara tablo 46’ da yer verilmiştir.

Tablo 46. Birey İle Ailesel Değerler Arasındaki İlişki

“Birey İle Ailesel Değerler Arasındaki İlişki” İle İlgili Değer İfadeleri	S	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Toplam	Ort.	Ss.
	%								
Ailemde kendimi mutlu hissedirim	S	19	14	45	57	174	309	4.14	1.19
	%	6.1	4.5	14.6	18.4	56.3	100		
Ailemin iyiliği için her türlü sıkıntıya katlanabilirim	S	18	16	33	80	162	309	4.14	1.16
	%	5.8	5.2	10.7	25.9	52.4	100		
Ailede olup bitenden annenin her zaman en önce haberi olur	S	17	20	34	82	156	309	4.10	1.16
	%	5.5	6.5	11.0	26.5	50.5	100		
Ailemde kararlar aile bireylerince ortak alınır	S	24	21	41	83	140	309	3.95	1.20
	%	7.8	6.8	13.3	26.9	45.3	100		
Ailemde dini ibadetler düzenli olarak yerine getirilir	S	23	31	52	95	108	309	3.76	1.23
	%	7.4	10.0	16.8	30.7	35.0	100		
Aile reisi erkektir	S	49	34	32	52	142	309	3.66	1.52
	%	15.9	11.0	10.4	16.8	46.0	100		
Yaşlılar evin bereketini artırır	S	38	33	59	49	130	309	3.65	1.42
	%	12.3	10.7	19.1	15.9	42.1	100		
Bakıma muhtaç aile büyükleri aile içinde bakılmalıdır	S	56	25	44	65	119	309	3.54	1.50
	%	18.1	8.1	14.2	21.0	38.5	100		
Anne ve baba çocukların arkadaş seçimine müdahale edebilir	S	44	29	54	88	94	309	3.51	1.3
	%	14.2	9.4	17.5	28.5	30.4	100		
Anne ve babalar çocukların her şeyini bilmelidir	S	41	33	73	53	109	309	3.50	1.40
	%	13.3	10.7	23.6	17.2	35.3	100		

İkinci grup aile değerleri, aile genç ilişkisi etrafında toplanmıştır. Öğrencilerin kendilerini “ailelerinde mutlu hissetmeleri (%74.7) ve ailenin iyiliği için her türlü sıkıntıya katlanmaları (%78.3) “ 4.14 ortalama ile birinci sırada yer almaktadır. TÜİK (2015) yaşam memnuniyeti araştırmasına göre kendilerini en fazla ailelerinin memnun ettiğini ifade eden bireylerin oranı 2013 yılında %73.0 iken, 2014 yılında bu oran %73.3’e yükselmiştir. ASGM (2010) yaptığı “Türkiye’de Aile Değerleri Araştırması” nda ise “ 18-24 yaş arası gençlerin “ailelerinin iyiliği için her türlü sıkıntıya

katlanabilme’’ oranı %88.8 olarak ölçülmüştür. Yaş ilerledikçe bu oranda artış kaydedilmiştir. Bu oranlar yaptığımız çalışma ile benzerlik göstermektedir. Bu değer ifadelerine yüksek oranda katılım da aileye verilen önemi ortaya koyma açısından önemli ipucu vermektedir. Çünkü aile bireyleri “biz” bilincinin bir yansıması olarak, ailesi için her türlü sıkıntıyı göze alabilme iradesi ortaya koyabilmektedir. Yüksek aritmetik ortalama ve düşük standart sapma değerleri dikkate alındığında bu ifadelerin, değerler sistemimiz içinde, üzerinde uzlaşılan güçlü değerler olduğu görülmektedir.

“Ailede olup bitenlerden annenin her zaman en önce haberi olması’’ 4.10 ortalama ile üçüncü sırada yer almaktadır. Bu durum ailede annelerin babalardan daha çok iletişim ağlarını kullandığı ve “en son babalar duyar’’ deyiminin bir kanıtı olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Ailede kararların aile bireylerince ortak alınması’’ 3.95 ortalama ile dördüncü sırada yer almaktadır. %72.2 katılım oranıyla Ailede demokratik değerlerin bir göstergesi, bireylerin aile içinde önemsendiğinin bir kanıtı olarak kararların aile bireylerince ortak alınması, üzerinde uzlaşılan değerler arasında yer almaktadır.

“Ailede dini ibadetlerin düzenli olarak yerine getirilmesi’’ 3.76 ortalama ile beşinci sırada yer almaktadır. Öğrencilerin “ailenin dini ve manevi değerlere bağlı olmasını’’ gerektiği üzerinde birinci sırada uzlaşmasına rağmen, ailelerinin dini ibadetlerini düzenli olarak yerine getirme oranının düşük olduğu görülmektedir.

“Aile reisi erkektir’’ değer ifadesi 3.66 ortalama ile altıncı sırada yer almaktadır. Aile reisliğini erkek olarak kabul eden öğrencilerin oranı %62.8 iken bunu ret edenlerin oranı %26.9 dur. Tablodaki standart sapma değerinin yüksekliği zaman içinde bir değişim beklentisine işaret eder.

ASAGEM (2010: 116) araştırmasında “Ailenin reisi erkektir’’ değer ifadesini destekleyenlerin toplam oranı %66.4’tür. Bu kanaate destek vermeyenlerin oranı ise %19.4 olarak tespit edilmiştir. Yine aynı çalışmada, erkeklerin kadınlardan; yaşlıların gençlerden; kırsal kesimde yaşayanların kentte yaşayanlardan; eğitim düzeyi düşük olanların eğitim düzeyi yüksek olanlardan, doğu kesimlerinin batı kesimlerinden daha çok aile reisliğinin erkek olduğunu belirtmişlerdir.

Ailede son sözü söyleyecek, aileyi yönetecek bir kişinin bulunmasının gerektiği ve bunun da erkek olduğu yönünde toplumda var olan geleneksel anlayışın devam ettiği anlaşılmaktadır. Bu da Türk toplumunun ataerkil yapısı ile uyumlu bir sonuçtur. Ancak bu değer zaman içinde değişme potansiyeli taşıdığı gözlenmektedir. Özellikle

aritmetik ortalamının yüksek olmayışı ve standart sapmanın da oldukça yüksek oluşu değerlerin aşınmaya yüz tuttuğu şeklinde değerlendirilebilir.

Araştırma kapsamındaki öğrencilerin “yaşlıların evin bereketini arttırdığına” olan inancına toplam katılım oranı %58, iken “Bakıma muhtaç aile büyükleri aile içinde bakılması gerektiğine” olan inancı toplam katılım oranı %59.5’tir. Aritmetik ortalaması 3.65 ve 3.54 olan bu değerlerin yedi ve sekizinci sırada yer aldığı görülmektedir.

ASAGEM(2010:124) “Türkiye’de Aile Değerleri Araştırmasında” Aile değerleri ölçeği içerisinde yer alan ve aile bireylerine verilen önemi gösteren “Bakıma Muhtaç Olan Aile Büyükleri Çocuklarınca Aile İçinde Bakılmalıdır” ifadesine görüşülen kişilerin % 84.9’u tarafından desteklenen bir değer yargısı olarak tespit edilmiştir. İfadeye yalnızca % 3.9 oranında destek verilmezken, görüşülen kişilerin % 11,2’si bu yargıya ne katıldıklarını ne de katılmadıklarını belirtmişlerdir. Beşli ölçek içerisinde ifadenin ortalaması 4.19 ve standart sapması 0.813’olarak ölçülmüştür.

Yaptığımız çalışmanın verilerini bu çalışmanın bulgularıyla karşılaştırdığımızda, geleneksel bir değer olan yaşlıların bir evin bereketini arttırdığı, bu yüzden aile büyüklerine saygı gösterilmesi gerektiği ve evin içinde bakılması şart olduğu Türk toplumunun önemli bir değer yargısının önemini kaybettiğini söyleyebiliriz. Yaptığımız çalışmada katılım düzeyinin ve aritmetik ortalamasının düşüklüğü, standart sapmanın yüksek oluşundan gençlerin bu değerler üzerinden uzlaşa sağlayamadığı şeklinde yorumlanabilir.

Araştırma kapsamındaki öğrencilerin “Anne ve baba çocukların arkadaş seçimine müdahale edebilir” ifadesine katılımın oranına baktığımızda toplamda %58.9 oranında bir katılım görülürken, %23.6 oranında bir karşı çıkış, %17.5 oranında bir kararsızlık görülmektedir. Yine “ Anne ve babalar çocukların her şeyini bilmelidir” ifadesine öğrencilerin katılım oranı toplamda %52.4 iken kararsızların oranı %23.6, katılmayanların oranı toplamda %24’ tür.

Gençlerin aile içinde özel bir alan istemeleri, kendi kararlarını kendileri verebilmeleri, kişiye özel şeylerin ailesi tarafından bilinmesini istememeleri birey olmanın önemli göstergeleridir. İkinci değer grubunun en son sıralarında yer alan iki ifadenin ortalamalarının düşüklüğü ve standart sapmalarının yüksek oluşu gençlerin özel hayatlarında ebeveynlerinin müdahalelerini istedikleri şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 44 genel olarak yorumlandığında ise ortalamaların 3.41 ile 4.20 arasında yüzdelik dilimlerinin ise %56.3 ile %35.3 arasında olması gençlerin bu değer ifadelerine

“katılıyorum” seviyesinde olduğu görülmektedir. Bu durum aile birey ilişkisinin normal sevide olduğunun bir kanıtı olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.7.3. Üçüncü Grup Aile Değerleri: Ailede Otoriterlik Eğilimleri

Ortalama değerlerinin 3.40 ile 2.61 arasında olan Üçüncü grup aile değerleri “ailede otoriterlik” değerleri etrafında toplanmıştır. Tablo 47’de bu değerlere ait bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 47. Ailede Otoriterlik Eğilimleri

“Ailede Otoriterlik” İle İlgili Değer İfadeleri	S %	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Toplam	Ort.	Ss.
Problemlerimi ailemle paylaşırım	S	52	39	53	72	93	309	3.37	1.45
	%	16.8	12.6	17.2	23.3	30.1	100		
Giyim ve kuşamıma ailem müdahale edebilir	S	64	44	46	67	88	309	3.23	1.51
	%	20.7	14.2	14.9	21.7	28.5	100		
Ailede, en son babalar duyar	S	64	59	52	50	84	309	3.10	1.50
	%	20.7	19.1	16.8	16.2	27.2	100		
Bakıma muhtaç aile büyükleri, aile mutluluğu için huzur evine verilebilir	S	77	38	68	44	82	309	3.05	1.52
	%	24.9	12.3	22.0	14.2	26.5	100		
Kadın dışarı çıkmak için kocasından izin almalıdır	S	86	39	53	59	72	309	2.97	1.53
	%	27.8	12.6	17.2	19.1	23.3	100		
Bir kadının asıl görevi çocuk bakımı ve ev işleridir	S	84	37	62	57	69	309	2.97	1.51
	%	27.2	12.0	20.1	18.4	22.3	100		
Akrabalarla sık görüşmek aile ilişkilerini bozar	S	97	37	49	50	76	309	2.91	1.58
	%	31.4	12.0	15.9	16.2	24.6	100		
Misafirlikte erkek ve kadın ayrı oturmalıdır	S	108	39	61	29	72	309	2.73	1.57
	%	35.0	12.6	19.7	9.4	23.3	100		
Erkek çocuk sahibi olmak daha çok itibar kazandırır	S	113	39	51	42	64	309	2.69	1.57
	%	36.6	12.6	16.5	13.6	20.7	100		

Araştırma kapsamındaki öğrencilerin “problemlerimi ailemle paylaşırım” yargısına katılma oranı toplamda %53.4 iken, katılmama oranı toplamda %29.4, kararsızların oranı ise %17.2’i dir. “giyim kuşamıma ailem müdahale edebilir” diyen öğrencilerin oranı toplamda %50.2 iken, bu yargıya katılmayanların oranı toplamda %34.9, kararsızların oranı ise %14.9 dur.

Avcı (2007: 114) “Toplumsal Değerler ve Gençlik” araştırmasında “gençlerin ailesiyle her türlü sorunu paylaşma “ oranı %52.4 ölçülmüş, gençlerin yarıya yakını aileleriyle sorunlarını paylaşma taraftarı olmadığı, bunun nedeninin ise ebeveynlerinin kendilerini anlayamamaları, buldukları ortamlardan kuşku duymaları, sorgulanma korkuları gibi nedenler olduğunu belirtmiştir.

Araştırma bulgularımız “Avcı” tarafından yapılan araştırma bulgularıyla benzerlik arz etmektedir. Gençlerin daha özgürlükçü ve bireyci takıldıkları, bu değer ifadelerinin ortalamalarının düşüklüğü standart sapmalarının yüksek oluşundan anlaşılmaktadır. Bu durum aile otoritesine gençlerin bir karşı çıkışı olarak yorumlanabilir.

“Ailede olup bitenlerden annenin her zaman en önce haberinin olması” öğrenciler tarafından büyük oranda kabul görmesinin yanı sıra, “ailede en son babalar duyar” yargısına öğrencilerin katılım düzeyi(%43.4), katılmayanlara oranla (%39.8) biraz yüksek olması ailede iletişim anne üzerinden sağlandığı fakat eninde sonunda babanın da durumlardan haberdar olduğu söylenebilir.

Bir ailede annelerin ailede olup bitenlerden haberinin olmasına gençler tarafından kanaat getirilirken, babaların en son duydukları fikrine katılmamaktadır. Bu durum ailede olup bitenlerden annenin haberi olduğu kadar babaların da haberi olduğu yargısına varılmış, “ailede en son babalar duyar” yargısının gençler tarafından kabul görmediği ortaya konulmuştur.

“Bakıma muhtaç aile büyükleri, aile mutluluğu için huzur evine verilebilir” ifadesi aile değerleri içerisinde öğrenciler tarafından %40.7 oranında desteklenirken, %37.2 oranında desteklenmiyor, %22.0 oranında öğrenciler kararsız kalmaktadır.

ASAGEM (2010:126) “Türkiye’de Aile Değerleri Araştırmasında” Aile değerleri ölçeği içerisinde yer alan ve aile bireyelerine verilen önemi gösteren “yaşlandığında anne-babama huzurevi benden daha iyi bakar” ifadesi görüşülen kişilerin sadece % 15,4’ü tarafından desteklenen bir yargı iken, bu yargıya %74,5 oranında ise destek verilmezken, görüşülen kişilerin % 10,1’i bu yargıya ne katıldıklarını ne de katılmadıklarını belirtmişlerdir. Beşli ölçek içerisinde ifadenin ortalaması 2,02 ve standart sapması 1,18 olarak ölçülmüştür.

Araştırma bulgularımız yukarıda verilen araştırma bulgularıyla karşılaştırdığımızda lise gençliğinin yaşlıların “aile mutluluğu” için huzur evinde bakılmasına daha olumlu baktığı söylenebilir. Aslında gençlerin yaşlıların evde

bakılmasından yana tavır takınmasına rağmen (tablo 44), söz konusu aile mutluluğu olunca daha bireysel davranmakta, çekirdek aileden yana tavır almakta, üçüncü kişilerin aileye müdahalesini istememektedir.

“Kadın dışarı çıkmak için kocasından izin almalıdır” ifadesi aile değerleri içerisinde %41.5 oranında öğrenciler tarafından destek görülürken, %40.4 oranında destek görmemekte, öğrencilerin %17.2 bu konuda kararsız görünmektedir. Yine “Bir kadının asıl görevi çocuk bakımı ve ev işleridir” ifadesine aile değerleri içerisinde öğrenciler tarafından %40.7 oranında destek görülürken, %39.2 oranında destek görmemekte, öğrencilerin %20.1 ise bu konuda kararsız görülmektedir. “Misafirlikte erkek ve kadın ayrı oturmalıdır” yargısı ise %32.7 oranında desteklenirken, %47.6 oranında destek görmemekte, %19.1 oranında bir kararsızlık görülmektedir.

Geleneksel kadın rolleri olarak değerlendirilen bu üç yargı ifadesinin gençler tarafından kabul görmediği ortaya çıkmıştır. Kadının sosyal hayat içinde birey olduğu, erkekle eşit haklara sahip olduğu, geleneksel rol ve kalıpların dışında sosyal çalışma alanlarında yer alabileceği gençler tarafından benimsendiği söylenebilir.

Aile değerleri ölçeği içinde “Akrabalarla sık görüşmek aile ilişkilerini bozar” ifadesine öğrencilerin %36’sı destek verirken, %45.3’ü destek vermemekte, %15.9’u ise bu konuda kararsız kalmaktadır.

ASAGEM (2010:126) “Türkiye’de Aile Değerleri Araştırmasında” 18-24 yaş arası gençlerin “akrabalarla sık sık görüşülmelidir” ifadesine %60.3 oranında destek vermekte, yaş ilerledikçe bu oranın arttığı görülmektedir. Araştırma bulgularımız bu verilerle yaş değişkeni göz önünde bulundurulduğunda benzerlik göstermektedir. Gençlerin akrabalarla olan ilişkilerin devam etmesini istemekte olduğu görülmektedir.

“Erkek çocuk sahibi olmak daha çok itibar kazandırır” yargısı aile değerleri içerisinde öğrenciler tarafından %34.3 oranında desteklenmiştir. Öğrencilerin %49.2’si ise bu yargıya katılmamakta, %16.5’i ise kararsız kalmıştır.

ASAGEM (2010: 80) “Türkiye’de Aile Değerleri Araştırmasında” 18-24 yaş arası gençlerin “Erkek çocuk sahibi olmak daha çok itibar kazandırır” yargısına katılım oranı %34.1 iken, %51.6’sı erkek çocuk sahibi olmanın itibarla alakası olmadığını belirtmiş ve bu yargıyı red etmiştir. Araştırma bulgularımız bu verilerle benzerlik göstermektedir. Erkek çocuğunun aileye itibar kazandırması anlayışının Türk ailesinde artık kabul görmediği sonuçlardan görülmektedir.

Üçüncü grup değer ifadeleri ailede otoriterlik değerleri etrafında toplanmıştır. Tabloyu genel olarak değerlendirdiğimizde ortalamaların düşük, standart sapmaların yüksek olduğu, bu değer ifadelerine gençlerin genellikle katılmakta kararsız kaldıkları, katılmama eğiliminde oldukları görülmektedir.

3.7.4. Dördüncü Grup Aile Değerleri: Ailede Şiddet Eğilimleri

Dördüncü grup aile değerleri ifadeleri aile ve şiddet olgusu etrafında toplanmıştır. Araştırma kapsamında öğrencilere “ebeveynlerden hangisinin ailede daha çok problem çıkardığı”, “kadının itaat etmediğinde kocası tarafında dövülüp dövülmeyeceği”, “ailesinde şiddete tanık olup olmadığı” sorulmuş elde edilen bulgular tablo 48’da verilmiştir.

Tablo 48. Ailede Şiddet Eğilimleri

“Ailede Şiddet” İle İlgili Değer İfadeleri	S %	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Toplam	ort.	ss.
Ailemde daha çok annem problem çıkarır	S	130	59	61	33	26	309	2.49	1.56
	%	42.1	15.2	13.6	10.0	19.1	100		
Babamın annemi dövdüğüne şahit olmuşum	S	130	47	42	31	59	309	2.40	1.61
	%	49.5	11.0	8.7	11.7	19.1	100		
Kadın itaat etmediğinde kocası tarafından dövülebilir	S	153	34	27	36	59	309	2.29	1.54
	%	50.2	12.0	13.9	6.5	17.5	100		
Ailemde daha çok babam problem çıkarır	S	155	37	43	20	54	309	2.24	1.32
	%	42.1	19.1	19.7	10.7	8.4	100		

Araştırma kapsamındaki öğrencilerin aile değerleri içerisinde “ Ailemde daha çok annem problem çıkarır” ifadesine katılım düzeyi %19.1 iken bu yargıyı desteklemeyenlerin oranı %57.3 olarak ölçülmüştür. Bu konuda öğrencilerin %13.6’si kararsız kalmıştır.

Aile içinde “babasının annesini dövdüğüne şahit” olanların oranı %30.8 iken, bu duruma şahitlik etmeyenlerin oranı %60.5, bu konuda fikir belirtmeyenlerin oranı ise yani kararsızların oranı %13.6 olarak ölçülmüştür.

“ Kadın itaat etmediğinde kocası tarafından dövülebilir” ifadesi aile değerleri ölçeği içinde öğrenciler tarafından %24 oranında destek bulurken, öğrencilerin %62.2’i bu duruma karşı çıkmıştır.

“ Ailemde daha çok babam problem çıkarır” ifadesine ise öğrencilerin %19.1’ü katılırken, %61.2’si bu duruma karşı çıkmıştır.

Tablo 48 genel olarak yorumlandığında gençlerin şiddete karşı çıktıkları, belirtilen durumları “kesinlikle tasvip etmedikleri” ortaya çıkmıştır. Yine de ailede annelerin babalardan daha çok problem çıkardığı, aile içinde şiddete şahit olanların oranının ile şiddeti tasvip edenlerin azımsanmayacak kadar çok olduğu söylenebilir.

T.C Başbakanlık Aile Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü tarafından 2010 yılında Türkiye genelinde yapılan “Türkiye’ de Aile Değerleri Araştırması” nda kullanılan aile değerleri ölçeğinin bazı maddeleri yaptığımız araştırmada da kullanılmıştır. Yaptığımız çalışmanın bulguları ile ASAGEM (2010) tarafından yapılan Türkiye Aile Değerleri Araştırması çalışmasının verileri benzerlik göstermesinin yanı sıra, gençlerin aileye verdikleri önemde bir azalmanın olduğu görülmektedir. Yaptığımız çalışmanın sonucunda gençlerin, daha özgürlükçü, bireysel ve ataerkil bir eğilim içinde oldukları, ailede dini ve manevi değerlere önem vermelerine rağmen ailesinde dini ibadetlerin yerine getirilmesinde bir azalmanın olduğu görülmektedir.

3.8. Davranışlarda Dini Eylemler

Toplumsal eylem, çeşitli etkinliklerle ortaya çıkar. Bu etkinliklerden biri de dindir. Din kolektiviteleri, bazen toplumsal eylemlerin kendilerini anlatma biçimlerine dönüşür (Yıldırım, 1999: 9). Din her şeyden önce günlük yaşam üzerinden kendini gösterir. Dini anlamda günlük hayat helaller, haramlar, farzlar, sünnetler, günahlar, sevaplar, mubahlar yani günlük eylemlerin dinsel karşılıkları üzerinden yürür. Bunun yanında kişi, belirli bir zaman dilimine bağlanmayan fakat gelişen durumlara göre yapılması gereken eylemlerle de mükelleftir. Örneğin yardıma muhtaç kişilere elinden geldiğince yardım etmek, haksızlık gördüğünde müdahale etmek, yaptığı hatalardan pişmanlık duymak gibi (Bilgin, 1997: 159).

Araştırma kapsamında gençlerin günlük davranışlarında dini eylemlere ne kadar önem verdikleri ve eylemde bulunurken dini değerleri ne ölçüde göz önüne aldıkları ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda on dokuz dini değer ifadesine katılım düzeyleri beşli likert tipi ölçekle ölçülmüştür. Güvenirlilik derecesi alfa (Cronbach's

Alpha) katsayısı 0,876 olarak ölçülüp, oldukça güvenilir olduğu test edilmiştir. İfadelere verilen cevaplar 1'den (hiçbir zaman) 5'e (her zaman) doğru puanlandırılmıştır. Puan aralığı 0,80 olarak ölçülüp, ortalaması 4,21 ile 5,00 arası olan değerlere gençlerin her zaman katıldıkları, puan ortalaması 3,41 ile 4,20 arası olan değerlere gençlerin çoğu zaman katıldıkları, puan ortalaması 2,61 ile 3,40 arası olan değerlere gençlerin arada bir katıldıkları şeklinde ortalamalar üzerinde yorum yapılmıştır.

Araştırma kapsamında öğrencilerin günlük davranışlarında dini değerlere ne kadar önem verdikleri ile ilgili bulgular tablo 49'da verilmiştir.

Tablo 49. Dini Değerlere Katılım Düzeyi

Dini Değerler	S %	Hiçbir zaman	Önemli değil	Arada bir	Çoğu zaman	Her zaman	Toplam	Ort.	Ss.
Allah'ın varlığına inanırım	S	4	0	4	9	292	309	4.89	0.52
	%	1.3	0	1.3	2.9	94.5	100.0	4.89	0.52
Yaptığım günahlardan pişmanlık duyarım	S	12	6	15	51	225	309	4.52	0.96
	%	3.9	1.9	4.9	16.5	72.8	100.0	4.52	0.96
Her işte bir hayır olduğuna inanırım	S	3	9	27	55	215	309	4.53	0.84
	%	1.0	2.9	8.7	17.8	69.6	100.0	4.53	0.84
Namuslu olmaya dikkat ederim	S	14	4	21	43	227	309	4.50	1.00
	%	4.5	1.3	6.8	13.9	73.5	100.0	4.50	1.00
Sözümde dururum	S	4	9	27	63	206	309	4.48	0.87
	%	1.3	2.9	8.7	20.4	66.7	100.0	4.48	0.87
Vicdanıma uymayan şeyleri red ederim	S	3	13	25	66	202	309	4.46	0.88
	%	1.0	4.2	8.1	21.4	65.4	100.0	4.46	0.88
Oruç tutarım	S	11	9	29	50	210	309	4.42	1.01
	%	3.6	2.9	9.4	16.2	68.0	100.0	4.42	1.01
Kadere inanırım	S	13	8	24	58	206	309	4.41	1.03
	%	4.2	2.6	7.8	18.8	66.7	100.0	4.41	1.03
Elimden geldiği kadar insanlara yardım ederim	S	4	4	35	85	181	309	4.41	0.83
	%	1.3	1.3	11.3	27.5	58.6	100.0	4.41	0.83
Sık sık dua ederim	S	9	13	27	65	195	309	4.37	1.00
	%	2.9	4.2	8.7	21.0	63.1	100.0	4.37	1.00
Doğruları ve yanlışları her şartta söylerim	S	5	8	48	88	160	309	4.26	0.92
	%	1.6	2.6	15.5	28.5	51.8	100.0	4.26	0.92
Davranışlarımın günah olup olmadığına dikkat ederim	S	11	7	47	92	152	309	4.19	1.01
	%	3.6	2.3	15.2	29.8	49.2	100.0	4.19	1.01
Tesettüre önem veririm	S	23	15	41	58	172	309	4.10	1.24
	%	7.4	4.9	13.3	18.8	55.7	100.0	4.10	1.24
Bir işe başlarken besmele çekerim	S	19	10	58	93	129	309	3.98	1.13
	%	6.1	3.2	18.8	30.1	41.7	100.0	3.98	1.13
Kin tutmam	S	24	21	48	63	153	309	3.97	1.27
	%	7.8	6.8	15.5	20.4	49.5	100.0	3.97	1.27
Kuran okurum	S	33	17	62	52	145	309	3.84	1.35
	%	10.7	5.5	20.1	16.8	46.9	100.0	3.84	1.35
Arkadaşımın dindar olmasına dikkat ederim	S	27	33	41	98	110	309	3.75	1.28
	%	8.7	10.7	13.3	31.7	35.6	100.0	3.75	1.28
Kötüye iyilikle cevap veririm	S	36	12	76	57	128	309	3.74	1.34
	%	11.7	3.9	24.6	18.4	41.4	100.0	3.74	1.34
Beş vakit namazımı kılarım	S	56	14	136	40	63	309	3.13	1.30
	%	18.1	4.5	44.0	12.9	20.4	100.0	3.13	1.30

Araştırma kapsamındaki öğrencilerin Ortalaması 4,21 in üzerinde olan değerlere her zaman katıldıkları, bu değerleri benimsedikleri, kabul ettikleri, beklenen seviyede önemsedikleri görülmüştür. Öğrencilerin dini değerler ölçeği içinde destekledikleri dini değerleri sıraladığımızda “Allah’a inanmaları” (%97.4), “yaptığı günahlardan pişmanlık duymaları” (%89.3), “her işte bir hayır olduğuna inanmaları” (%87.4), “namuslu olamaya dikkat etmeleri” (%87.4), “sözünde durmaları” (%87.1), “vicdanına uymayanları red etmeleri” (%86.7), “oruç tutmak” (%84.1), “kadere inanmak” (%85.1), “insanlara yardım etmek” (%86.1), “dua etmek” (%84.1), “doğruları ve yanlışları her şartta söylemek” (%80.3) şeklinde olduğu görülmekte, öğrencilerin bu yargıları “her zaman” önemsedikleri katılım gösterdikleri görülmektedir.

Ortalaması 4,20 ile 3,41 arası olan dini değer ifadeleri ise öğrencilerin “çoğu zaman” önemsedikleri değerler olarak görülmektedir. Buna göre öğrencilerin dini değerler ölçeği içinde “çoğu zaman” destekledikleri değerleri sıraladığımızda ise “davranışlarının günah olup olmadığına dikkat etmesi” (%79.0), “tesettür” (%74.4), “işe başlarken besmele çekmesi” (%71.8), “kin tutmaması” (69.9), “Kur’an okuması” (%63.8), “arkadaş seçiminde dindarlığa dikkat etmesi” (%67.3), kötüye karşılık iyilikle cevap vermesi” (%59.9) şeklinde sıralandığını görmekteyiz. Öğrencilerin arada bir yaptıkları ve ortalaması en düşük olan, standart sapması en yüksek olan değer ise “beş vakit namaz kılmak” olmuştur.

Tablo 49 genel olarak değerlendirildiğinde gençlerin sosyal hayatta yapılmadığında toplum tarafından hoş görülme, ahlaksızlık olarak nitelendirilecek, dışlanacak, hor görülecek, değerlere önem verdikleri görülmektedir. İslami açıdan bu değerlerin hepsi önemli olduğu halde, İslam’ın olmazsa olmazlarından namaz gençler tarafından en az önem verilen bir değer olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bir çelişki olarak görülmektedir. Çünkü Allah’ın varlığına inanan kimsenin namaz kılması, kuran okuması, oruç tutması beklenirken, gençler tarafından bu eylemsel ibadetlerin yerine getirilme oranı düşüktür. Bu durumu sosyal istenirlikle açıklamak mümkün. Sosyal istenirlik, kültürel değerler açısından istenilen ve kabul gören davranışları (zorda olan birine yardım etme gibi) olduğundan fazla gösterme, istenilmeyen davranışları (bir görevi yerine getirmekten kurtulmak için hasta numarası yapma gibi) ise gizleme eğilimi (Akın, 2010: 6) olarak ifade edilir. Bu anlamda gençlerin sosyal istenirlik eğilimleri gösterdikleri düşünülebilir.

Aydın (2010) “Gençliğin Dini ve Sosyal Değerleri” adlı 300 kişilik bir örnekleme yaptığı çalışmada da benzer sonuçlar elde edilmiştir. Çalışmada İslami eylemsel değerlerin ortalamalar üzerinden analizi yapıldığında; ortalaması yüksek on değer, (namuslu olmak, hakkı gözetmek, sözünde durmak, utanmak, insanlara kolaylık göstermek, güvenilir olmak, Allah’a şükretmek, Allah’a boyun eğmek, günahlardan pişmanlık duymak, esirgeyici olmak) ile ortalaması düşük on değer (dünyaya fazla kapılmamak, ruhen arınmak, diline sahip çıkmak, Allah’ı sıkça anmak, başkalarına güvenmek, sabırlı olmak, düzeltici olmak, saf duygulu olmak, dosdoğru hareket etmek, kanatkar olmak) karşılaştırılması yapılmış şu kanaate varılmıştır;

Ortalaması yüksek birinci grubun, insanın daha iyi bir konumu ile ilgili, bir başkası ile ilişkilerinde aranan değer olduğu görülürken, (Mesela namuslu olmak, hakkı gözetmek, sözünde durmak, utanmak, çevre ile ilişkileri düzenleyen İslami değerler olup, dünyevi sosyal yönü belirgin değerlerdir.) ortalaması düşük değer grubuna baktığımızda, diğerleri gibi insan eylemleri üzerinden gerçekleşse de aşkınlığı daha fazla değerlerdir.

Aydın (2010: 102-103) bu benzer durumu şu şekilde açıklamaktadır: “kanaatimizce bu durumu açıklamak için modern dönemlerde karşımıza çıkan din ahlak ikilemine başvurulabilir. Sosyal hayatın sekülerleşmesi karşısında dinin etkinliği geri plana çekilmiş, potansiyel olarak ahlak onun yerini doldurmaya yönelmiştir. Bizim örneklem dünyamızdan aldığımız veriler de ahlaki değerlerin öncelediğini göstermektedir. Basitçe ifade etmek ve örneklendirmek gerekirse namuslu olmak sonuç itibariyle ilahi mükâfatı gerektirecek bir değer de, insanın çevresindeki imajı ile ilgili içkin bir değer olarak algılanabilir. İnsanın daha iyi bir dünyevi hayat için kendini kabul ettirme gayretinin bir gereği olarak da ortaya çıkabilir, hâlbuki tezkiye ve zühd salt olarak dünyanın bir gereği olamazlar. Sonuç olarak namuslu olma, güvenilir olmak ve benzerleri ahlaki uçtadır, ama zühd, tezkiye ve benzeri değerler daha bir dinidirler. Görüldüğü kadarıyla dini değerler alanında da dönüşüm, ahlaki olanların altını çizmektir....Bu durum dindarlık düzeyimizin fazlaca derunu olmadığı ‘eylemsel’ den çok “söylemsel” olduğu şeklinde yorumlanabilir.”

SONUÇ

Herhangi bir toplum yapısının analiz edilebilmesi için, o toplumsal yapıdaki, kurumların, süreçlerin ve rollerin bilinmesi gerekir. Bu kurum, süreç ve rollerin sosyal aktörler tarafından anlamlandırılmaları da bilindiği gibi değerler aracılığıyla mümkün olur. Bu nedendir ki, herhangi bir toplum yapısının analizine katkıda bulunacak en önemli unsur, o toplumun sahip olduğu değer yargılarının tespiti olacaktır. Böylece, o toplumun yapı ve işlevlerine ilişkin ileriye yönelik projeksiyonlarını yapılabilmesi de mümkün olabilecektir. Bu anlamda da değer araştırmaları sosyolojik açıdan önemli bir işleve sahiptir (Özden, 2004: 2).

Lise gençliğinin değer yargılarını anlamaya yönelik olan bu betimleyici araştırmada, gençlerin dini, sosyal ve aile ile ilgili değer yargıları araştırma konusu yapılmış sosyolojik olarak yorumlanmaya çalışılmıştır. Buna göre şu sonuçlara ulaşılmıştır.

1. 2014-2015 eğitim öğretim yılında Malatya lisesinde okuyan toplam 1422 öğrenciden 200'ü kız 155 i erkek olmak üzere toplam 355 öğrenciye anket uygulaması yapılmış, yanıtlanmayan, gelişigüzel doldurulan, tüm soruları aynı seçenekte işaretleyen anket formları ayıklandıktan sonra toplam 309 anket analize tabi tutulmuştur.

2. Örneklem grubunun yaş ortalaması 14 ile 17 arasında dağılım göstermektedir. Katılımcıların % 45.3 Anadolu Lisesi, %54.7 isi Genel lise öğrencileri oluşturmaktadır. Katılımcıların 4 ünün babası, 2 sinin annesi vefat etmiş, 13 kişinin anne ve babası ayrı yaşamaktadır.

3. Katılımcıların anne baba eğitim durumları ilköğretim ve lisede yoğunluk göstermektedir. Annelerin ev hanımı babaların serbest meslek grubunda çalıştıkları gelir seviyelerinin ortalamasının altında oldukları ve büyük bir kısmının şehirlerde yaşadıkları görülmüştür.

4. Katılımcıların çoğunun çekirdek aile yapısına sahip oldukları, büyük aile yapısının oldukça az olduğu görülmüştür. Ailelerin ortalama üç çocuğa sahip olduğu görülmüştür.

5. Eğitim ve başarı en çok önemsenen değerlerdir. Ahlaklı olmak ideal değerler arasında yer almakta, zengin olmak kulak arkası edilmemektedir. Gençlerin büyük bir çoğunluğu imkanları ölçüsünde başkalarına yardım etmek arzusundadır.

6. Gençlerin uğruna mücadele edeceği en önemli değer din, vatan millet olmasına rağmen, gençlerin çoğu dini görevlerini ara sıra, fırsat buldukça yerine getirmektedir. Adalet, şahsiyet ve haysiyet gençler için önemli bulunmamaktadır.

7. Gençlerin çoğu yardımsever, dürüst, alçak gönüllü, başarılı ve zeki olarak arkadaşları arasında bilinmektedir. Buna karşılık dindar, ahlaklı, adaletli olarak tanımlanan gençlerin oranı bir hayli düşüktür. Başarı, özgürlük, anne baba ve yaşlılara değer vermek, dinin gereklerini yerine getirmek gençler arasında idealdeki değerler olarak sıralanmıştır.

8. Terbiye, tutumlu olmak, çalışkanlık, hoşgörü, farklı değerlere saygı duymak ve sorumluluk değerleri bir öğrencide bulunması gereken en önemli değer olarak sıralanmıştır. Liderlik en önemsiz değer olarak görülmektedir. Meslek seçimini belirleyen en önemli değer ise “para” “insanlara olan faydası” ve “mesleğin yükselmeye açık olması” olmuştur.

9. Gençlerin kendilerine örnek aldığı ve kimliklerinin oluşumunda kendilerini etkileyenlerin başında aile yani annesinin gelmekle birlikte yine de kendi kararlarını kendileri vermektedirler. Siyasi liderler, öğretmenler en az örnek alınan kişilerin başında gelmektedirler.

10. Gençlerin yarısından fazlası (%60.9) genel anlamda insanları güvenilir buluyor, büyük bir kısmı (%76) kendini mutlu hissediyor. Mutluluk düzeyi arttıkça gençlerde güven oranının arttığı görülüyor.

11. Gençlerin büyük bir kısmının gelecek ile ilgili planlarının olduğu eğitimin kendilerini geleceğe hazırladığı ve geleceklerini iyi gördükleri, geleceğe yönelik olumlu tutum içinde oldukları ve genel olarak kendilerini başarılı gördükleri tespit edilmiştir. Bu karşılık ülkenin geleceği gençler tarafından iyi görülmemektedir. Ahlaksal çöküntü ve gençliğin boş vermişliğinin gençler tarafından ülkenin en önemli problemleri olarak görülmektedir.

12. Okullarda gençler arasında görülen en önemli problemler sigara içmek ve kız erkek ilişkileri olmuştur. Son dönemlerde etkisini arttıran ve gençler arasında yaygın olarak kullanılan cep telefonu bununla birlikte sosyal medya bir problem olarak görülmemektedir. Alkol, uyuşturucu kavga ikinci derece problemleri olarak görülmektedir. Bunun yanında gençlerin arkadaşlık yapmak istemedikleri uzak durmak istedikleri kişilerin başında ise uyuşturucu ve alkol kullananlar gelmektedir. Siyaset yapanlar ve farklı dinden olanlar arkadaşlık durumlarını etkilememektedir.

13. Gençlerin %65'i evlilik öncesi cinsel ilişkiyi kesinlikle red etmekte, çapkınlığı her iki cins için ahlak dışı görmektedir. Kalan %35'i bir şekilde bu durumları onaylamaktadır. Bayanlar erkeklere nazaran bu konularda daha katı bir tutum sergilemekte ve karşı çıkmaktadır. Bunun yanında gençlerin çoğu aşk ve cinselliği bir olarak görmekte, gerçek aşkların çok az yaşandığını belirtmektedirler.

14. Gençlerin yaklaşık yarısı karşı cinsten bir arkadaşı olduğunda ailelerine rahatlıkla söyleyebilmekte ve aileleri bu duruma tepki göstermemektedir. Gençlerin yarısından fazlası karşı cinsten bir arkadaşının olmasından sakınca görmemekle birlikte, bayanlar erkeklere nazaran daha temkinli davranmaktadır.

15. Gençlerin evlenirken eş adayından arayacağı özelliklerin başında “güzel” olması ve “dindar” olması gelmektedir. Zenginliğin evlenirken aranan özellikler arasında yer almadığı görülmektedir. Cinsiyetler açısından bakıldığında erkeklerin güzelliğe, bayanların zenginliğe önem verdikleri, dindarlığın her iki cins için eşit bir değer olarak görüldüğü, bayanların daha çok “eşin soylu bir aileden gelmesine” dikkat ettikleri görülmektedir.

16. Gençlerin ebeveynlerinden kendilerini “hayat görüşü”, “yaşam biçimi”, “gelecek beklentisi”, “inanç ve değerlere bağlılık” noktalarında %26.8 oranında çok farklı görürken, %34.4 oranında biraz farklı görmekte, %38.82lik bir kısmı hiç farklı görmemektedir. Gençler daha çok hayat görüşü, yaşam biçimi, gelecek beklentisi” noktalarında kendilerini farklı görmektedirler.

17. Okullarda sürekli bir problem olarak görülen kıyafet konusunda gençlerin belli sınırlar içinde kıyafetin serbest olmasından yana tavır takındıkları görülmektedir. Bunu nedenleri arasında öğrenciler arasında gelir durumu farkının göze çarpacağı ve ailelerde sorun yaratacağı olarak görülmektedir.

18. Kitle iletişim araçlarının yayınlarının davranış değişikliğine etkisini gençlerin büyük bir çoğunluğu kabul etmektedirler. Yayın içeriklerini kendi değerlerine ters görenlerin oranı %58.9 iken, bu yayınların değerlerimizi yansıtıyor diyenlerin oranı ise %41.1 dir.

19. Gençler için aile çok önemli bir değer olarak görülmektedir. Ailede kendini mutlu hissetmekte, ailesi için her türlü sıkıntıya katlanmakta, ailede alınan kararlara katılmakta, ailesinin dini ve manevi değerlere bağlı olmasını istemektedirler. Yaşlılara değer vermelerinin yanında, aile mutluluğu söz konusu olunca yaşlıların huzur evine verilebileceği kanaatleri vardır. Aile reisliğini erkeklere veren gençler, kadınların

geleneksel rollerini benimsememektedir. Şiddete karşı çıkmakta, akrabalık ilişkilerini desteklemektedirler.

20. Gençlerin tamamına yakın kısmının da dini değerlerin “inanç” boyutunda bir kabulünün olduğu görülmektedir. Allaha inanmak, günahlardan pişmanlık duymak, namuslu olmak, sözünde durmak, vicdan, oruç tutma, kadere inanmak gibi konular gençlerin büyük ölçüde önemseydiği değerler olarak görülmektedir. Bunun yanında dinin eylemsel boyutu olarak bilinen değerleri --namaz, kuran okuma tesettür gibi konularda-- ise pek önemsenmediği görülmektedir.

Genel olarak gençlerin bireysel, toplumsal, dini, milli, ailesel ve yer yer modern değerlere önem verdikleri görülmüştür. Gençlerin bireysellikten farklı olarak, kararlarını kendi vermek istemeleri, bağımsız ve alanında başarılı, sözü dinlenir olmalarını istemelerinin yanında yardımsever, paylaşımcı, dürüst, alçakgönüllü, başkalarına saygı değerlerini oldukça önemsedikleri tespit edilmiştir. Devlet büyükleri, siyasi liderler ve öğretmenlerin gençlerin değerlerini oluşturmada örneklik teşkil etmediği tespit edilmiştir. Bu durum siyaset kurumuna bir güvensizliğin işareti, eğitim kurumunda ise öğretmenlere eğitimin değil öğretim fonksiyonunun yüklenmesi anlamına gelebilir.

Gençlerin genel olarak dini değerlere katılımının yüksek olduğu bunun yanında dini vecibelerini yerine getirmede katılımın düşük olduğu tespit edilmiştir. Dinin inanç boyutu ön planda olmasına karşın dinin eylemsel boyutunun önemsenmediği görülmüştür. Ailede dini ahlaki manevi değerler ile aile içinde mutluluk, saygı, yaşlılarının bakımı, karar alma değerlerine katılımının yüksek olduğu oldukça önemsendiğinin yanında ailede şiddet ve baba erkli bir aile yapısını red ettikleri görülmektedir.

Evlilik, cinsel, flört, aşk konularında gençlerin genel toplumsal değer yargılarına uygun davrandıkları bu toplumsal değer yargılarını benimsedikleri tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra kız erkek ilişkileri ile ailelerin buna tepkileri noktasında gençlerin rahat davrandıkları, bu durumun hem kendileri hem de aileleri için normal olduğu, ailelerinin bundan rahatsız olmadıkları tespit edilmiştir. Bu durum toplumsal cinsiyet açısından önemli bir bulgudur. Hem bireylerin hem de ailelerin karşı cins ile arkadaşlık ilişkilerini cinsiyet rollerinin üstünde bir toplumsal ilişki biçimi olarak görmeleri toplumsal cinsiyet açısından önemli bir değişim olarak görülebilir.

Güven, gelecek, başarı, mutluluk değerlerine gençlerin olumlu tutum sergiledikleri ancak ülkenin geleceğini konusunda karamsar oldukları, gençlerin en büyük probleminin ahlaksal çöküntü ve her şeyi boş vermişlik, sorumsuzluk, kayıtsızlık olduğu tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

- ADAK, Nursen (2009). **Sosyal Problemler Sosyolojisi**. Ankara: Siyasal Yayın Dağıtım.
- AKARSU, Bedi. (...). **Felsefe Terimler Sözlüğü**. Ankara: İnkılap Yayınları.
- AKBAŞ, Oktay (2004). **Türk Milli Eğitim Sisteminin Duyuşsal Amaçlarının İlköğretim II. Kademedeki Gerçekleşme Derecesinin Değerlendirilmesi**. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Programları ve Öğretim Bilim Dalı.
- AKGÜNDÜZ, Abdulkadir (2001). **Eş Seçiminde Püf Noktalar**. İstanbul: Genç Beyin Yayınları.
- AKTAMIŞ, Hilal, Nermin KORUKULU (2012). **Öğretmen Adaylarının Kavramsallaştırma Boyutundaki Değer Tercihlerinin İncelenmesi**. Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi. Bahar Sayısı. Edam Yayınları
- ALTAN, Mehmet (2011). **Kent Dindarlığı**. 6. Baskı. İstanbul: Timaş Yayınları.
- ARKONAÇ, Sibel (1993). **Grup İlişkileri**. İstanbul: Alfa Yayınları.
- ARKONAÇ, Sibel (2008). **Sosyal Psikolojide İnsanları Anlamak**. Ankara: Nobel Yayınları.
- ARSLAN, Ahmet (1994). **Felsefeye Giriş**. Ankara: Vadi Yayınları.
- ARSLAN, Mustafa, Esra, TUNÇ (2013). **İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Değer Yönelimlerindeki Farklılaşma**. Değerler Eğitimi Dergisi, Cilt: 11, Sayı: 26
- ARSLANOĞU, İbrahim (2014). **Türk Değerleri Üzerinde Bir Değerlendirme**. www.gazi.edu.tr ERİŞİM. 01/02/2014
- ARSLANTÜRK, Zeki (1998). **Kutsalın Dönüşü**. İstanbul: Ayışığı Yayınları.
- ASAGEM (2010). **Türkiye’de Aile Değerleri Araştırması**. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü.
- ATABEK, Erdal (2003). **Modern Dünyada Değerler Kayması Ve Gençlik**. İstanbul: Alkım Yayınları.
- ATKINSON, Rita (1999). **Psikolojiye Giriş**. (Çev.: Yavuz Alogan). Ankara: Beta Yayınları.
- AVCI, Nazmi (2007). **Toplumsal Değerler ve Gençlik**. Ankara: Siyasal Kitabevi.

- AVCIOĞLU, Gürcan Şevket (2009). **Küresel Bilgi Teknolojileri ve Değerler:** (yayınlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi.
- AYDIN, Azize (2005). **Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Öğrencilerinin Değer hiyerarşileri İle İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Değer Hiyerarşilerinin Karşılaştırılması.** (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal psikoloji Anabilim Dalı.
- AYDIN, Mehmet Zeki (2010). **Okulda Değerler Eğitimi.** Eğitime Bakış Dergisi. Yıl: 6, Sayı: 18.
- AYDIN, Mustafa (2003). **Gençliğin Değer Algısı: Konya Örneği.** Değerler Eğitimi Dergisi, Cilt:1. Sayı: 3, İstanbul
- AYDIN, Mustafa (2010). **Gençliğin Dini ve Sosyal Değerleri.** Konya: Çizgi Kitabevi.
- AYDIN, Zeki Mehmet, Şebnem GÜRLER (2014). **Okulda Değerler Eğitimi.** 4. Basım. Ankara: Nobel Yayınları.
- BACANLI, Hasan (1999). **Üniversite Öğrencilerinin Değer Tercihleri.** Gazi Üniversitesi. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi. Sayı: 2
- BAHAR, Halil İbrahim (2012). **Sosyoloji.** Ankara: Polis Akademisi Yayınları.
- BALCI, Ali (2013). **Sosyal Bilimlerde Araştırma.** 10. Baskı. Ankara: Pegem Yayınları.
- BİLGESAM (2015). **Türkiye’de Değerler ve Tutumlar,** Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi Raporu, İstanbul: Bilgesam Yayınları
- BİLGİN, Nuri. (1995). **Sosyal Psikolojide Yöntem ve Pratik Çalışmalar.** İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- BİLGİN, Vejdi (1997). **Sosyal Çözülme ve Din.** Samsun: Etüt Yayınları.
- BİLGİN, Vejdi (2009). **Bizi Kuşatan Toplum.** Bursa: Düşünce Kitabevi Yayınları.
- BOCHENSKÍ J.M., (2005). **Felsefe Düşünmenin Yolları.** (Çev.: Kurtuluş Dinçer). 3. Basım. İstanbul: Bilim Sanat Yayınları.
- BOTTON, Alain (2005). **Statü Endişesi.** (Çev.: Ahu Sıla Bayer). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- BÜYÜKÖZTÜRK, Şeref. (.....). **Veri Analizi El Kitabı.** 16. Baskı. Ankara: Pegem Yayınları.
- CEVİZCİ, Ahmet (2000). **Felsefe Terimler Sözlüğü.** İstanbul: Pradiğma Yayınları.

- COLE, Stephan (1999). **Sosyolojik Düşünme Yöntemi**. (Çev.: Bekir DEMİRKOL). Ankara: Vadi Yayınları.
- CÜCELOĞLU, Doğan (1993). **İnsan ve Davranışı**. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- ÇALIŞKUR, Ayşem. (2010). **Psikolojide Değerler ve Gençlik**. İstanbul: Papatya Yayıncılık.
- ÇALIŞKUR, Ayşem. Ayşe DEMİRHAN, Serdar BOZKURT (2012). **Değerlerin Belirli Meslek Alanları Ve Demografik Değişkenlere Göre İncelenmesi**, Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:17, Sayı:1
- ÇÜÇEN, Kadir (2011). **Felsefeye Giriş**. Bursa: Asa Kitabevi.
- DEMİR, Ömer. Mustafa ACAR. (1997). **Sosyal Bilimler Sözlüğü**. Ankara: Vadi Yayınları.
- DEMİRTAŞ, Hasan. Hasan GÜNEŞ (2002). **Eğitim Yönetimi ve Denetimi Sözlüğü**. Ankara: Anı Yayıncılık.
- DEMİRUTKU, Kürşat (2007). **Çocuk Yetiştirme Tarzları, Değerlerin İçselleştirilmesi ve Benlik Kavramı**. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). ODTÜ. Psikoloji Bölümü.
- DİLMAÇ, Bülent (2007). **Bir Grup Fen Lisesi Öğrencisine Verilen İnsani Değerler Eğitiminin İnsani Değerler Ölçeği İle Sınanması**. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Rehberlik Psikolojik Bilim Dalı.
- DİLMAÇ, Bülent. Hasan BOZGEYİKLİ, Yahya, ÇIKILI (2008). **Öğretmen Adaylarının Değer Algılarının Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi**. Değerler Eğitimi Dergisi. Cilt: 6. Sayı:16.
- DOĞAN, İsmail (2012). **Sosyoloji**. Ankara: Pegem Yayınları.
- DOĞAN, Mehmet (1996). **Büyük Türkçe Sözlük**. İstanbul: İz Yayıncılık.
- DOĞANAY, Ahmet (2006). **Değerler Eğitimi**. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- DÖKMEN, Üstün (2000). **Evrenle Uyumlaşma Sürecinde Var olmak Gelişmek Uzlaşmak**. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- DÖNMEZ, Burhanettin. Melik Cömert (2007). **İlköğretim Okulu Öğretmenlerinin Değer Sistemleri**. Değerler Eğitimi Dergisi. Cilt: 5. Sayı: 14.
- DUVERGER Maurice (1990). **Sosyal Bilimlere Giriş**. (Çev.:Ünsal Oskay). 4. Basım. Ankara: Bilgi Yayınevi.

- EARGED (2011). **21. Yüzyılda Öğrenci Profili**. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Eğitimi Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı.
- ER, Dilek (2008). **Modern Türkiye’de Kadın Öğretim Üyelerinin Konuma ve Sorunlarına Sosyolojik Bir Yaklaşım**. Yayınlanmamış Doktor Tezi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ERDEM, Ferda. (2003). **Sosyal Bilimlerde Güven**, Vadi Yayınları, Ankara
- ERDEM, İnci, Deniz BÖRÜ, Güler İSLAMOĞLU, Serra YURTKORU, Beril SİPAHİ, Kutlu ÇALIŞKAN, Sinem ergun (2005). **Üniversite Gençliği Değerler Araştırması**. İstanbul: Tesev Yayınları.
- ERKAL, Mustafa (1995). **Sosyoloji**. 6. Basım. İstanbul: Der Yayınları.
- ERKAN, Rüstem (2010). **Kentleşme ve Sosyal Değişme**. Ankara: Bilimadamı Yayınları.
- ERKENEKLİ, Mehmet (2009). **Türkiye’de Sosyoekonomik Statü (SES) Gruplarına Göre Temel Değerlerin Farklılaşması**. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ERSOY, Ersan (2012). **Değer Farklılaşmalarının Sosyolojik Boyutu**. İstanbul: Kum Saati Yayınları.
- ERSOY, Ersan (2006). **Değer Farklılaşmasının Sosyolojik Boyutu: Malatya Örneği**. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı.
- ESMER, Yılmaz (1999). **Devrim, Evrim, Statüko: Türkiye’de Sosyal, Siyasal, Ekonomik Değerler**. İstanbul: Tesev Yayınları.
- ESMER, Yılmaz (2012). **Türkiye Değerler Atlası Dünya Değerler Araştırması Derneği**. www.bahcesehir.edu.tr. Erişim tarihi: 15/09/2015
- FICHTER, Josepf (1996). **Sosyoloji Nedir**. (Çev.: Nilgün Çelebi).3. Basım. Ankara: Atilla Kitabevi.
- FUREDİ, Frank.(1998), **Korku Kültürü**, (Çev: Barış Yıldırım),İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- GEZER, İbrahim (2007). **Nasıl Bir Eğitim**. İstanbul: Bakış Yayınları.
- GIDDENS, Anthony (2000). **Sosyoloji**. Ankara: Ayraç Yayınları.
- GIDDENS, Anthony (2012). **Modernliğin Sonuçları**. 5. Basım. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- GÜNAY, Ünver (1998). **Din Sosyolojisi**. İstanbul: İnsan Yayınları.

- GÜNEY, Salih (2006). **Davranış Bilimleri**. 3. Baskı. Ankara: Nobel Yayınları.
- GÜNGÖR, Erol (1998). **Değerler Psikolojisi Üzerinde Araştırmalar**. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- GÜNGÖR, Erol (2008). **Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak**. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- GÜVEN, Sami (1999). **Toplumbilim**. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- HANÇERLİOĞLU, Orhan (1976). **Felsefe Sözlüğü**. İstanbul: Remzi Yayınları.
- HÖKELEKLİ, Hayati (2010). **Modern Eğitimde Yeni Bir Paradigma: Değerler Eğitimi**. Eğitime Bakış Dergisi. Yıl: 6. Sayı: 18.
- HÖKELEKLİ, Hayati (2013). **Değerler Psikolojisi ve Eğitimi**. İstanbul: Timaş yayınları.
- HÜSEYİNİKOĞLU, Buket (2010). **Bireysel Değerler Ve Örgütsel Bağlılık Düzeyi İlişkisi: Asker Hastanesi Çalışanları Üzerine Bir Deneme**. Yayınlanmamış Doktora Tezi Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KAĞITÇIBAŞI, Çiğdem. Ersin KUŞDİL (2000). **Türk Öğretmenlerin Değer Yönelimleri ve Schwartz Değer Kuramı**. Türk Psikoloji Dergisi. Cilt:15. Sayı: 45.
- KAYMAKCAN, Recep (2010). **Değer Kavramı ve Gençlerin Dini Değerleri**. Eğitime Bakış Dergisi. Yıl: 6. Sayı: 18.
- KARASAR, Niyazi (2009). **Bilimsel Araştırma Yöntemi**. 19. Basım. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- KILLIOĞLU, İsmail (1990). **Sosyal Bilimler Ansiklopedisi**. İstanbul: Risale Yayınları.
- KIZILÇELİK, Sezgin (1994). **Sosyoloji Teorileri I**. Konya: Emre Yayınları.
- KOCA, İpek Ayşe (2009). **Üniversite Öğrencilerinin Değerleri ve Bireysel Özellikleri ile Kariyer Tercihleri Arasındaki İlişki**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi.
- KOCACIK, Faruk (2003). **Toplumbilim Ders Notları**. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları.
- KORKMAZ, Arif (2013). **Değerler Sosyolojisi**. Toplum Bilim Dergisi. Cilt: 7, Sayı:14.
- KORUCU, Serap. Sefer ADA, Nurdan BAYSAL (2005). **Sınıf Öğretmenlerinin Sınıf İçi Olumsuz Davranışlara Gösterdikleri Tepkilerin Karakter Eğitimi ve**

- 2005 İlköğretim Programı Açısından Değerlendirilmesi.** Değerler Eğitimi Dergisi. Cilt: 3. Sayı: 10.
- KRECH, David. Richard CRUCHFIELD (1980). **Sosyal Psikoloji.** (Çev. Erol Güngör). İstanbul: Ötüken Yayınları.
- KUÇURADİ, İoanna (1999). **Etik.** Ankara:Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.
- KUÇURADİ, İoanna (2013). **İnsan ve Değerleri.** Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları
- KUÇURADİ, İoanna (2001). **Değerlendirme ve Objesine Göre Aldığı Anlam Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Öğretim ve Araştırma Alanı Olarak Felsefe.** (ED.: Betül ÇOTUKSÖKEN). Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.
- KUŞ, Elif (2012). **Nicel Nitel Araştırma Teknikleri.** 4. Baskı. Ankara: Anı Yayınları.
- KUŞ, Zafer. Zihni MEREY, Kadir KARATEKİN (2013). **İlköğretim 4. ve 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Alan Değerler.** Değerler Eğitimi Dergisi. Cilt: 11. Sayı: 25.
- KÜÇÜK, Lütfü (2009). **Lise Gençliği Değerleri.** Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- MARSHALL, Gordon (1999). **Sosyoloji Sözlüğü.** (Çev.: Osman AKINHAY ve Derya KÖMÜRCÜ). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- MAUCORPS, P. (1965). **Sosyal Hareketlerin Psikolojisi.** (Çev.: Selmin Evrim). İstanbul: Anıl Yayınevi.
- MEB. (2005). **İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi 4–5 Sınıf Öğretim Programı ve Kılavuzu,**Ankara: Meb Yayınları.
- MEB. (2010). **On Sekizinci Milli Eğitim Şurası**
- MEB. (2010/53). **Milli Eğitim Bakanlığı, Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı 2010/53 Sayılı “İlk Ders” Konulu Genelge**
- MENDRAS, Henri (2008). **Sosyolojinin İlkeleri.** (çev.: Buket Yılmaz). İstanbul: İletişim Yayınları.
- MERİÇ, Cemil (1993). **Sosyoloji Notları.** İstanbul: İletişim Yayınları.
- MERİÇ, Cemil (1997). **Mağaradakiler.** İstanbul: İletişim Yayınları.
- MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI (2002). **Sosyoloji Ders Kitabı,** Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

- NIETZSCHE, Friedrich Wilhelm (2008). **Putların Alacakaranlığında**. (Çev.: Yusuf Kaplan). İstanbul: Külliyyat Yayınları.
- OKUMUŞ, Ejder (2010). **Toplum ve Ahlak Eğitimi**. Eğitime Bakış Dergisi. Yıl 6. Sayı 18.
- ÖZDEMİR, Yalçın. Nermin Koruklu (2011). **Üniversite Öğrencilerinde Değerler ve Mutluluk Arasındaki İlişkinin İncelenmesi**. Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi. Cilt: 8. Sayı: 1.
- ÖZENSEL, Ertan (2003). **Sosyolojik Bir Olgu Olarak Değer**. Değerler Eğitimi Dergisi. Cilt: 1. Sayı: 3.
- ÖZENSEL, Ertan (2004). **Türk Gençliğinin Değerleri**. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Sosyoloji Anabilim Dalı
- ÖZKUL, Ahmet Sait (2007). **Yaşam ve Çalışma Değerlerini Etkileyen Faktörler**. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ÖZLEM, Doğan (2002). **Değerler Sorununda Nesnelcilik / Mutlakçılık Ve Öznellik / Rölativizm Tartışması Üzerine**. Bilgi ve Değer (Ed. Ş. Yalçın). Ankara: Vadi Yayınları.
- ÖZLEM, Doğan (2010). **Etik Ve Ahlak Felsefesi**. İstanbul: Say Yayınları.
- POYRAZ, Hakan (2011). **Değerler Nasıl Oluşur** Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi. Cilt: 1. Sayı: 1.
- REDHOUSE. (1998). **İngilizce Türkçe Sözlük**. İstanbul:Sev Yayınları.
- ROBBINS, Anthony (1993). **Sınırsız Güç**. (Çev.: Mehmet Değirmenci).İstanbul: inkılap Yayınları.
- ROBBINS, Stephen.P. , JUDGE, Timothy.A. (2012). **Örgütsel Davranış**. (Çev.: İnci Erdem). 14. Asım. Ankara: Nobel Yayınları.
- ROBBİNS, Anthony (1995). **İçindeki Devi Uyandır**. (Çev: Belkıs Çorakçı(Dişbudak). İstanbul: İnkılap Kitapevi.
- ROBBİNS, Stephen P.(1994). **Örgütsel Davranışın Temelleri**. (Çev.: Sevgi Ayşe Öztürk). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Merkez Kütüphanesi.
- SAKALLI, Nuray (2001). **Sosyal Etkiler**. Ankara: İmge Yayınları.
- SALI, Jale Balaban (2013). **Verilerin Toplanması Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri**. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

- SARI, Enver (2005). **Öğretmen Adaylarının Değer Tercihleri: Giresun Eğitim Fakültesi Örneği**. Değerler Eğitimi Dergisi. Cilt: 3. Sayı: 10.
- SARTRE, Jean Paul (2005). **Varoluşçuluk**. (Çev.: Asım BEZİRCİ). İstanbul: Say Yayınları.
- SCHWARTZ Shalom H.(2006). **Temel İnsan Değerleri: Kuram Ölçme Ve Uygulamalar**,(Çev.:AliDönmez)<https://yurtvedunyadergisi.files.wordpress.com/2014/>, Erişim Tarihi: 17/08/2015
- SEKAM (2013). **Türkiye’de Gençlik, Gençliğin Özellikleri, Sorunları, Kimlikleri ve Beklentileri**. (Proje Yönetmeni.: Celalettin Vatandaş). Sosyal Ekonomik ve Kültürel Araştırmalar Merkezi. İstanbul: Sekam Yayınları.
- SETA. (2012). **Türkiye’de Gençlik Profili**. Ankara: Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı, SETA Yayınları XVIII.
- SEYİDOĞLU, Halil (1997). **Bilimsel Araştırma ve Yazma El Kitabı**. İstanbul: Güzem Yayınları.
- SLATTERY, Martin. (2011), **Sosyolojide Temel Fikirler**. Bursa: Sentez Yayınları.
- ŞENER, Sami (1998). **Sosyoloji**. 3. Baskı,. İstanbul: İnkılab Yayınları.
- ŞİMŞEK, Ali (2013). **‘Evren Örnekleme’**, Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- TBT. (2011). **Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü**, Ankara.
- TESEV (1999). **Devrim Evrim Statüko: Türkiye’de Sosyal, Siyasal, Ekonomik Değerler**, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı Yayınları
- TWENGE, Jean M. (2009). **Ben Nesli**. (Çev.: Esra ÖZTÜRK), 3. Baskı, İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- TWENGE, Jean, W. Keith CAMPBELL (2015). **Asrın Vebası Narsizm İletisi**. (çev.: Özlem KORKMAZ), 3. Baskı, İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- TİMUÇİN, Afşar (2004). **Felsefe Sözlüğü**. İstanbul: Bulut Yayınları.
- TOLAN, Barlas (1996). **Toplum Bilimlerine Giriş**, Ankara.
- TOPÇUOĞLU, Abdullah (2010). **Türkiyede Aile Değerleri**. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü.
- TUĞRUL, Süleyman (2005). **Kuran’da Değerler Sistemi**. Yayınlanmamış Doktor Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Temel İslami Bilimler Anabilim Dalı.

- TURAN, Selahatin. Dilek AKTAN (2008). **Okul Hayatında Var Olan ve Olması Düşünülen Sosyal Değerler**. Türk Eğitim Bilimleri Dergisi. Bahar Sayısı. Cilt:6. Sayı:2.
- TUTAR, Hasan (2013). **Davranış Bilimleri**. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- TÜRK, İbrahim (2009). **Değerler Eğitiminde Saygı**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal İlimler Enstitüsü.
- TÜRKER, Habib (2010). **Nicola Hartmann'da Estetik Değer**. Mukaddime Dergisi. Sayı: 3
- TÜRKKAHRAMAN, Mimar (2000). **Gençlerin Eğitim Durumları İle Sosyal Değerlerle İlgili Tutumları Üzerine Bir Araştırma: Kırıkkale Örneği**. Kırıkkale Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi
- ÜLKEN, Hilmi Ziya (2001). **Bilgi ve Değer**. Ankara: Ülken Yayınları.
- ÜRKMEZ, İlhan. (2008). **Büyük Düşünerek Değişim Yaratanların Küçük El Kitabı**. İstanbul: Hayat Yayınları.
- YAŞAR, Şefik. Tuba ÇENGELCİ (2012). **Sosyal Bilgiler Dersinde Değerler Eğitimine İlişkin Bir Durum Çalışması**. Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi. Cilt:3. Sayı:9.
- YAZAR, Taha. Tuğba YELKEN (2013). **İlköğretim Sosyal Bilgiler Programında Değerler Eğitiminin Mevcut Durumunun Öğretmen Görüşlerine Göre Belirlenmesi**. Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi. Cilt:4. Sayı:10.
- YAZICI, Mehmet (2014). **Değerler ve Toplumsal Yapıda Sosyal Değerlerin Yeri**. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. Cilt: 24. Sayı: 1.
- YILDIRIM, Ali. Hasan ŞİMŞEK (2013). **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**. 9. Baskı. Ankara: Seçkin Yayınları.
- YILDIRIM, Cemal (2000). **Çağdaş Felsefe Sözlüğü**. Ankara: Bilgi Yayınları.
- YILDIRIM, Ergun (1999). **Değişen Din Anlayışının Sosyolojisi**. İstanbul: Bilge Yayınları.
- YILMAZ, Ercan (2009). **Öğretmenlerin Değer Tercihlerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi**. Değerler Eğitimi Dergisi. Cilt: 7. Sayı: 17.
- YILMAZ, Esmer (1998). **"Ahlaki Değerler ve Toplumsal Değişme", Türkiye'de Bunalm ve Demokratik Çıkış Yolları**. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA) Proje Raporu.

YİĞİTTİR, Süleyman. (2010). **İlköğretim Öğrenci Velilerinin Okullarda Kazandırılmasını Arzuladığı Değerler**. Değerler Eğitimi Dergisi. Cilt: 8. Sayı: 19.

YİĞİTTİR, Süleyman (2012). **İlköğretim 5.Sınıf Öğrencilerinin Değer Yönelimlerinin Rokeach ve Schwartz Değer Sınıflandırmasına Göre Değerlendirilmesi**. Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi. Sayı. 19.

İNTERNET ADRESLERİ

www.davetsizmisafir.org Erişim Tarihi: 22.10.2015

www.muhasibat.com.tr Erişim Tarihi: 20.08.2015

www.tdk.gov.tr Erişim Tarihi: 26/04/2015

www.tuik.gov.tr(www.spsscenter.com. Erişim Tarihi: 25/12/2015

EKLER

Ek 1. Orijinallik Raporu

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-Soyadı	Mahmut DİŞKAYA
Öğrenci Numarası	122210113
Enstitü Anabilim Dalı	Sosyoloji
Programı	Yüksek Lisans
Danışmanın Unvanı, Adı-Soyadı	Prof. Dr. Ömer Aytaç
Tez Başlığı (Türkçe)	LİSE GENÇLİĞİ DEĞER YARGILARI: MALATYA LİSESİ ÖRNEĞİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 151 sayfalık kısmına ilişkin, 10/05/2016 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programında aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 29'dur.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç/dâhil
- 4- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Yukarıda bilgileri verilen öğrencinin doktora tezi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu tarafından belirlenen azami benzerlik oranlarını aşmadığını ve tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim. Gereğini saygılarımla arz ederim.

Prof.Dr.Ömer Aytaç
Danışmanın Adı-Soyadı
(İmzası)

Prof.Dr.Ömer Aytaç
Anabilim Dalı Başkanı
(İmzası)

F.Ü.LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ÖĞRETİM YÖNETMELİĞİ

Madde 41- Lisansüstü tezleri ile birlikte teslim edilmesi gereken belgeler şunlardır:

- a) Lisansüstü tezler, savunma öncesinde intihal program raporu ve ilgili makale şartını¹ sağladığına dair belgeleri ile birlikte enstitüye teslim edilir.
- b) İntihal raporu ile ilgili olarak etik kurallar dâhilindeki benzerlik oranları ilgili Enstitü Yönetim Kurulu tarafından belirlenir. (Enstitü Yönetim Kurulu tarafından tezin, intihal kapsamı dışında değerlendirilmesi için TURNITIN'den alınan raporda "benzerlik oranı"nın, "alıntılar hariç" en fazla %10, "alıntılar dâhil" % 30'u geçmemesi şeklinde kabul edilmiştir).

¹ Makale şartı doktora öğrencilerini kapsamaktadır.

Ek 2. Anket Formu**I. BÖLÜM: SOSYO-DEMOGRAFİK BİLGİLER**

1- Yaşınız..... Cinsiyetiniz 1- E 2- K

2- Okuduğunuz Lise ve Sınıfınız

a) And Lisesi 1 2

b) Genel lise 3 4

3- Anne ve babanız için ayrı ayrı cevaplayın		
	Annemiz	Babanız
1- Sağ	☐	☐
2- Vefat Etti	☐	☐
3- Birlikte	☐	☐
4- Ayrı	☐	☐

4. Annenizin ve babanızın eğitim durumu		
	Anne	Baba
1- Okuryazar değil	☐	☐
2- Okuryazar	☐	☐
3- İlköğretim	☐	☐
4- Lise	☐	☐
5- Üniversite	☐	☐
6- Lisansüstü	☐	☐

5. Annenizin ve babanızın mesleği	
Açık ve net bir şekilde yazınız	
1- Anne	
2- Baba	

6- Hayatınızın çoğunu geçirdiğiniz yer hangisidir?

1- Köy 2- Kasaba 3- Şehir 4- Büyükşehir

7- Ailenizin ortalama aylık geliri ne kadardır?

- 1- 800 TL den daha az
- 2- 800TL – 1500 TL
- 3- 1500TL-2000 TL
- 4- 2000-2500
- 5- 2500-3000
- 6- BELİRTİNİZ.....

8- Siz dahil, kardeş sayınız.....**9- Ailede kaçınıcı çocuksunuz.....****10- Ailenizle birlikte anne babanız ve kardeşleriniz dışında sizinle yaşayan birileri var mı?**

- 1- Evet
- 2- Hayır

cevabınız EVET ise bu kişileri aşağıya yazınız

.....

11- Sizce insanların toplum içerisindeki yerlerini aşağıdakilerden hangisi belirler?

- 1-Eğitimi
- 2-Zenginliği
- 3-Soyu
- 4-Çevresi
- 5-Başarısı
- 6- Diğer.....

12- Hayatınızı bütün yönleri ile değerlendirdiğinizde, mutluluk hakkında ne düşünürsünüz?

- 1- Hiç mutlu değilim
- 2- Mutlu değilim
- 3- Mutluyum
- 4- Çok mutluyum

13- İnsanlarla olan ilişkileriniz sonucunda bu insanların, güvenilirliği hakkında ne düşünürsünüz?

- 1- Hiç güvenilirmez
- 2- Güvenilmez
- 3- Güvenilir
- 4- Çok güvenilir

14- Kendi geleceğinizi nasıl görüyorsunuz?

- 1- Çok kötü
- 2- Kötü
- 3- İyi
- 4- Çok iyi

15- Ülkenin geleceğini nasıl görüyorsunuz?

- 1- Çok kötü
- 2- Kötü
- 3- iyi
- 4- Çok iyi

16- Dini görevlerinizi ne ölçüde yerine getiriyorsunuz?

- 1-Sürekli
- 2-Ara sıra
- 3-Fırsat buldukça
- 4-Dikkat etmem
- 5-Benim için önemli değil
- 6-Dini inancım yok

17- Size göre idealinizdeki en yüksek değer nedir?

- 1- Zengin Olmak
- 2- Mükemmel bir mümin olmak
- 3- Büyük bir ressam veya sanatçı olmak
- 4- Alim-Bilim adamı olmak
- 5- iyi bir siyasi lider olmak
- 6- Ahlaklı biri olmak
- 7- Girişken ve sosyal biri olmak
- 8- Başka

18- Elinizde çok güzel imkânlar olsa ne yapardınız?

- 1- Hayat zor bu yüzden imkânları sadece kendim için kullanırım
- 2- Bu imkânları dostlarım ve arkadaşlarımla paylaşıyorum

19- Boş zamanlarınızda aşağıdakilerden hangisine en çok zaman ayırıyorsunuz?

(En çok zaman ayırdığınıza 1 yazarak en fazla 3 adet sıralayınız)

- (..) Ailemle vakit geçiririm
- (..) Kitap, dergi gazete okurum
- (..) Arkadaşlarımla vakit geçiririm
- (..) Televizyon izlerim, müzik dinlerim
- (..) İnternette gezinirim.
- (..) Telefonla oynarım.
- 7- Beliriniz.....

20- Arkadaşlar arası ilişkilerinizde en çok aşağıdakilerden hangisi sizi ifade eder?

- 1- Lider, sözü geçen biri
- 2- Başarılı, zeki
- 3- Zevkine düşkün
- 4- Cesur, korkmayan
- 5- Bireysel, bağımsız
- 6- Adaletli, hoşgörülü
- 7- Yardımsever, dürüst, alçak gönüllü
- 8- Dindar, ahlaklı
- 9- Toplumu düşünen, kurallara uyan

21- Aşağıdakilerden hangisinin arkadaşınız olmasını istemezsiniz? (en çok istemediğinize 1 yazarak sıralayınız)

- (..) Uyuşturucu bağımlıları
- (..) İçki, bira, alkol kullanan
- (..) Sigara nargile kullanan
- (..) Kavgacı olanlar
- (..) Siyaset yapanlar
- (..) Farklı dinden olanlar
- 7- Diğer.....

22- İdealinizde aşağıdakilerden hangisi olmak vardır. Önem sırasına göre sıralayınız (en önemli olana 1 yazarak sıralayınız)

- (....)- Zengin olmak, lider olmak, her şeyi yapabilmek
- (....)- Alanında başarılı olmak sözü dinlenir olmak
- (....)- Hayattan zevk almak, isteklerine düşkün olmak
- (....)- Cesur olmak, heyecanlı, sürekli değişen bir hayata sahip olmak
- (....)- Özgür olmak, hayallerini gerçekleştirmek, hayatına kendisi yön vermek
- (....)- Dünyaya savaşız barış içinde bir ortam hazırlamak, dünyaya adalet eşitlik birlik beraberlik getirmek çevreyi korumak
- (....)- Yardımsever olmak, dürüst bağışlayıcı ve sorumlu olmak
- (....)- Dinin gereklerini yerine getirmek gelenek ve göreneklere saygılı olmak, aileyi korumak
- (....)- Anne, baba ve yaşlılara değer vermek, itaatkâr olmak
- (....)- Vatani her türlü tehlikeden korumak, toplumun refah ve düzenini önemsemek

23- Size göre bir öğrencinin sahip olması gereken en önemli değer hangisidir? (en önemli olana 1 yazarak 5' e kadar sıralayınız)

- (....) Bağımsızlık
- (....) Bencil olmama
- (....) Cesaretli tuttuğunu koparan olması
- (....) Çalışkanlık
- (....) Dindarlık
- (....) Hoşgörü, başkalarına saygı
- (....) Lider olması
- (....) Sebat ve azim
- (....) sorumluluk duygusu
- (....) Terbiye
- (....) Tutumlu
- (....) Yaratıcılık

24- Sizce bireysel değer ve kimliğinizin oluşumunda etkili olan faktör en çok hangisidir?

- 1- Gelenek ve görenekler
- 2- Medya
- 3- Arkadaşlarım ve Çevrem
- 4- Ailem
- 5- Devlet Büyüklerim
- 6- Siyasi Liderim
- 7- Başka.....

25- Aşağıdakilerden hangisi sizi ifade eder?

- 1- Gelecek ile ilgili net planlarım var
- 2- Gelecekte umutsuzum yarın ne yapacağımı bilmiyorum
- 3- Böyle gelmiş böyle gider
- 4- Dayısı olan kazanır
- 5- Okul boştur bize bir şey kazandırmaz
- 6- Okul bizi hayata hazırlar
- 7- Çalışmanın bir anlamı yok önemli olan şanstır

26- Evlilik öncesi cinsel ilişki hakkında aşağıdakilerden hangisine katılırsınız?

- 1- Hiç bir şekilde olmamalı
- 2- Aşk varsa olmalıdır
- 3- Aşk olmasa da normaldir

27- Çapkınlık size göre neyi ifade eder?

- 1- “Elinin kiridir” erkeğe yakışır
- 2- Erkeğin ki kadar kadınında çapkınlığa hakkı vardır
- 3- Her iki cinsiyet içinde ahlak dışı ve günahdır

28- Günümüzdeki Aşk anlayışı hakkında aşağıdakilerden hangisine katılırsınız?

- 1- Aşk artık günümüzde cinsellik olarak bilinmektedir.
- 2- Aşk duygusunu bugünkü insanlar daha fazla yaşamaktadırlar
- 3- Gerçek aşklara az da olsa günümüzde rastlanmaktadır

29- Bir mesleği size göre iyi yapan nedir?

- 1- Parası
- 2- iş güvenliği
- 3- Topluma ve insanlara olan faydası
- 4- Eğlenceli oluşu
- 5- ilginçliği
- 6- Mesai arkadaşlarından hoşlanma
- 7- Saygınlığı
- 8- Bol tatili olması
- 9- Başarı karşısında yükselmeye açık oluşu
10. Rahat oluşu

30-Evlenirken eş adayında aşağıdakilerden hangisini ön plana alırsınız

- 1- Güzel olması
- 2- Ailesinin zengin olması
- 3- Dindar olması
- 4- Soylu bir aileden gelmesi

31- Kendinize hangisini örnek alırsınız?

- 1- Anne babamı örnek alırım
- 2- Öğretmeni örnek alırım
- 3- Arkadaşlarımı örnek alırım
- 4- Hiç kimseyi örnek almam kendim karar veririm
- 5- Örnek aldığım kişi.....dir.
- Örnek aldığım özelliği.....

32- Okulda gençler arasında görülen problemlerin bazıları aşağıda verilmiştir. Bu ifadeleri en önemli (1) den başlayarak sıralayınız

- (...) Kız erkek ilişkileri
- (...) Sigara
- (...) Alkol
- (...) Uyuşturucu
- (...) Kavgı

(...) Sosyal Medya (Facebook, Twiter)

(...) Serbest Kıyafet

(...) Cep Telefonu Kullanımı

Diğer

33- Kitle iletişim araçlarındaki yayınların etkisiyle, ailenizde, arkadaşlarınızda veya çevrenizde davranış değişikliği olabildiğini görebiliyor musunuz?

1- Evet görüyorum

2- Hayır görmüyorum

34- Kitle iletişim araçlarının yayınlarının içeriği ile kendi değerleriniz arasında bir farklılık var mıdır?

1- Evet var. Değerlerime oldukça ters

2- Hayır yok. Değerlerimizi yansıtıyor

35- Kendinizi hayatta başarılı olarak görüyor musunuz?

1- Genellikle başarılıyım

2- Genellikle başarısızım

3- Bazen başarılıyım

4- Hiç başarılı değilim

36- Sizce Türkiye' de gençliğin en temel problemi nedir

1- Ahlaksal çöküntü

2- Gelecek kaygısı

3- Eğitim - bilgi

4- Her şeyi boş vermişlik

37- Giyim kuşamınızda markalı ürün kullanma ile ilgili aşağıdakilerden hangisine dikkat edersiniz?

1- Güzel görünmek benim için önemlidir o yüzden markalı ürün kullanırım

2- Arkadaşlarım markalı ürün aldığı için bende almaya çalışırım

3- Giyim kuşamda markaya dikkat etmem önemli olan bütçeme uygun olmasıdır

4-Diğer.....

38- Aşağıdaki ifadeleri okuyarak katılma derecenizi belirtiniz	kesinlikle katılıyorum	katılıyorum	kararsızım	katılmıyorum	kesinlikle katılmıyorum
Aile reisi erkektir	5	4	3	2	1
Ailemde daha çok babam problem çıkarır	5	4	3	2	1
Aile dini ve manevi değerlere bağlı olmalıdır	5	4	3	2	1
Ailede, en son babalar duyar	5	4	3	2	1
Ailede olup bitenden annenin her zaman en önce haberi olur	5	4	3	2	1
Ailem benim için her şeyi yapar	5	4	3	2	1
Ailemde daha çok annem problem çıkarır	5	4	3	2	1
Ailemde dini ibadetler düzenli olarak yerine getirilir	5	4	3	2	1
Ailemde kararlar aile bireylerince ortak alınır	5	4	3	2	1
Ailemin iyiliği için her türlü sıkıntıya katlanabilirim	5	4	3	2	1
Akrabalarla sık görüşmek aile ilişkilerini bozar	5	4	3	2	1
Anne ve baba çocukların arkadaş seçimine müdahale edebilir	5	4	3	2	1
Anne ve babalar çocukların her şeyini bilmelidir	5	4	3	2	1
Ailemde kendimi mutlu hissederim	5	4	3	2	1
Annem ve babam ahlaki konularda beni bilgilendirir	5	4	3	2	1
Annem ve babam benimle arkadaş gibidir	5	4	3	2	1
Aile içinde arada bir dışlandığımı hissederim	5	4	3	2	1
Babamın annemi dövdüğüne şahit olmuşum	5	4	3	2	1
Bakıma muhtaç aile büyükleri aile içinde bakılmalıdır	5	4	3	2	1
Bakıma muhtaç aile büyükleri, aile mutluluğu için huzur evine verilebilir	5	4	3	2	1
Bir kadının asıl görevi çocuk bakımı ve ev işleridir	5	4	3	2	1
Problemlerimi ailemle paylaşıyorum	5	4	3	2	1
Erkek çocuk sahibi olmak daha çok itibar kazandırır	5	4	3	2	1
Giyim ve kuşuma ailem müdahale edebilir	5	4	3	2	1
Kadın dışarı çıkmak için kocasından izin almalıdır	5	4	3	2	1
Kadın itaat etmediğinde kocası tarafından dövülebilir	5	4	3	2	1
Misafirlikte erkek ve kadın ayrı oturmalıdır	5	4	3	2	1
Yaşlılar evin bereketini artırır	5	4	3	2	1

39- Kendinizi anne ve babanızla kıyasladığımızda aşağıdaki konularda ne ölçüde farklı görüyorsunuz?	Çok farklı	Biraz farklı	Hiç farklı değil
1. Hayat görüşü	3	2	1
2. Yaşam biçimi	3	2	1
3. Gelecek beklentisi	3	2	1
4. İnanç ve değerlere bağlılık	3	2	1
5. Hepsi	3	2	1

40- Erkeklerin kız, kızların erkek arkadaşı olmasıyla ilgili aşağıdaki ifadelere katılma düzeyinizi belirtiniz.	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum
Kız / erkek arkadaşımın olduğunu aileme rahatlıkla söylerim	3	2	1
Kız / erkek arkadaşımın olmasına ailem büyük tepki gösterir.	3	2	1
Kızların erkek arkadaşımın olmasında sakınca yoktur	3	2	1
Erkeklerin kız arkadaşlarının olmasında sakınca yoktur	3	2	1

41- Aşağıda verilen değer ifadeleri okuyarak yapma sıklığını belirtiniz	Her zaman	Çoğu zaman	Arada bir	Önemli değil	Hiçbir zaman
Allah'ın varlığına inanırım	5	4	3	2	1
Arkadaşımın dindar olmasına dikkat ederim	5	4	3	2	1
Beş vakit namazımı kılarım	5	4	3	2	1
Bir işe başlarken besmele çekerim	5	4	3	2	1
Davranışlarımın günah olup olmadığına dikkat ederim	5	4	3	2	1
Dedi kodu yapmamaya dikkat ederim	5	4	3	2	1
Doğruları ve yanlışları her şartta söylerim	5	4	3	2	1
Elimden geldiği kadar insanlara yardım ederim	5	4	3	2	1
Her işte bir hayır olduğuna inanırım	5	4	3	2	1
Kadere inanırım	5	4	3	2	1
Kötüye iyilikle cevap veririm	5	4	3	2	1
Kin tutmam	5	4	3	2	1
Kuran okurum	5	4	3	2	1
Namuslu olmaya dikkat ederim	5	4	3	2	1
Oruç tutarım	5	4	3	2	1
Sık sık dua ederim	5	4	3	2	1
Sözümde dururum	5	4	3	2	1
Tesettüre önem veririm	5	4	3	2	1
Vicdanıma uymayan şeyleri red ederim	5	4	3	2	1
Yaptığım günahlardan pişmanlık duyarım	5	4	3	2	1

42- Serbest kıyafetle ilgi aşağıdaki ifadelere katılma düzeyinizi belirtin	katılıyorum	kararsızım	katılmıyorum
1.Okulda kıyafet serbest olmalı herkes istediğini giymeli	3	2	1
2. Okulun bir forması olmalı herkes onu giymeli	3	2	1
3. Serbest kıyafetle öğrenciler daha rahat davrandığından kavgalara neden oluyor	3	2	1
4. Serbest kıyafet ailelerde sorun yaratıyor	3	2	1
5. Serbest kıyafet özgürlüktür serbest olmalıdır	3	2	1
6. Serbest kıyafet kız erkek ilişkilerini olumsuz etkiliyor. Bu yüzden bir sınırlama olmalıdır	3	2	1
7. Serbest kıyafetle öğrenciler daha saygısız davranıyor.	3	2	1
8.Belli sınırlar içinde kıyafet serbest olmalı	3	2	1
9. Serbest kıyafet giyen öğrenciler arasında gelir durumu farkı hemen göze çarptığından kıyafette bir sınırlama olmalı	3	2	1

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı	Mahmut DİŞKAYA
Doğum Yeri	Kahta / ADIYAMAN
Doğum Tarihi	13/12/1976
Medeni Durumu	Evli

ÖĞRENİM DURUMU

Derece	Okulun Adı	Program	Yer	Mez.Yılı
İlkokul	Atatürk İlkokulu	İlkokul	Adıyaman	1988
Ortaokul	Atatürk Ortaokulu	Ortaokul	Adıyaman	1991
Lise	Kahta Lisesi	Ortaöğretim	Adıyaman	1994
Ön lisans	Anadolu Üniversitesi	Adalet	Eskişehir	2013
Lisans	Fırat Üniversitesi	Sosyoloji	Elazığ	2000
Lisans	Anadolu Üniversitesi	Kamu Yönetimi	Eskişehir	2016
Yüksek Lisans	İnönü Üniversitesi	Eğitim Yönetimi ve Denetimi	Malatya	2011

İŞ ALANLARI

Meslek	Görev Yeri	Görev İli	Görev Alanı	Görev Yılı
Öğretmen	Şenocak İ.Ö.O	Mardin/ Savur	Öğretmen	2000
Öğretmen	Karakaya İ.Ö.O	Diyarbakır/Çermik	Müdür Yrd.	2003
Öğretmen	Çermik And. Lis	Diyarbakır/Çermik	Müdür Yrd.	2006
Öğretmen	Çermik H.E.M	Diyarbakır/Çermik	Müdür Yrd.	2008
Öğretmen	Esenbey And. Lisesi	Malatya/Akçadağ	Müdür Yrd.	2009
Öğretmen	Akçadağ And. Öğretmen Lisesi	Malatya/Akçadağ	Müdür Yrd.	2010
Öğretmen	Malatya Lisesi	Malatya/Merkez	Müdür Yrd.	2013

İLETİŞİM BİLGİLERİ

Telefonu	0 505 601 27 49
E posta adresi	diskayamahmut@hotmail.com
Adres	Küçük Mustafa Paşa Mah. Hasanbey Cad No.2 Malatya/Battalgazi